

► број /106-108/ ајрил/јун 2010

Насловна страна и ликовни прилози у броју:
Из књиге Ђорђе С. Костић: Залубити се у један град
Музеј града Београда / Народна библиотека Србије / Народни музеј у Београду

Књижевни магазин
Месечник Српског књижевног друштва

Оснивач и издавац: Српско књижевно друштво
Редакција: Француска 7, уторком од 13-15

тел/факс: (011)262-88-92; (011)328-85-35; e-mail: kmagazin@beotel.rs

За издавача: Милован Марчетић

Главни и одговорни уредник: Слободан Зубановић

Уредништво: Гојко Божовић, Никола Вујчић, Дејан Михаиловић

Графико обликовање: Мијана Живковић

Лекција и корекција: Редакција

Прелом: Драган Нинковић

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13

Жиро рачун: 255-0000000007036-10

ИЗЛАЖЕЊЕ „КЊИЖЕВНОГ МАГАЗИНА“
ПОМАЖЕ МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ СРБИЈЕ

Садржај

ЕСЕЈ

Богдан А. Поповић /2/
Ивана Стефановић /48/

ПРОЗА

Никола Маловић /6/
Бернд Вагнер /10/
Дејан Михаиловић /13/
Људмила Улицка /28/
Херман Хесе /32/

ПОЕЗИЈА

Томислав Маринковић /9/
Никола Вујчић /16/
Гојко Божовић /18/
Иван Растегорац /24/
Вук Крњевић /26/
Енес Халиловић /38/
Драгослав Дедовић /44/
Изток Осојник /46/

ВРЕМЕ РАДЊЕ

Петер Хандке /20/

SEMPER IDEM

Љиљана Шоп /35/

ГОДИНЕ

Мешица Селимовић /40/

ПОЕЗИЈА НАС ГЛЕДА

Петар Матовић /50/

ТУМАЧЕЊА

Златко Пангарић /53/

ФИЛОZOФИЈА

Ненад Даковић /56/

ТРАГОВИ ЧИТАЊА

Милета Аћимовић Ивков /59/
Сава Бабић /60/

РЕЧ

Мирјана Стефановић /62/

ТОЧАК

Слободан Зубановић /64/

Бојан А. Пойовић

РАЗМРДАТИ КАМЕНЕ ОБЛИКЕ

Есеји Борислава Радовића

Не пишу, срећом, сви песници есеје. (Сврсисходност критичарског заната је, ионако већ, под перманентном сумњом). Ипак, као да прећутна сагласност дилемама не оставља места: најбољи овдашњи есејисти су бесумње песници. Разуме се, песници високог или највишег реда какви су, рецимо, Павловић, Христић, Мильковић, Лалић, Симовић... Придружује им се, књигама објављеним током последњих петнаестак година, и Борислав Радовић у чију есејистичку библиографију улазе: *Рвање с анђелом и други зајси* (1996), *О јесницима и о поезији* (2001), *Читайћи Вертиљија* (2004) и *Још о јесницима и о поезији* (2007). Ваља, при том, напоменути да је у склоп четврте ове наведене књиге у целости укључена трећа.

Како бисмо обезбедили колико-толико делотворан приступ корпузу ових есејистичких дела ослонићемо се на могућну диференцијацију текстова који га чине. Пише, дакле, Радовић краје есејистичке записе сагласне са вајкадашњим схваташњем есејистичког жанра као једне од тематски и методолошки најфлексибилнијих и најадаптабилнијих књижевних форми. Такви су текстови највећма сврстани у његову прву есејистичку књигу, а по који и у наредну. У двема књигама готово истоветног назива нанизани су опсежнији есеји о домаћим и о страним песницима, као и есеји о поезији гонетаној кроз монументалну тему из њеног окриља... Будући да је приручно, подразумева се да ово разграничење Радовићевих есејистичких текстова не претендује на стопостотну прецизност.

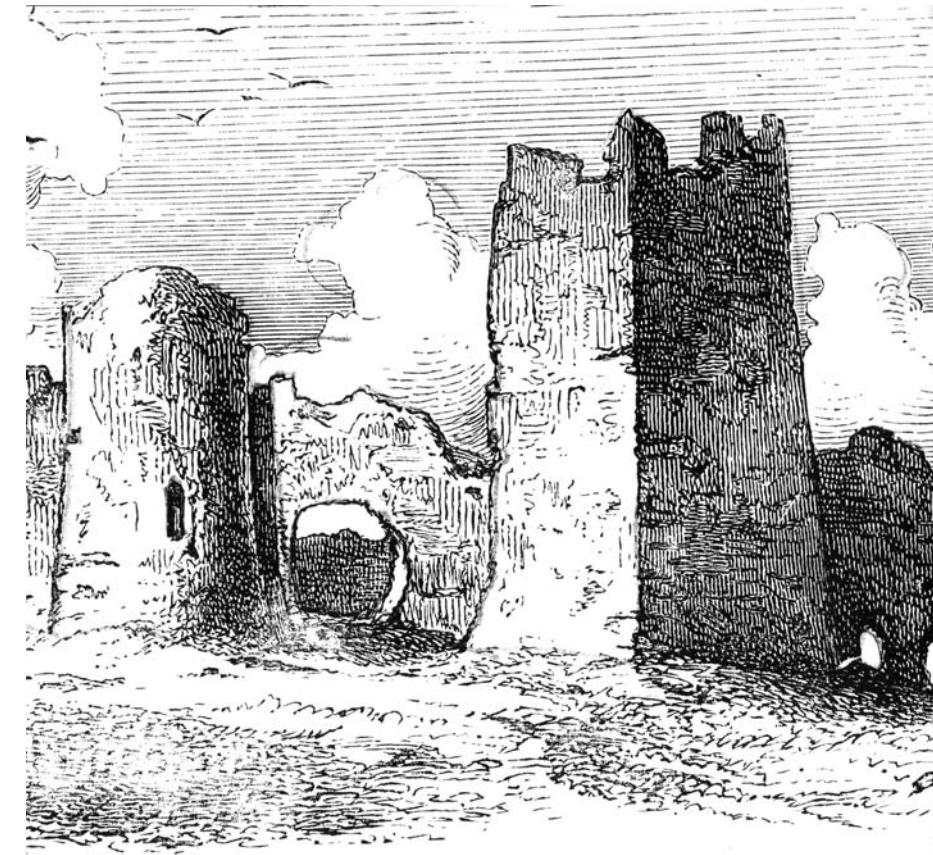
Могли бисмо, настављајући поједностављивање, утврдити да се, у записима прве Радовићеве есејистичке књиге, промишљање теме зачиње, грана, или укршта подстакнуто односом уметности и стварности. Или, ако хоћемо, још уже (и стандардније), улогом песника у овом историјском часу. Колико већ то јесте средишња Радовићева преокупација, књижевно су подједнако уверљиви и валидни ауторови начелни ставови с њом у вези и начини на које бива посредована. Са изванредном лакоћом, као да је посреди спонтано асоцирање а не аналитичко мишљење, Радовић успева да активира завидну књижевну ерудију и богато животно искуство. Перманентно пројимање књижевности и стварног живота, његови се есејистички текстови напрото расцветавају било да „чисто“ књижевна идеја или опсервација расправу одведу до стварносне проблематике, или да је, обрнутим смером,

нека занимљива, или карактеристична појава из реалног живота уpute ка књижевној теми. Бива, такође, да је речена средишња, или преокупација с њом у близкој вези, посредована алузивно, или чак, алегоријски.

„Есејизирање“, рецимо, у запису „Мачеви у пољупцу“ полази од Вергилијевог полустиха „Свemu дохака љубав“. Полазишна идеја, да овај полустих слути борбу без милосрђа недељиву од љубави, води до песме Анице Савић Ребац „Ромео и Јулија“ и до стиха „Ко врхови мачева да се љубе“ и, сасвим надомак нашем времену, до Каравановићевог филма „Засад без доброг наслова“. А онда следи закључак да би недавни наши етнички, верски и какви све не сукоби могли бити идеална сценографија за сусрет неких данашњих Ромеа и Јулије. За нову „творевину језичке имагинације“, разуме се... „Путовање у еп“ се, с друге стране, развија линијом лука који везује давнашње и наше време, градњу америчке трансатлантске пруге и колико јучерашњу отмицу људи на прузи Београд – Бар. Први догађај је прилика за скицирање особености америчког мита (филмског) а оно ће, опет, песнику својственим проницањем наговестити пројекцију првог на други догађај. Свим разликама упркос... Маркантан запис ове врсте је и „Колач“. Почетна сцена: старица, по свој прилици жртва немаштине услед недавних наших ратова, „пиљи“ у писца који на улици грицка румену, хрскаву кифлу. Покренута овом епизодом, расправа иде од подсећања на једну Бодлерову песму до објашњења познате изјаве Марије Антоанете, да би увезујући лексичке, етимолошке, књижевнотеоријске, моралне, социолошке разлоге и исходе „преименовања хлеба у колач“, причу привела почетку.

Следећи Радовићеви записи на којима ћемо се задржати су примери непосреднијих исхода ауторове преокупације коју смо назвали средишњом. У основи, говор иде о смислу и смислености песничког ангажмана актуелним историјским часом, другом половином 90-их прошлог века. Посреди је – како аутор у запису „Весела наука“ каже – „часак све јефтинијих наших живота“ који је „можда најближи урнебесном часку пародије“, а она „дотиче политику, институције, осећања (укупљујући национална), традицију, морал, уметност и шта још не“.

Шта у одсудним тренуцима „песник може да учини за своју отаџбину?“ То је, заправо, тема записа „Рвање с анђелом“, само што се она обелодањује изокола, онолико колико ће одговор на постављено питање бити директан. Потанко описане и својствене многим песницима који се упињу да оживотворе илазију о „довршености песничког

Феликс Калић:
Авале, 1904.

дела“ (илазију „супротну колико природи песничког поступка толико и природи самог дела“), Валеријеве стваралачке муке су се одвијале у околностима Првог светског рата. А у околностима од „пресудног значаја за отаџбину“ песник може – каже Радовић надахнут Валеријевим примером и ставом – да напише понеку просечну песму погодну за јавно рецитовање о националним празницима. А може, максимално се иссрпљујући, то време да проведе у решавању само њему важних стваралачких проблема. Учинци тог рада су „неоткидиви од језика и језику безусловно привржени“. А подразумева се каква је и колика улога језика у снажењу културне (националне) самосвести.

Још је, у том смислу, изричитије Радовићево становиште формулисано у запису „Две-три варијације на преузету тему“. Тема је тзв. Косовско опредељење – шта оно може значити у датом тренутку и на лицу места? – а варијације на ту тему се, покренуте полемичким односом Зорана Мишића спрам Марка Ристића, нижу од старих Грка до наших дана. Испоставља се да је, заправо, реч о проблему (не)сврховитог деловања историјског искуства на етички принцип. На песничко послање, поготову. Јер, искуство нас учи да „песници могу да учине знатно више прослављајући језик свог народа него његову историју“... „Песников дуг“ је последњи међу записима којим покушавамо да представимо прву Радовићеву есејистичку књигу. Судимо ли по његовом наслову – по дуговечној синтагми близко везаној са појмом националне књижевности и са идејама романтизма – у овом бисмо контексту могли очекивати нашем времену примерено проми-

шљање појма *poet engagé*. Читамо, међутим, једну примерима илустровану и иронично интонирану есејистичку бравиру о „дужничко-поверилачким односима“ између песника и његовог народа. О односима које, најчешће, на сасвим задовољавајући начин тумачимо уверењем да „онај ко се удвара народу тај гине да се допадне држави“.

Концепцијски већином сродни, текстови садржани у књигама *О јесницима и о поезији* и *Још о јесницима и о поезији* природно се држе једни уз друге. Могло би се, условно, рећи да Радовић у њима расправља о песницима, домаћим (Попа, Мильковић, Црњански, Дучић, Слободан Марковић, И.В.Лалић, Давичо) и страним (Сен-Џон Перс, Бодлер, Валери, Херберт, Маларме, Пануанд), о општим и посебним, теоријским и поетичким питањима песничке уметности. Дакако, теме ових, егземплярно есејистичких, текстова свакако нису стандардне, традиционалне су још мање. Резултат неубичајено постављеног и развијеног есејистичког концепта они су, заправо, проширења, аналитички продубљена и разрађена форма записа са каквима смо се у првој Радовићевој есејистичкој књизи сусретали.

На целу прве од ових двеју књига је, свакако не случајно, блок есеја посвећених Васку Попи. Њихови непретенциозно формулисани наслови наговештавају да ће се разговор водити „уз поезију“ Васка Попе, о заједничком бављењу у Вршцу, о „ноћном ћаскању“ с њим.. Биће и тако, али ће есејистичко ткање Радовић да плете и око порекла Васкових „језиво-смешних и мргодно-

► шеретских" чуда у „неизмерном чуду језика“. Израз његових песама је наравно говорни, а модерна теорија је баш говор промовисала у јединицу „мерења и испитивања“ поетског. Бавиће се аутор Васковим одабиром песничких средстава и, с њима у вези, неће пропустити да подсвети: оно што обично разумемо под песничком функцијом једна је од основних и најстаријих функција језика... У свему, ма којим га смером мисли водиле, у Радовићевом тексту и подтексту је дубоко засновано уверење да је Васко Попа песник „модеран из основа“.

Шта би у непосредно „суседство“ могло довести два подударно насловољења есеја – „Помисао на Бранка Мильковића“ и „Помисао на Црњанског“ – ако не настојање да се, у временском распону њиховог испољавања, осветле нека модерна обележја наше књижевности? Најзанимљивије се у првом чини Радовићево становишта да је песничка радозналост Мильковића водила ка „истраживачима и заснивачима“ и отуд да превођењу руских и француских песника. Битно је ту мишљење да Мильковићев преводилачки рад, ма како успешан био, не нуди „доказни материјал за утврђивање хотимичних средстава“ између изворника и превода. Бранко Мильковић је, сведочи Радовићу, „над загонеткама и тешкоћама модерног руског стиха изводио пробе и вршио последње провере сопственог песничког говора и израза, језичких могућности које су све брже искрсавале“... Ваљда је само Радовићу упамћени призор – оistarели Црњански на клупи у парку крај Народне библиотеке – могао да послужи као повод да велиок песника смести на „подвучену црту“ од које „почиње наша модерна књижевност“. А она се, у случају Црњанског, песника који је „сав од своје коби и од наше несрће“ оживотворује као драма малог народа, или и као „амалгам космополитског и националног“. Као се, сасвим оправдано, модерна књижевност може сагледавати и у таквој перспективи, могућан је и закључак да је Црњански оставио беспримеран покушај „лекције из националне поетике“.

Песнички опус Ивана В. Лалића је предмет есеја „Поверење у лепоту света“ – издвајамо га из сличних разлога као и претходна два. Овај есеј је, у ствари, једна бриљантна, деликатно или са недвосмисленим ставовима вођена полемика са Јованом Христићем и његовим уверењем (и, још више, са образложењем) да је полазишна позиција Лалићевог певања „поверење у лепоту света“. И то, поверење које су, по Христићу, модерни песници углавном изгубили. Порицаје овог становишта Радовић је извео на више смерова синхронизовано, зналачки и крајње уверљиво, плодоносно за разумевање Лалићеве поезије колико и за поимање сложених својстава модерне књижевности. На једном месту у овом есеју стоји: „Размрдајмо мало те камене облике“. Начин на који је Радовић реализовао свој апел одиста је привилегија пребраних.

Есеје о песништву Слободана Марковића и, у другој од ових двеју књига, о Оскару Давичу („За ново читање Слободана Марковића“ и „У потрази за невинишћу речи“) Радовић је писао намеран да диференцира неуочене вредности њиховог певања, да њихово певање преведење, да разлоге са којих данас готово да и нису међу „живим“ песничима доведе у питање. Наравно, његова намера, па ни њен успех, не морају бити упитни али су, с њима у вези, неке напомене неизбежне. Занимљиво је, наиме,

да слични мотиви нису Радовића подстицали да – попут других наших данашњи песника-критичара – чешће и амбициозније пише о српским песницима прве половине XX века (утолико пре што су међу њима и „истраживачи и заснивачи“). А о песницима XIX века ниједном. Његово су занимање привлачиле појаве у песништву страних аутора приближно истих периода. У првом реду појаве у поезији Бодлера, Малармеа, Валерија, Сен-Џон Перса и још понеког репрезентанта модерне. Зато и помишљамо да је поетику свеобухватног и далекосежног преусмерења српске и европске поезије – преусмерења које готово да не излази из његовог видног поља – желео да наговести мозаичком сликом, проблематизовањем наших и страних карактеристичних примера. Есејистички, а не приступом историчара књижевности, или теоретичара.

Модерна уметност – вели Радовић у есеју „Сећање на изгубљени рај“ – у неку руку почиње изостанком наручиоца. Сами песници ће временом преузети улогу наручиоца (налогодавца) а то ће, опет, проузроковати коренину промену положаја песничког субјекта и, поготову са појавом модернизма, „вртоглави преобраџај и развој форме“. Видове испољавања ове промене Радовић ће предпочити – започињући, разуме се, Бодлеровим налогом да се за новим рони у непознато – на примерима из поезије Рембоа, Малармеа, Е. А. Пое и Паунда... У анализи Бодлерових песама (есеји „Цвет за Маријету“ и „Поводом Бодлеровог – Непријатеља“) Радовић демонстрира прворазредно мајсторство, али је ту парадоксално, па је мајсторство утолико веће, што резултати анализе добријим делом произлазе из „сравњивања поезије и биографије“. И то, са идејом да се покаже како ни модерни песници нису имуни од тематизовања успомена и приватног искуства... Есеј „Песник и сликар“, с друге стране, говори о близости мотива, па и ставова о уметности које су делили Бодлер и Делакроа. Ту је, опет, битно да је песник сликара видео „на челу модерне школе“. Али је карактеристично и то да се расправа шири и на питање стилизације коју, по Радовићу, модерна уметност готово да налаже као „компромис“ између опречних начина посредовања значења.

На Сен-Џон Персовим текстовима (есеји „Трагом једне песничке слике“ и „Два мора Сен-Џон Перса“) Радовић темељи своје сазнање да је „истинско читање (...) поступно освајање песничких слика“. Дабоме, у овом су контексту важни и ставови песника о коме је реч, песника који је „последњи међаш француског модернизма“. За Сен-Џон Перса је, наиме, покушај објашњавања песника културом не само изненађујући већ и противуречан. Он, исто тако, држи да је песник, „колико год продире у ирационалну или мистичку оностраност, принуђен (...) да се изражава стварним средствима, чак извученим из свог искуственог живота“. Ако, којим случајем, неком недостаје пријемчивости за овакво увећање arsenala циљева и средстава модерне поезије, још мање ће бити спреман да прихвати Радовићево разумевање Сен-Џон Персове прозодије: Од Похвала до врхунца који досеже у Мореказима песникове „моћ говора“ је, тако рећи без остатка, „стављена у службу хвалоспеву“.

„Случај“ Езре Паунда, једног од најзначајнијих и најутицајнијих представника америчке и светске модерне поезије потанко је описан у есеју „Песник у кавезу“. Из

етапе у етапу, Радовић синхронизовано прати развој, укрштање и преплитање Паундових идеолошко-политичких становишта и његових поетичких начела и исказа. Да ли с разлогом (?), до нас из подтекста овог есеја допира питање: да ли би, да идеолошко-политичку позицију није обелодањивао како је то чинио, његов друштвени положај био угрожен? Питање је, свакако, крајње главоболно: ризик од неприхватљивог мешања уметничких и моралних мерила готово да је неизбежан. Како год било, овде вала подсети да је Радовић у више наврата указивао на то да „дружење“ поезије и политike најчешће не излази на добро. Итекако делотворном за разумевање величине и значаја Паундове уметности, његовом тумачењу и није било намењено да утиче на нашу одбојност спрам песничких друштвених и политичких погледа.

* * *

О пшта питања песничке уметности Радовић је дотицао и кад су посебна бивала у његовом видокругу. И кад је говорио о појединим песницима, или о појединим делима, било је разлога и за начелне ставове о поезији. Умео је, исто тако, да се упусти у „уско“ стручне расправе: у есеју „Песничке ситнице“ је, рецимо, разматрао тешкоће римовања, како би подвукao да се модерна поезија „све више прикланаја“ захтевима својственим говору у прози; а у есеју „Мали прилог о уметности сналажења“ је реч о преводилачком „сналажењу“, о суштинским разликама у настајању два песничка исказа, оног у изворнику и овога у превеву... Најсложенији и, неко би рекао, поезији најпримеренију тему Радовић третира у есеју „Поезија и неизрециво“. Мада, он и то теми парира пријемчивим дискурсом: „Модерни песнички експеримент, од Малармеа до Целана, показује да песници, колико год били радикални у обнови поступка, нису намеравали да се отисну изван граница језика и да се нађу у некој врсти тамног вилајета“ (...). Покретачке и неповољне последице овашњих наших сучељавања, модернизма са традиционализмом и постмодернизмом, рашчлањавајући Радовић у есеју речитог наслова „У сенци прецевалих стратегија“. Шта о тим проблемима мисли може да наговести овај цитат: „У неку руку, модернизам није ништа друго до збир различитих одступања од канона, порицања и одбацивања неприкосновених узора заједно са њивовим схватањима о уметности.“

Што пажљивије ишчитавамо Радовићеве есејистичке текстове – нека то буде речено у закључку – све нам се поузданiji чини (или наслућен) проблем елаборира, безмalo сви токови тумачења крећу од језика и у језику се стичу. Реч је, разуме се, о песничком језику виђеном у распону од почетног стваралачког импулса до уобличеног израза, од начина његовог настајања до могућности и варијанти деловања. С друге, пак, стране, поред свих, критичком сагледавању неопходних квалитета, најзначајнији чинилац Радовићевог есејистичког текста је опет језик. Језик као средство изражавања каквим са-мо највећи мајстори могу овладати (крајње сложена питања песничке уметности са лакоћом су и на пријемчив начин постављена и објашњена) и, у исти мах, као сублимат пребогатог стваралачког и интелектуалног искуства. На делу је, дакле, преламање двају особених, кадгод и близких креативних процеса у раскрасним тачкама модерне поезије. Једног, у тексту већ оживотвореног, и другог, који се у сусрету са тим текстом активира. Исходи овог преламања су и откривалички и засновани, понекад вишезначни или сасвим неочекивани, најчешће кадри да наше разумевање песничког наума или израза приведу сигурнијем путу. Њихова је мера луцидно и стручно про-рађивање задане материје које сазрева у књижевну креацију.

* * *

одговор и могао да се находити, потписника ових редова тешко да би задовољио.

Никола Маловић

ДЕМОКРАСИ

Дај ми уморне швоје, швоје јадне
Злосрећне што су са швоје обале бучне обијени
Промрзле масе, слободној даха гладне
Бескућне, буром шибане, пошави мени
Што дижем бакљу покрај кације златне.
Ема Лазарус,
Запис на Киту Слободе

Начуо сам нешто о томе у граду, али информацији испрва нисам придавао значаја. Говоркало се и на послиу да је демократија у задње вријеме узнапредовала, и да се, док трају борбе на источним фронтовима, уздигла на виши ниво. Јест, колпортер је прије неки дан узвикнуо, синуло ми је: „Надградња цивилизацијског узора: Савремено доба тежи демократији старогрчког типа!“ Одјевен у морнарску, плаво-бијелу мајицу, позивао је пролазнике да чују и почују, да купе и прочитају. Све у вези с тим...

По повратку са посла затекао сам супругу на лакћену на балкону. С неким јефтиним цином, наравно. Гледала је одозго према луци у километарске колоне ноћних аутомобила. Гужве се никад нису развезивале. Метро није помагао. Пут од посла до куће трајао је сати-ма.

— Откуд ти тако рано?

Није се ни окренула. Зајебавала ме. Поноћ никад не може бити рано.

На 5/1. каналу припуштао се неки филм са Томом Крузом. Ала је оматорио, помислио сам. На 8/36. каналу – reality. На 1/77, црни је Предсједник срао. На 4/76. – три јавности најпознатије феминисткиње позивале су жене на глобални устанак. На 23/108. – квиз Ко жели да добије осирво у Туамоту архипелагу? На 56/911. каналу опет Предсједник, сад као бијелац, али с другом краватом, и с истим very оптимизmom. Пребацио сам на квиз и отишао до WC-а, мокрио, потом се свукао до гаћа, отворио фрижидер и нашао тамо остатке жениног мађарског гулаша спремљеног по рецептури са World Sok TV-а, 37/5. канала. Помирисао сам. И радије одабрао флашицу храњивог „бадвајзера“. Вратио сам се и стуштио у софи. Уморан као пас. Све мање плаћен. Даљински ми је био надохват руке.

Имам сат, сат и по, рачунао сам, да се опустим прије спавања. Чим трепнем, чујем шефово: – Work!

– Шта си радила данас? – довикнух жени у покушају да разговарамо.

– Сјетила сам се Њутна.

– Је л' ти то неки бивши?

Није одговорила. Пила је на балкону. Гледала у море. Уливала је цин у чашу. Понекад се пропињала на прсте убијена ваљда да ће се оком домоћи свјетlostи Европе. Као да тамо сва срања нису допловила и прије њеног погледа. Нека се јебе, рекох у себи. Можда је Њутн каква нова марка цина. Прицао сам жену у мислима.

Утолико, рекламе су пресјекле квиз. У курац. Има да попијем пиво док трају рекламе. А то мрзим. Него је гле, послије ПП-а за таблете које пословне људе држе будним и до 7 дана, те након ПП-а за нови кућни дигитални читач података са имплантirаних чипова, неки тип узео да хвали грчку стару Демократију:

– Запослени сте до мјере да сањате клона? – срао је и овај, претворен у ПП smile. – Клонови су забрањени, као што знаете. Али, „Assistant Import Unlimited“ нашао је за вас рјешење! Од данас се можете бавити филозофијом, ако сте баш о томе све вријеме сањали!

Наћуљио сам уши. Незнатно појачао тон. О томе се, дакле, прича ових дана.

– Од данас можете и да пишете и да сликате, ако све ове године дубоко у себи осјећате да сте инкарнирани писац или сликар! Зато, набавите роба! Наши су сви робови млади, до 25 година, тестирани на АИДС, еболу и гриПП, са већином зуба у глави. Позовите одмах! И до-вешћемо вам роба на кућну адресу! Не за 499, него за

невјероватних, пазите – невјероватних! – 199! Зашто не искористити све облике највишег цивилизацијског облика демократије? Позовите одмах. Али, то није све! Уз персонално асистенција, ако позовете одмах! добијате и комплетну његову одјећу и обућу, плус храну за мјесец дана! – неодољиво се осмијехну глумац у ПП споту.

Онда је нека риба стала да рекламира ново, електромагнетно средство за скидање флека. Погледао сам ка балкону. Жена је себи доливала цин. Као воду, јебо је Њутн. Смањио сам тон, и окренуо број. Био је заузет. Притиснуо сам редијал. Линија је била заузета. Опет сам...

Конечно, имао сам некога с друге стране:

– Оператор број један нула пет шест, Кимберли на вези, изволите?

– Кимберли... Наручио бих асистенција. Претпостављам да имате већи избор. Бијелог бих, ако имате...?

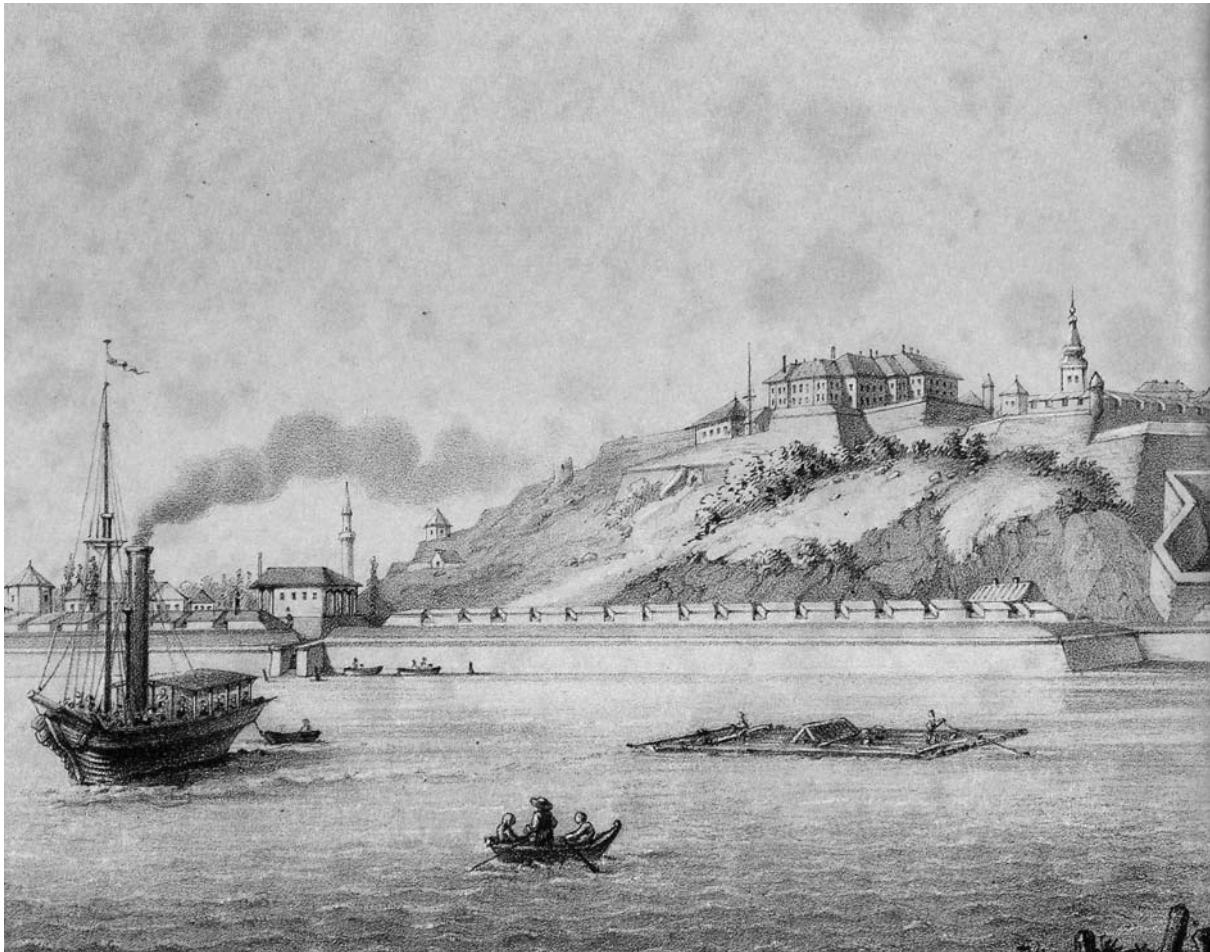
– Наравно. Али сте се јавили за трен прекасно. Располажемо ограниченим избором in this very момент. Тренутно немамо европских муслимана ни бањајца. Распродали смо све близкоисточне шиите и суните. Ево... управо ми јављају... нема ни Копта ни монофизита... Хало...?

– Да, ту сам... Ок је то with me, агностик сам, али зар све ово није нелегално? Мислим, робови, данас? Какве су гаранције да ће збиља асистент да ме слуша? Да неће да побјегне? Откуда је роба, на kraju krajeva?...

– Господине. Имамо неке хришћане на лагеру, здраве, до 25, са свим зубима, балканске. Сад, да ли грчке или бугарске, могуће и српске, морала бих да питам... Централа: питање у прогресу?... Господине, желите да питам...?

– Не, не! Само наставите...

– Гаранције су ове: у дијелу дебelog цријева који се зове сигма, сваки наш асистент има имплантiranu микробомбу. Довољно јаку да му одузме живот, довољно слабу да га не разнесе сасвим, уколико бисте пожељели напрости да асистента исključište из односа у, рецимо, вашем стану. Да вам теписи и тапете остану чисти, разумијете? Чак и тривијални непослуш дојављен купцем робе кажњава се, да тако кажемо, перфорацијом сигме, или – терминацијом роба. Роба није illegалna, то сте жељели да знate. Користе је данас и Предсједник и Секретар и сви шефови посланичких група. Демократска елита је, амандманом на Устав – 11/9, властите слободе жељела да подијели са онима који су власт директно бирали, дакле са народом, с вама или са ►

Куно фон Квичов:
Београд, 1857.

► мном, напослијетку.

— Kimbwerli, оправдите...?

— Централа: моју проблем у пратеску; клијенћи не изговара разловјешто ријечи; тражим профил... Да, господине?

— Кимберли, веома сам уморан, и...

— Централа: моју стијену дава... Да, господине?

— Јесте ли и ви себи приуштили асистента? Мислим, рецесија је, нисте могли до њега доћи под повољним кредитним условима. Или јесте...?

— Кујаи је то профилу ок?... Ок. Очекивани одговор?... Да, господине.

— Купили сте асистента, дакле. И каква су вам искуства, мислим, како је то имати роба у кући?

— Централа: маркетиншки одговор у односу на профил...? Може?... Не морате асистента држати под обавезно у кући, господине. Он има бомбу у себи, заборављате? Можете га држати на узици, свући, проституисати, тако зарађивати extra money без такси, можете га хранити или не хранити, а кад се разболи, или вам досади, позовите наш 0-24 терминирајући сервис. Асистент ће изнутра пући. Наши ће га опслужитељи пронаћи по сигналу ма где да је залегао. „Assistant Import Unlimited“ ствара од грађана власнике повлашћене робе, и по може им да на најеколошкији начин забораве на те услужне раднике ако ови почну да подбацују естетички, здравствено, или радно. Знате како је са хришћанима, посебно православцима, они мимо других вјеро исповједника држе до осјећаја властите слободе. Централа: 5 секунди off-a, на мој рачун, ок?... Зато би боље било да можда причекате, господине; неке поново бајајце, или будисте, неке шинтоисте... На он смо, већ?, ок... Господине?

— Асистента желим колико још ове вечери, Кимберли. Баш сам се наложио. Ако немате будиста, дјајте хришћанина, не марим. Много сам уморан... Него, све вријеме размишљам о мотиву, прије неголи о цијени. Објект моје куповине не могу послати на посао умјесто сеbe, зар не? Асистент је необразован, није ли?

— То да, господине. Али су сви наши асистенти јаки; саватани су свакакви, током worldwide устанака, а на нашем се тржишту појављују само они пробрани. Не питајте каквих све има... Жена засад немамо у понуди. Мислим, немамо на дискаунт, као нити дјецу. Имамо младе, до 25 година, са свима зубима.

— То цијеним. А жене између 13 и 17, пошто би биле?

— Централа: да занемарим?... Ок. Занемарите робу barelylegal, господине. Можда тек пред Божић. Сада је важно да имате на уму како је рат против непријатеља нашег система постао немогућ уколико се сви патриоти листом не ослободе обавезе да лично раде, а што не искључује обавезу гласања. Стара Грчка као нова доктрина, не допада ли вам се као могућност? За само 199, ако потврдите — сада! Дакле...? Централа: моју крејену трансфер у шоку... Господине: Дакле?

— Да, Кимберли! Купићу једног балканског хришћанског асистента.

— То је дух демократије, господине! Молим вас да одлуку о куповини верификујете превлачењем длана преко статичног кућног дигиталног читача. Имате га, да? Пона суме плаћате in advance, а пола по примитку

робе. Ок?

— Ок!

— Централа: трансфер кредитна у шоку, over and out. Лаку ноћ, господине.

Wow! Пуцнуо сам прстима.

Можда већ ноћас могу да одспавам сат-два дуже. Погледао сам на жену, па на сат. Да није можда чула каквог јој љубимца приводим? Можда се и развесели. Можда окрене дупе с балкона да јој коначно видим лице; мјесецима разговарам с њеном све већом гузицом. Мајко, роб који ће да кува, можда боље од жене, мађарске гулаше? Or anything! Или ће њој да долива цин док се не раскрави, свеједно.

Кад сам погледао, плативши из руке пола, почувши у тренутку beep, знак да је summa с мог прешла на рачун „Assistant Importa“ и добивши потврду са ситним словима у дну папира изашлог из читача, жене ми више није било на балкону. У курац. — Милице...? — позвах је. Пошао сам до фриџидера по други „бадвајзер“.

— Свихарт!... — довикнуо сам. Опет ми се иза пива припишало.

Кад сам се вратио из WC-а и потражио супругу на балкону, ње више тамо није било. Ни чаше. Само популарна боца цина. Стотинак метара испод, већ су под стамбеном кулом титрала ротациона свијетла. Нисам провјеравао остале просторије. Знао сам, слутио сам. Коначно се бацила. Гојила је дупе све вријеме да по одлуци буде тежа. Да пукне као диња. Да се не спасе.

Нека иде у курац. Пошао сам до фриџидера, опет.

Асистент ће, ако је вјеровати ПП-у, стићи за који минут. А заправо ће роба, нисам био наиван, стићи пред јутро. Док је не доставе кроз ову ужасну градску гужву; једени дошљаци, и Кинези и Индусти и сви, толико их је; гласаћу сљедећег пута за десничарског кандидата; смрт и легалним имигрантима, у курац више с њима. Можда сам се зезнуо куповином: ни да спавам сада, ни да чекам. Очи су ми на пола копља. Али, ако из „Assistant Import Unlimiteda“ заиста испоруче роба за сат-два, биће то сасвим ок. Стога сам преломио да не спавам. Него да бдијем.

Шта да заповједим скоту прво? Да можда окрене број моје таште in law?

Или да ми пође по крштен улични хот-дог, долje до Circle-a. Сасвим умирем од глади.

Имам јединствену прилику да окренем 69/69. канал. Мало порно TV-a није на одмет.

Јавићу секретарици како сам напрасно оболио. Речи ћу да је посриједи вирус, јебе ми се. Много је у комшију тих сумњивих асистената, посебно након новог амандмана на Устав. Свашта се увози, па и болести. До кље више тако! Има да серем, слабашним гласом, секретарици. Умираћу, само да спавам до подна.

Скинуо сам и гаће. Сунце ме је огријало. Потегао сам цин преко пива.

Поглед преко балкона указао ми је да су, изгледа, покупили моју несрћеницу. Ротационих светала није више било долje. Бацио сам поглед на море. Да ме жеља мине. Иако живим у обалној радничкој зони, обалу и не стигнем да опазим. Сад сам ето стигао да видим море. Живјела демократија. Наручио сам слободу. Стићи ће ми у најкраћем могућем року.

Томислав Маринковић

ТРАЖЕЋИ НЕКЕ ОДГОВОРЕ

АКО НИШТА ДРУГО

Ако ништа друго,
помирљиво смо се разликовали.

Мој свет је био најблеђа копија
стварног света

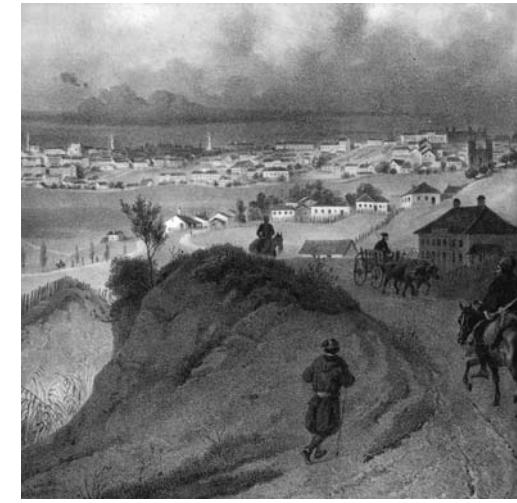
(гробље на брдашцу
беше заклоњено
измаглицом у равници).

Долазише ноћи, скупе ноћи.
И дани, кад свему падаше вредност у бесцење.

Ово потиштено сеоце,
бар ми је уместо утехе
пружало мало лакомислене наде

(kad мисли су исто што и
обло камење на низбрдици),

а шта ћеш ми одузимати и поклањати ти,
мој, светли или тамни, бескрају;
моја тишина која све знаш, а остављаш ме да нагађам.

Карл Гебел:
Београд са
савске стране,
1861.

ТРАЖЕЋИ НЕКЕ ОДГОВОРЕ

Окамењено време у цркви,
и век који не може бити замењен неким другим
(као зидови који се предуго држе
на супротности звучних епоха).

Док литургијски пој исправља неравнине на души,
можеш се лагано подићи до саме куполе,
где анђели, на присан начин, просипају
мирисне зачине и благослов на присутне.

А можеш и сасвим опрезно неком до себе
шапнути да искључи мобилни телефон –
справу која само поставља питања
а избегава одговоре.

И звони из света толико удаљеног
да сенке светитеља, са истим убеђењем, настављају
да тумаче човеков пад, и да ти примичу лестве
како би сишао оданде где си се управо био попео.

ПОНЕКАД

Понекад, белина папира
подсети ме на песме које нећу написати.

А капљица крви на снегу –
на погувани столњак и ружичасте
трагове вина после ручка.

Али, пошто је то обавила,
мисао се, унатрешке, враћа на почетак.

Папир је опет недужна чистина
коју присваја смотуљак
са неуспелим стиховима.

А крв је поново само крв.

Бернд Вајнер

КАКО САМ СТИГАО У ЧИХУАХУУ

МРТВИ И ЖИВИ ЊУ ОРЛЕАНСА

Мртви су ћутали на гробљима, живи су галамили у Француској четврти (*French Quarter*), а између њих налазио се мој хотел. Био је свратиште за хомосексуалце, мали и не баш нарочито фини, а ваздух у соби тако мемљив, да нисте могли да упадите цигарету. Али није био феријално летовалиште; кад бих се вратио од живих и од мртвих, имао сам собу за себе, у којој сам могао да седим са скупљеним коленима и да пишем у редовима који су били заобљени као потковице.

Драга моја Марина, писао сам, цигарете *не вуку*, а кроз прозор чујем буку живих у Француској четврти и ћутање мртвих на гробљима. Мада сам мислио да сам је се већ отарасио, смрти, она се опет пришуњала, због чега се врло опрезно крећем и често окрећем. Јер чини ми се да мртваци у Њу Орлеансу могу да ме ухвате, јер нису положени дубоко у земљу, већ у подигнутим гробницама. Разлог за то је Мисисипи, који их изнутра исисава и најрадије би прогутала читав Њу Орлеанс, чија вода, црна као вода Ахеронта, опија чула до те мере да човек више не зна да ли је живући, који сања да је мртав, или обратно.

То није било тачно. Мисисипи није била никако тамна, већ је у луци била глинасто жута, а у споредним рукавцима зелена као дрвеће на њеним обалама. Већ док се аутобус приближавао Њу Орлеансу, видео сам воду свуда испод мене, са аутопута, који је пролазио на бетонским стубовима изнад речних рукаваца и изнад шума или кроз њих, шуме нису од мангровија, већ од пинија и једне врсте храста, која има сјајне и цик-цак листове као лорбер. Овде је вода још била зелена, у луци је имала боју беле кафе, коју су сервирали свуда око тржнице. Као код сваког ушћа вода је имала у себи нешто тешко одредљиво, није била ни морска ни слатка вода, нити је текла, нити је понирала. Посматрао сам је с једне узвишице, где је пролазио трамвај. Обала је била закрчена магацинima и фабрикама, ипак је испуштала мирис као мочвара, који је заједно са мирисом цветова жбунова и дрвећа на шеталишту чинио ваздух тешким, слатким и благим. Стварна лука мора да се налазила низводно, овде је био укотвљен само пароброд са точком на окретање *Natchez*, блистави модел из старих добрих времена у свим изложима, који је кад сам му се приближио из себе избацио најпре један уздах, а онда звукове сличне вергуљи, који су се склапали у неку мелодију. На крову су биле инсталације нека врста ѡарних оруђа, која је са стално пона-

вљајућим потпуријем требало да привуче белце као путнике.

На мене је имала супротно дејство. Мене је привлачио стари град нешто удаљен од реке, изнад којег је лебдело оно звено од светlostи и музичких крпица, којих сам био свестан већ на хотелском кревету са ушима запуштеним ватом. Било је то прво вече и ја сам се преко странпутица приближавао том урнебесу. Ливада је тамно протицала од жбуњица на обали до трга са парковским клупама. Из тога једна грађевина из колонијалних времена, непомерљива кулиса за улично позориште, које је овде сваке вечери имало представе. Приградско позориште, чија је тврда храна била намењена мање за туристе а више за домаћу публику која је пила пиво из конзерве. Тренутно се давала нека криминалистичка комедија. Два полицајца у кратким панталонама и кошуљама и са заштитним шлемовима на главама глумили су само привидно глупе августе, *јер су онда изненада скочили на некој момка, који се сајлео, и оборили су ја на џело*. Са изврнутим очима донели су га до клупе, на којој су чучала двојица његових саучесника са разголићеним горњим деловима тела и привезани лисицама за држаче. Са овим трећим десило се исто, али док су други били скоро у бесвесном стању од ал-

кохола, он је имао још снаге да с лисицама удара о клупу и да виче на полицајце на моторима како хоће да их је... у дупе. Они су тако нешто често слушали, *иа један је стајао мирно недирнући шиме*, а други се одвезао бициклом. Док се нови ухапшеник полако утишао, око клупа кључао је живот. Клупе су запосели црнци који су припадали неком мршавом људском соју, пре сиво-браон него чоколадне боје коже и обучени у шарене кошуље са шпицастом крагном. Један је ноцио црно-беле ципеле и врхом једне од њих притиснуо је касетофон и почeo је да ступаје пред ухапшенима. Није било злобе у њему – његове ноге су само показивале за шта су у слободи и неукочене од алкохола оне биле способне. Плесао је све дотле док се нису појавила полицијска кола и док ухапшени нису потрпани у њих и одвезени.

Онда сам пошао даље. Пошао сам дуж кривине на чијој су спољашњој страни куће биле немо заузете собом, дрвећем у алеји набујалим баштама, а онда сам скренуо унутра, у осветљени *French Quarter*, где се механичка музика утапала у музiku коју су људи правили. У не тако великим Њу Орлеансу француска четврт је мали град за себе. Француско у њему су филигрански гелендери на балконима, искошени излози радњи, у правим, али ипак неуобичајено узаним улицама. Због ограниченог простора у мочварном земљишту становници су морали да се збију и тако је настало нешто слично медитеранском градском животу, који је један мисионарски градоначелник учинио још узврелијим када је у прошлом веку све салоне и борделе града ограничио на ову четврт. Пустите људе да станују довољно близу једни другима па ћете видети шта ће из тога настати; ако су то робови, емигранти или *gruia underdogs*, онда ће ту бити музике као у крчмама Солуна или Буенос Ајреса, где су рођени рембетико и танго.

Или као у гетима америчких градова. У Њу Орлеансу су бол и веселост свих његових становника нашли свој музички израз: онај афрички и карипских робова, Креола шпанске крви, Француза који су долазили низ Мисисипи и насељавали се у мочвари, војника који су говорили енглески. Кад сам шетао Улицом Бурбон (*Bourbon Street*) из отворених врата кафана у сусрет су ми долазили диксиленд, ритам и блуз, кајун и *цидеко*. Да-ке, овде, у надметању певача духовних песама, бендо свирача и дувача војничких оркестара рођен је цез, овде су се наше уши оспособиле за двадесети век, овде нам је тај ритам ушао у крв, с њим трчимо кроз живот. Искрено речено, слушао сам паганску буку док сам стајао на раскрсници на Орлеанској улици (*Orleans Street*), а у ушима су се мешали звуци из дванаест околних кафана. Пошто се за већину њих наплаћива улаз, *остао сам стојећи на улици*. Ту нисам био сам, ни приближно сам. Бурбонска улица је нека врста Репербана, поред музичких барова масу ту привлаче продавнице сувенира и локали са стриптизом у којима смете да купате жену по свом избору. На угловима су точили пиво у полулитарским чашама с којима сте могли да марширате улицом горе доле а да вас полицијаци због тога не вежу за сијалични стуб. Једна даља посебност била је двоспратност дешавања. Ствари су се дешавале на тротоару и на балконима су се гурали гледаоци, ме-

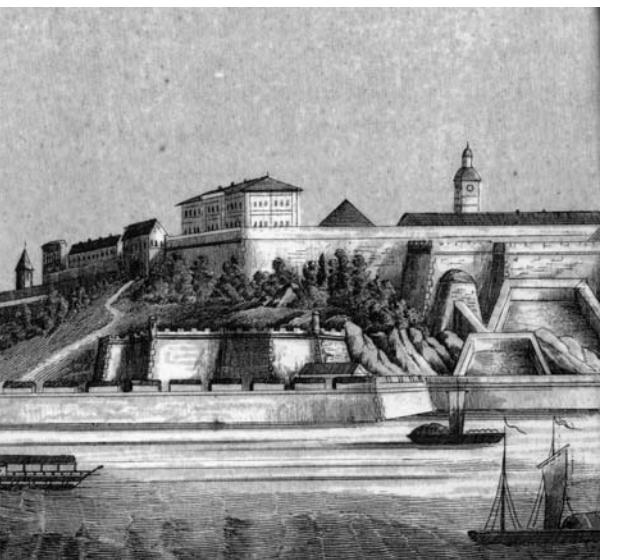
ђу којима су предњачила три Скотланђанина показујући голе гузице испод својих сукњица. Какав метеж, какав хаос! Неко ми је одвалио руку у гужви, а опет неко је покушавао да ме за другу руку увуче у неки бар.

Два пута сам трчао слалом кроз Бурбонску улицу, а онда сам се опет зауставио на раскрсници не знајући шта даље да радим. Тада ми је кроз врат једне кафанске поглед пао на хармонику која је стајала на столици. Обожавам овај инструмент од кад сам га први пут чуо на улицама *Burzena*. Тамо је на њему свирао један инвалид који је свој бицикл, којег је сам направио, држао поред робне куће у Јаковљевој улици; у удублјењу које је чинила његова ампутирана нога испод мушеме држао је капу за скупљање новчића. Да, хармоника је била инструмент усамљених мушкараца, морнара и војника који су се вратили из рата. Први концерт на коме сам присуствовао у Западном Берлину давала је једна група хармоникаша из Колумбије, а сви су носили кратке брадице, као Гарсија Маркес. Свирали су ћаволски добро, а мени је импоновала и прича о томе како су те хармонике стигле у њихову земљу. Испред њихове обале насукао се један брод који је из Немачке пловио за Аргентину. Потпалубље му је било пуно инструментима фирмe Хохнер. Арапски трговци су откупили читав товар и препрдавали су га црнцима, који су се шепурили носећи хармонике на грудима по селима, стварајући тако један потпуно нови музички стил.

Како су хармонике стигле до Мисисипија, то не знам. Сада је баш једна стајала на столици, поред ње даска за прање рубља и виолина, дакле свираће се *Цајун*, музика сељака француског порекла из мочваре. За столовима се јело. Сео сам на столицу леђима окренут бару и наручио пиво, за које сам као надокнаду за неплаћене улазнице платио пет долара. Онда су дошли музичари, најпре хармоникаш, један необрађани медвед са рупама у зубима, који је на левој мишици, задуженој за басове, истетовирао свој инструмент. Какво је то откровење било када је одгурнуо кутију за добровољне прилоге на ивицу мале позорнице и отпоео да свира. Напољу је коначно престала гунгула и могла се чути само музика. И то каква! Њене тужне мелодије биле су у чудном контрасту са скакавим и брзим ритмом у којем су је момци по свим правилима те уметности изводили. Најлуђи је био свирач на праљици који је са својим пиретама и несташним металним прстима требало да примами муштерије кроз отворена врата.

Изненада, пошто су нешто јаче од сата тако изгурвали, спустио је своју даску за прање веша, хармоника је одсвирала свој последњи јаук а затим хитро била скучљена и враћена на столицу. Музичари су ознојени напустили позорницу. Пауза. Публике је због доласка нове смене испразнила места. Да сам хтео да останем и да чујем следећу сесију, требало је да још једном жртвујем пет долара за пиво.

Уместо тога опет сам изашао на улицу. На Орлеанску улицу (*Orleans Street*) коју сам удаљивши се од раскрснице следио у правцу гробља. На попадајућем путу нашао сам на један локал у који зачудо нико није желео да ме увуче, па сам зато неизоставно ушао. Било је то острво с ону страну реке туриста, на које се повукло дома-ће становништво. Седели су тихо за баром испод

Вилхелм Кин: Београд, 1869-1882.

▶ вентилатора који се вртео, бармен је брисао чаше. Кад сам хтео да отпијем гутњај свог пива мој сед је подигао увис своју чашу с неким непознатим пићем, које му гарантовано није било прво, и куцнуо се са мном. Био је расположен за причу и пошто се представио имао сам шта да чујем. Противно обичају, казао је и своје презиме, а оно је гласило Траубе.

– Рихард Траубе, казао је. Скоро као велики певац Рихард Таубер. Интонирао је „Песма путује светом“ у оригиналној верзији. Сматрао сам то вредним пажње. Док је у *New Braufels* – у један Афроамериканац био последњи управник немачког наслеђа, овде, у престоници црнца и цеза срео сам једног с немачким пореклом, који је обожавао Рихарда Таубера. Ништа мање од његових песама волео је филм *На зайду ништа ново* и Фолксвагенове аутомобиле од кад је с једном бубом прокрстарио истоком Немачке. То се одиграло на следећи начин.

– Тек сам постао пунолетан и одлетео сам за Европу да се сопственим очима уверим у оно о чему је мој стари стално брљао. Он је додуше Немац, али је његова породица већ генерацијама живела у Русији. У револуционарном метежу они су нестали, а преживео је само мој отац, јер он је имао ту способност да стално у последњем тренутку побегне. Био је виртуоз последњег тренутка. Кад је у Ставропољу избила револуција, ухватио је задњи воз за Грузију, а тамо последњи брод за Константинопољ, одакле је са последњим таласом руских емиграната дошао бродом у Америку. Пошто га је јужњачки живот привлачио, селио се низ Мисисипи, заглавио се у Њу Орлеансу код моје енглеске мајке и направио ме како би имао некога да му о свему овоме прича. Говорио је пет језика, руски, немачки, турски, енглески и шпански. Кад сам после смрти свога оца дошао у Европу, на руској граници је за мене био крај, тако да сам онда још неко време стопирао кроз Польску, која је чудесна земља.

Дао сам му за право да Польска што се тиче аутостопа чак може да се мери с Мексиком. Треба само подићи прст и већ си у неком аутомобилу. И пре него што падне мрак, возач ће гарантовано да те поведе у свој стан, да би, пошто испијете залихе алкохола, заспао на некој софи.

– На повратку, наставио је Рихард, сазано сам да је у међувремену у Берлину изграђен зид. Нисам имао чега да се плашим, али возач фолксвагена у којем сам седео био је из Западне Немачке и изгубио је своју возачку дозволу. Тако сам ја морао за волан. Читав дан сам нас у буби возио неким польским путевима, јер човек се плашио контроле. Незаборавне алеје...

Рихарду је вожња аутомобила била занимање; био је таксиста и као такав морао је да ми дâ важне савете о граду. На пливање би требало да отптујем на Флориду; област северно од мог хотела требало би да избегавам и да се сам никада не задржавам на гробљима. Немуј сам веровао оно што сам у туристичким водичима сматрао претеривањем: опасност долази из острва сиромаштва које изненада смењују сигурне области...

Кад сам се следећег дана приближио гробљима, учинио сам то с нужним опрезом. Што сам се више удаљавао од хотела, улица је без сумње постала све опаснија. Куће су се проредиле, све док се нису виделе само

рушевине. У истој мери у ваздуху се све више осећао мирис паљевине, онај страх да ћете постати жртва насиља, насиља које је сувише брутално да би се управљало према мојим слутњама. Страх су уливали и полуодрасли на степеницама, одрпани ликови што су се окупљали испред драгстора, уливао је и конопац у руци брадатог црнца који је испред мене стално прелазио с једне стране улице на другу, тако да ништа није користило ићи средином улице.

Чекао сам док није нестао иза угла, а онда сам брзо прешао аутопут који се пружао преда мном. На другој страни протезао се спаљени травњац, на оном месту на којем је једна табла описивала да је ту била стара пижана робова. Та четврт ми се сада указала у једном посебном светлу: као да потомци робова нису напустили место своје срамоте и понижења и како никада неће престати да спроводе своју освету над сваким белцем који туда прође. Шта би иначе могао да значи груби конопац обавијен око зглоба руке?

И какве опасности могу да ме вребају на гробљу? Реч *Robbery* у туристичком водичу себи сам протумачио у значењу да се овде као и у Египту крадљивци гробова баве својим занатом, и да би ме они, ако им не сметам, оставили на миру. Међутим, чим сам угледао гомилу камења на Ст. Лоуис 1 постало ми је јасно да у његовим гробницама нема више никаквог блага за крађу, већ да су оне биле идеална склоништа да се с конопцем или ножем у руци скочи на туриста како би увећао број лешева на гробљу.

Послушао сам Рихардов савет и чекао на улазу док се није појавила једна организована група туристса. Биле су то беле жене које су с торбицама око паса ишли иза једна црниње као водича који им показује гробље. Кад су ме приметиле иза једног обезглављеног анђела, збили су се у групи. Остао сам и поред тога на удаљености која ми је омогућавала да их чујем и тако сам сазнао интересантне ствари. Да су оне биле учитељице из Минесоте које су се кретале кроз град пратећи трагове вуду, *марди Грас* и култа мртвих. Да је гробље, иако баш малено, било препуњено лешевима зато што су мртви сахрањивани један изнад другог у својим тачно одмереним каменим кућицама. Да су их лагеровали у слојевима и да би после кратког времена морали да уступе место новима. Да Њу Орлеанс лежи на надморској висини мора и да су због тога гробнице грађене високо. Да је тамо преко пута, у једној пре би се рекло обичној гробници, али окићеној амулетима, цвећем и свећама, сахрањена Сара Таита, велика мајstorка вуду култа, поред њеног нећака, који са својом левом обогањеном руком још и сада чини чуда...

У међувремену смо опет дошли до улаза. Кад сам видео да су се жене запутиле у правцу Ст. Лоуис 2, пустисио сам их да прођу. Било ми је доволно мртвача. Било је мало сенки код њих, исувише краткотрајан и угрожен био је њихов мир. На повратку према живима нисам се освртао, како би и Еуридика успела, она која ме је следила у духу, Марина.

(одломак)

Превела с немачкој Снежана Минић ▲

Дејан Михаловић

АГЕНЦИЈА

туацијом, тако да они сада треба да се договоре шта је све потребно да би се „коњ вратио у седло“.

Испред зграде у којој се налазила предложена Агенција, у мрачној и забаченој уличици на периферији града, паркирано је било неколико експлорера и нових аутија, а улицом су шпартала двојица-тројица униформисаних припадника приватног обезбеђења, наоружаних до зуба. Иста претећа атмосфера владала је и у седишту Агенције, која се налазила на првом спрату дворишне стамбене зграде ограђене живицом: неколико цивила седело је за компјутерским столовима у две-три просторије, чија су сва врата била широм отворена, кафу су служиле девојке налик на тек одевене моделе из неког порнографског часописа, а испред тапацираних врата, иза којих је без сумње седео власник лично, стражарије је разбацан и до главе обријан момак, такође у униформи, наоружан хеклером. Када су Директор и Синдикалац пропуштени кроз тапацирана врата, на челу дугачког конференцијског стола у облику слова Т, са педантно наслаганим и поређаним фасциклама, документима, роковницима, стоним календаром, посудом за оловке и лаптопом компјутером, седео је спортски одевен млађи човек средњег раста и телефонирао са једног од неколико фиксних и мобилних телефона поређаних на столу. Просторија је била чиста, уредна, без сувиших комада на мештаја, са неколико акварела по зидовима, с полицама попуњеним регистраторима и једним вратима из његових леђа на којима је писало PRIVATE. Пошто су сели, а газда завршио разговор, показало се да је он у танчине упознат о чему се ради.

„Аха, пријатељи из Државне Фирме! Знам, све знам...“

Одмах је прешао на ствар и затражио прецизан нацрт зграде у којој се налазе канцеларије предузећа. Директор који се у спарно летње вече презнојавао у оделу јер га није скинуо цео дан и Синдикалац који је збуњено замуцкивао помогли су власнику Агенције да скисира просторије Државне Фирме. Кад се најзад обавестио о броју запослених, распореду канцеларија, конфигурацији осталих приватних станови у згради, шеми целог блока, паркинг места, дворишту, интерфону, кључевима и печатима фирмe, власник Агенције обавио је телефонски разговор са „својим човеком из Матичне Станице Милиције“:

„Булафићу, јеси ли то ти?... А где ти је шеф?... Чим се врати, реци му да ме позове.“

Спустио је слушалицу и рекао да „морамо мало да сачекамо“. Директор је запалио цигарету јер је на столу гледао чисту пепељару, а Синдикалац се загледао

Феликс Канић:
Дорхол

► кроз прозор и рекао, да разбије неугодну тишину:
„Ово је леп крај, овде смо моја сестра и ја прове-
ли детинство, јесте ли и ви овде одрасли?“

Власник агенције леденим гласом је одговорио:
„Ја сам одрастао у 63. падобранској бригади у Нишу.“

Телефон је зазвонио, власник Агенције подигао је слу-
шалицу и започео још један прислан разговор.

„Ћао, љубави, ти знаш да ја тебе зовем само за нову
годину и кад ми нешто треба... Тако је, тако је... Види, љу-
бави, наши пријатељи из Државне Фирме уклоњени су
данас на нелегалан начин... Аха, значи, знаш све... Па, да
скратим, да ли ми можемо да се вратимо ноћас 'кући', уз
твоју дозволу, наравно, а ти би за то време могао мирно
да спаваш, а?... Добро, љубави, хвала... одужићу ти се...“

Онда је окренуо други телефон и рекао саговорнику
да му је жао ако га буди, али да је ствар хитна, да је то „у
нашем послу, као што знаш“, уобичајено и да имамо ван-
редну ситуацију која не може да се реши без њега, саго-
ворника. Пошто га је саслушао, рекао је „добро, онда, ви-
димо се за пола сата“, спустио слушалицу и додао, „мој
пријатељ, Помоћник Министра“. Кад је и то било среће-
но, притиснуо је једно дугме на фиксном телефону и у
собу је ушао старији човек безличног изгледа, који је до-
тад седео у пријемној просторији за столом преко пута
младића са хеклером. Власник га је упознао са репрезен-
тацијом Државне Фирме, а њега представио као „гене-
ралног директора“ Агенције и наредио му да затвори
прозор, спусти ролетне и донесе пиће. Коњак на врелој
пари. Никоме се из Агенције није знало име, сви су се ме-
ђусобно ословљавали са „момче“, „јуначино“ или, у нај-
горем случају, „пријатељу“.

Кад је затворио прозор, спустио ролетну, донео пиће
и сео, генерални директор је рекао „слушај“. План који
је изнео власник Агенције био је по свој прилици опро-
бан у многим приликама: Синдикалац и Директор Др-
жавне Фирме с генералним директором Агенције одмах
седају у један од њихових ципова, повольна је околност
што је већ близу поноћи, обилазе „локације“, тј. седиште
Државне Фирме, враћају се у Агенцију и износе стање на
терену. То су ускоро и учинили. Генерални директор
Агенције током вожње је комуницирао са газдом преко
мотороле:

„Приближавамо се 'слепој улици'... стigli smo 'ку-
ћи'... ситуација је мирна, 'станари' спавају... 'породица' се
изгледа разишила кућама...“

Испред зграде у којој се налазила Државна Фирма
Синдикалац и Директор опазили су двојицу наочитих
младића како седе на степенику пред улазном капијом и
пуше.

„Ово су њихови“, рекао је Синдикалац пригушеним
гласом.

Генерални директор Агенције рекао је у моторолу:
„Двојица 'подстанара' су напољу, једу сендвиче...“
Из мотороле се зачуо глас:

„Врати се у базу.“
По обављеном обиласку, не напуштајући ни за трену-
так возило, извиђачка патрола вратила се у Агенцију. У
газдинију канцеларији дошло је до две крупне промене: на
зиду наспрам прозора осванују је велики монитор за пре-
зентације, а за конференцијским столом - висок, мршав
млад човек у црном оделу, кога је власник Агенције пред-
ставио као Помоћника Министра, премда је овај, што се

наредио је свом генералном директору да донесе је-
дан модел уговора, „онај најповољнији, за наше пријате-
ље“. Директор Државне Фирме и Синдикалац узели су
образац уговора и у једном од последњих чланова, скоро
се додирујући главама док су читали правнички беспре-
корно срочене одредбе, угледали цифру од девет и по
милиона динара. Директор је погледао Синдикалаца, у-
збиљио се још више и одговорио:

„Знате, ја сам директор једне мале државне фирме,
има нас сто запослених, не могу сам о томе да одлучим,
ми отприлике толико намакнемо за три месеца да испла-
тимо плате са доприносима.“

„И да сервисирамо дугове“, додао је Синдикалац.
Власник Агенције је ћутао и одмеравао „пријатеље“. Директор је додао:

„Морам да се консултујем.“
„Изволите у ову просторију, ту вас нико неће узнеми-
равати“, рекао је власник, устао и отворио им врата на ко-
јима је писало PRIVATE.

Директор је у пратњи Синдикалаца ушао и затворио се
у потпуно глуву просторију у којој су се налазили само
један кревет, телевизор и гардеробер. Пошто је мобилним
телефоном консултуовао Канцеларију, која га је наговара-
ла да прихвати понуду, и неколико чланова збаченог ру-
ководства и синдикалних вођа, с којима се сложио да је
понуда неприхватљива, Директор је одахнуо, изашао са
Синдикалацем из глуве собе и бираним речима саопштио
власнику Агенције да му се захваљује на труду и преду-
сретљивости, али да није добио сагласност за прихватира-
јућу понуду, мада сматра да је она сасвим разумна и уобича-
јена, итд.

„Ми смо професионалци“, рекао је власник Агенције,
„не треба да се захваљујете. Само да имате у виду, проле-
тос нам је ИКТ, рецимо, за исту услугу платио дупло ви-
ше, иако је предузеће имало мање запослених.“

„Не, ипак не“, рекао је Директор, „знате, за те паре не
би нас опрали ни Сава ни Дунав.“

„Сад или никад“, рекао је власник Агенције. „Сутра ће
бити касно. Можда ипак да размислите још мало пре не-
го што донесете одлуку.“

„Хвала“, рекао је Директор и устао.
Власник је слегнуо својим широким, мишићавим ра-
менима, извадио визитарту и рекао уз осмех:

„Ако се опет једном нађете у сличној ситуацији, сло-
бодно се јавите, ви сте наши пријатељи...“

Директор и Синдикалац учтиво су се поздравили са
свима и изашли на улицу.

Напољу је била mrkla и тиха ноћ. Директора и Син-
дикалаца запахнуо је мирис липа. Довукли су се до слу-
жбених кола ћутке, утишини ушли и кренули. У току во-
жење неколико пута само су се згледнули. Синдикалац је
одбацио Директора кући и одвезао се. Прилазећи улазу
у зграду у којој је станована, Директор се освртао око себе
као дивља зверка пуштена на слободу, уздржавајући се да
не потрчи.

Док се пењао у стан, почела је кратка летња олуја, из-
ненада је захучало лишће, затрескала су отворена про-
зорска крила, и он је летео кроз кућу као у грозници,
прилизио прозорима и један по један ужурбано затварао,
говорећи:

„Само полако... Будите мирни... Морате бити са-
свим, сасвим мирни...“

Никола Вујчић

ПУТ

Нисам се дugo задржao, a дуг јe и пут.
Утискујem стопала у блато којe ме задржавa.
Сијају трагови, стежe мe поглед. Отиснут, тако у даљинu
носим све што имам. Мокре су ми очи, свака суза
отварa нову слику. Прве речи дрхте, шта ћu сa њимa дохватити?
Кад изговорим увек нешта испадне, речи сe изобличe.
Плитко јe овде да би сe било шта мерило.
Погледом мерим само даљинu, размаке њених набора.
Оооо! вичем, и ослушајem докле то допире. Шире сe дрхтаji.
Кад сам сe докопао шљунковитог дела,
другачијe мi јe било и кретањe. Облуци сu мi личили
на плодове којe јe време окаменило. На поиспадале зубе. Можда,
највише, на нечијe избезумљене, исколачене очи.
Шта оне виде?
Па, камен испод камена завирујe, тесно мu јe место.
Ипак, тамо јe мој пут, где светлост шушти, јер сe крећe.
Пола без Бога, пола са Богом. Пола сâm, пола у поворци.
Осврћuhi сe за онима којi заостајu, јер пут умара,
нагињао сам сe да бољe видим ту слику. Гледајuhi јe, она сe
продубљивала, остајuhi само даљина. Дно даљине.
Жуđio сам за том даљином. Ето и тебе, сад у њоj!
добраџујe мi некo из те невидљивости.
Зањихао сам сe у њеној стакластoj светлости, као да сам у
зalуљanom чамцу, на сред пучине. Он ћe мe даљe одвести.
Заједно смо старили, помислио сам, убрзавајuhi гa завеслајимa.
Некo мe зове, из другe собe, примакнула мi сe даљina.
Даљina јe и одакle сам отишао. Даљina јe прозирни зид.
Гледам, и не одазивам сe.
Речи обнављајe свет, кад сe додирну, сведочe о њемu као да јe и моj.
Да јe оваj стo, моj стo, да су расуте мрве, моja глад...
Тaj заривен поглед, којi то држи, боли, кад сe одмакнем.
А даљina сe и не помера, пут јe дуг баш као и дан. Одзвана јe мoja сnaga,
а он сe криje. И отуда некo можe доћi, то јe и његов пут.
Мени у сусрет. Али, тaj јe, сигурно залутао!
Можда, то истo, и он мисли о мени. Ко зна?
Колико остајe мени, а колико њемu?

У ДЕЦЕМБРУ, ПОПОДНЕ

Нагомилаo сe снег, и време. Ко ћe
подићi јustavu да тa буjiца покрене
нашу нову наду? Отиче пецкавa студен
кроз додире. Зимски дан јe
полутворени сандук. Огребаo мe јe снег,
оштар његов лимени поклопац. Низ
подлокани пут отискујem сe, у вуненој топлини
чарапa, сa тајном за којu ћu сe жртвоватi.

ПРАЗНО МЕСТО

Бело јe заспалo, у снегу. Једна кап
буди гa. Остаћe празно место кад
устане. Мокро, уплакано лице, неиспавано,
као изваљen камен из земљe,
ту ћe мe чекатi.

ЛЕТО

Врело јe лето. Врућina пламена топи.
Топла светлост лелујa кроз грањe,
Ветар буди лишћe. Уморни капци тешко сe
отварајu – отуда некo нишани.
Муva излећe из тишине. Слушам
како из сувих сламчица излази последњи
дах живота, како сe праžne од оногa
што су хтели. Одблесци им дајu лажну наду.
Оно што сам xтеo, скupilo сe,
и својом тежином одгурнуло мe јe.

Кад сe испразни и ова реченица
шta ћe мi остати? Подупрte гранe?

Светлост попут воде пуни све празнине
и прелива сe. Знам речи којe знајu тајne,
скидајu кошуљице, али ћutim. Док посматрам
ружу у врту, чини мi сe као да xoћe
да проговори. Стидљива, поцрвенела,
пристала јe да јoj сe приближим, и прислоним
устa. А доле, травке, као да су поумирале,
пале сu на земљu, у љену жућкастu бојu.

Бубе, притајене, јoш држе стражу,
али, забогa, оне ни себе не могу сачуватi од страха.

О, где јe сад облак, пун воде, уморан,
црн и тром, да отвори својu душu?

Као да јe трава запаљeна, осећa сe жар.
Сјaj јe стисну латице ружa и зелено лишћe.

За камен сe хвата маховина, мислећi да јe
у њемu сачуванa бар кап водe.

Боje раздвајaju оно што ћe некo ухватитi,
у свe то, помалo, изливa сe сунце.

Светлост пробијa до дna, ваздух јe млакa вода,
додирнути не значи и ухватитi.

Из жбуњa гледајu мe ситne очи купина,
пружим руку, оне прокрваре. Трн мi сe,
као жаока пчеле, забоде у прст. Све окоlo
шушти. Осећa сe умор од зрењa.

Сад ништа не растe, вeћ зре! Жуто јe набрекло,
пућi ћe, као дињa. Мирис сe претварa у плод.

Избијaju грашке знојa, од гледањa.
Како свe ово, што растe – сачуватi?

Гојко Божовић

ОБЛИЖЊА БОЖАНСТВА

ПАХУЉЕ

Пахуље најчистијег снега,
Довољне да прекрију
Планину детињства
Са које се отварао видик
На оних неколико страна света,
Нестајале су између
Овлаш подигнутих пестију
И трепавица, довољно лењих
Да не укину поглед.

ПРИЧА

Све је мењало облик
И прелазило из ничег
У ништа, из јучерашњег дана
У данашње светло,
Одјек минулог гласа
Мешао се са речима
Које су сведочиле о извесности,
Вође остављено на столу
Сазрело је преко ноћи,
Нешто је заборављено
На клупи, у парку,
Можда је то једини траг,
Облик који се неће променити,
Прича која ће бити казана.

РОЗЕТА

Приче су пропадале
На врховима својих моћи.
Није им недостајала снага
Него су је имале превише.
Трошиле су се у моћи
Која је рађала жудњу.
У недостатку слабости
Која би донела спас.
И тек што је намештена розета,
Клонули би као планински храстови

У дубодолинама у којима их
Неће пронаћи ни човек.
Ни знатижељни ветар,
Ни добростиви зрак сунца.

ГРАНИЦЕ ГРАДА

Да бисмо знали границе града
И границе нашег живота,
Подигло смо тврђаву.
Они који ће доћи,
Као што долази вода,
Они који ће доћи на градски трг
Користећи се ваздухом
И својствима воде,
Ватром, непревазиђеном ватром,
И плодовима земље,
Према тврђави ће
Управљати своје кретање,
А у паду градске куле
Познаће час своје победе.

ИЛИ

Док сам посматрао
Трк детета испод мог прозора,
Блиставог лица,
Без набораних трагова живота,
Нисам могао да одлучим:
Да ли треба завидети
Том детету
Слободном од искуства,
Очишћеном од дугог трајања?
Или треба стрепети од
Страсти које ће тек искусити,
Бура које ће сламати бродове
Да би се саградили нови
Са уписаним искуством слома
У својој грађевини,
Мора што ће исцурети кроз отвор
Који је у мом животу био процеп,

А сутра ће бећи бити зев,
Послови који ће оставати незавршени
Како би се завршили други послови,
Дуготрајних дана и празних градова,
Од искуства које га чека
Или ће га оно само наћи?

ПАПРАТ

О временима када је поезија
Била славна казивали су
Још само докони песници
На одморишту између два путовања.
Или у присенку великих светlostи,
Док јењава гозба
За чију су угодност разменјивали
Стихове о боговима и хеоријима,
О преступима и славним
На оба света.
Али иначе о томе се ћутало.
Као што се ћути и данас.
Осим када кап кише
Пronаћe суву усну,
Негде у папрати.

СВЕТЛО

Потребно је светло.
Прошло је много дана
Проведених у оскудној светlostи,
За њима су долазиле ноћи
Пуне mrкlog mрака
Из хроника дечјих страхова,
Пуне месечевог одсуства.
Само су ретки излазили на трг,
Који се губио у простору,
Међу зградама без лица,
Међу људима без сенки.
Потребно је светло.
Ни даха од ветра,
Ни звука од листа,

Ни тешког мира
Једва дозрelog воћa.
Потребно је светло.

ЈУТАРЊИ ГЛАСОВИ

Говорих ли о томе:
Јутро је право време
Да се ослушну гласови
Не зато што је јутро
Паметније од вечери,
Јер нема доказа
Да је паметније
Оно што се срело са светлом,
Већ зато што је пред тобом
Све време једног дана,
Сви послови који долазе по тебе,
Све намере које чекају свој час.

ОБЛИЖЊА БОЖАНСТВА

Оближња божанства више не знају приче
Уз које су се могли обавити
Дневни и годишњи послови,
Заједно са летином,
Скупити преостале видљиве сенке,
Пronaћi извор све хладније воде,
Замесити хлеб и на хлеб,
Румен од узбуђења,
Ставити со искушана између прстију,
У шуми открыти гнездо,
У реци пастрмку,
Са месецом повезати плима,
Са стопалом осека,
А онда и жлезде са другим жлездама.
Оближња божанства више не знају приче.

Пејшер Хаңдке

МОРАВСКА НОЋ

Место радње књиже: Балкан, река Морава, брод.

Време радње: Далеко јасно рату на Балкану. Ноћ.

Ликови: Аутор који је то престао да буде, ауторови пријатељи.

Радња: Аутор изазива своје пријатеље, њих седморицу, на свој брод на који се пре неколико десетина јавукао. Брод је укотвљен на Морави недалеко од Породина, посредне енклаве у Европи.

Прво изненађење доживи пријатељем одмах по ступању на брод: Бивши аутор, познат по дистанцираности од жена, дочекује госте у пратњи – сараднице(?), животине сајућнице(?), љубавнице(?). Током вечере слеђи гуто пријоведање у коме доминира глас аутора, у које се повремено ујлићу гласови осталих присућних. Реч је о ујраво окончаним ступању власника брога заједном Европом. Пујтовање је почело одласком из Породина; а завршило се повратком у Породин који више није енклава. Аутор је шаком ступања боравио на једном острву у Хрватској? Присујавао је симбијуму лудија преосећајивих на јаламу, одржаном у Шијанију. Учењавао је и на свештском склупу дромбуљаша, одржаном нејде борег Беча. Обишао је пребивалиште своје преминулог оца у Немачкој? Реч је шту и о сасланку консијративне прује јујоносталитичара у словеначком Красу. Да ли је бивши аутор све време ступања бејао о жени која му је претила смрт? Колико гуто је трајало ауторово ступање?

У овој пријовести Пејшера Хаңдкеа, дужине романа, стварност наше савремености појдима све упечатљивија обличја. Уједно се мења „шема свешт“ – да ли постаје лакша?

Шта, дакле, може да очекује шталац? „Ноћну књигу?“ „Не мали број шакавих ноћних књига најисао је у свом живоју шај аутор.“ „Ноћне приче су појавом дневне светлости престајале да важе.“ Ж. Р.

Одломак из „пријовести“ Моравска ноћ (Morawische Nacht, Suhrkamp 2008, стр. 7–27) у преводу Жарка Радаковића:

Свака земља има свој Самарканд и своју Нумансију. У Синој ноћи оба та места била су овде код нас, ту на Морави. Нумансија, на иберијској висији, беше некада по следње прибежиште и упориште пред римским царством; Самарканд, ма шта то место представљало у историји, било је и остало као из бајке; биће, мимо повести, као из бајке. Место прибежишта на Морави преузeo је један брод, по свему судећи пре мањи, звани „хотел“, али у првом реду је он већ дуго, Аутору, бившем Аутору, служио као стан. Натпис хотел био је само камуфлажа: Ко је те ноћи питала за собу, кабину, речено му је одмах „нема места“. Да се пита даље било је такорећи бесмислено, и то не само зато што се брод сваки пут налазио на месту на реци до којег није било правог прилаза. Ако се неко некада и пробио до брода, беше привучен у најбољем случају ознаком „хотел“ која је у помрчини из даљине светлела као: МОРАВСКА НОЋ.

Брод није био укотвљен, него само привезан за дрво или бандеру, и то тако да се чвор могао лако и брзо одвезати – да би се управо побегло, или само онако ни због чега, или да би се окренуло, низводно или узводно. (Морава је у оно време, после много година запешчаности и замуљености, не само због рата, постала, захваљујући привреди која је прешла чак и границе те наше земље запарложене у једни буџак Европе, и која је – готово – све лечила, опет унеколико пловна, све до области близу извора Јужне и Западне Мораве.)

У ноћи, када бејасмо позвани на брод, налазио се он не-

Мораве, како би могао да гледа на реку, превасходно у њене трепераве меандре, једне узводно, па следеће одмах низводно. А други су, опет, претпостављали да су то били превасходно многе раскрснице и раскршћа у великом селу, на којима је Он хтео да само тако седи на тераси неког балканског бара, са овцама које су пасле у даљини у правцу неба, и са земљано мутним вином пред собом.

Било је још дуго пре ноћи. Били смо, као по договору, посебно рано полегали у кревете и, када је стигао позив, спавали смо већ чврсто. И поред тога, смesta смо били потпуно будни. Ни један тренутак поспаности или буновности. Пробуђивани бејасмо на различите начине, пре свега мобилиним телефонима. Али код једног или двојице је на дворишној капији закуцао гласник, или је на прозор бацио каменчић – било је доволно једанпут закуцити или бацити само један каменчић. И један је, пријучивши се колони, прича онда како је на кревету у Породину, при обашка сасвим раззвученим завесама, био тргнут из сна обасјан, као заповеднички, светлећим натписом са удељног приреја Мораве, док је други причао да га је престравио сигнал који је пре долазио са неког великог брода него са оног хотелског бродића. Да ли је био престрављен? Можда. Али није то била уобичајена преплашеност. Како год да било, буђење је уследило без речи. Како год да било: свако од нас се осетио као позивом ухваћен позади за перчин, и грубо и нежно. Телефони су зазвонили само кратко. А код онога међу нама који се, присебно колико је то могло да буде после наглог буђења из сна, претходно одазвао у делићу секунде, зачуло се ништа друго до смејање, веома кратко, једва чујно, на граници између дубоког сна и потпуне будности, утолико јасније, а то је значило, без речи: „На ноге!“ Мелодичан беше тај смех, а није то био смех нашег Пријатеља са брода, него недвосмислено смех жене; а то позванога тако из сна ни у ком случају није зачудило. Ништа га није чудило у том тренутку, а ништа онда ни на путу преко поља и угара – све више угара уоколо, и поред тако плодне приречне земље, и поред бесрекорне примене нове економије – све до МОРАВСКЕ НОЋИ. Баш ништа није чудило све нас у тренутку буђења дуго пре ноћи. А исто тако ни у потоњем часу, при труцкају и споплитању преко рупчага и камења: Ни малчице чујења. Осећање које је превладавало: беше то оно осећање снажне свежине која као да је долазила од ноћног ваздуха споља, баш као и однекуд дубоко изнутра; осећање неке свеобухватне свежине.

Пешаци беху први код брода. Они у возилима морали су да их оставе далеко пре обале Мораве, а тако и бициклсти бицикли; у све већем беспуђу, при умножаваном броју ровова са водом, и дебелих препрека од трња, није се могло даље. Пешацима, навиклим на тмину, провлачење и прескакање, било је мање напорно, док су они у возилима још неко време после искључивања рефлектора и гашења лампи на бициклима бауљали у поприличном кокотијем слепилу. Приповедајући овако, чинило се: да нас је било много, баш у великом броју, права колона. Али то је била заблуда: Такав привид одавали смо ми само тако ноћу на путу пределом уз реку. Није нас било више него шест или седам, а то је такорећи и одговорало предстојећим часовима, епизодама, поглављима ноћи све до јутра. Годишње доба: не задуго после раног пролећа, Датум: не задуго пре православног Ускrsa, који се у оној години, а то ни-

је било у складу са правилима од раније, поклапао са паневропским Ускром, а то је потом требало да важи и за даљу будуност. Месечева мена: млад месец. Ветар: слаб ноћни, појачан у близини реке. Облаци у спором прелажењу са запада на исток. Прве слике сазвежђа, које при крају ноћи онда још за непун сат допуштају поглед на Орион и неколико других последњих зимских сазвежђа.

Противно неким очекивањима, бивши Аутор нас је, на своме броду, на коме је становао, и на који беше побегао, примио сам. Исто тако се Он, противно многим очекивањима или страховима, указао здрав и, како се то раније говорило, чио; не баш живахан, али, ипак, чврсто на ногама (док се у време ауторства, а то беше тада за Њега типично, стално гегао са ноге на ногу, што, дакако, „није значило да су сви у његовом селу од малих ногу чинили исто“); и у свом тихом бивствовању, посебно после свега што је понекоме од позваних дошло до ушију о Његовом кружном путовању, Даури, а делом и кружном бегству, а делом и путању, а делом и Његовом последњем путовању у животу, а делом и о Њему као убици који је обнедидео насртао широм своје домовине Европе.

Тако је, у великој мери противно очекивањима, одговарало да се Домаћин, по свему судећи, уопште није обрадовао доласку својих гостију. Ни најобичнија реч поздрава није се чула од стране те сиљете тамо горе на огради око горње палубе испод тог тако примамљиво светлећег натписа МОРАВСКА НОЋ. Ни један покрет руке којим би неко из наше, у међувремену пунобројне чете, окупљене на обали обраслој шипражем, махнуо према броду, а ако га је било, онда само у наговештају. Додуше, ту на ивици беше постављено нешто попут даске која је некако повезивала брод са копном. Али била је тако уска и толико стрмо положена, да смо се успињали једва одржавајући равнотежу, крећући се као по лествицама за кокошке, и то на све четири ноге, један за другим, док је даска клизала тамо амо а ми по њој стално унатраг; а и разумљиво по себи беше да Он никоме није пружио руку да би га, ето, попео на палубу, или да би му, не дај боже, пожелео добродошлицу. Знаменито беше можда и да нас је у почетку чак оставио баш дуго саме на броду, и тек је касније ступио пред нас, ко је знао одакле.

Иако нас је, ипак, позвао, изгледало је као да смо Му сада сметали. Наш долазак Га, чинило се, није обрадовао. Није Му био по вољи. Беше Он против нашег доласка. Били смо непожељни; наметљиви; речни гусари. Додуше, то смо и очекивали, били смо готово навикнути на, по свему судећи, изостанак гостопримства, а то је било тако грубо у опреци са одвајка да провереним балканским обичајима. Па, ипак, то нас је те ноћи увредило, поготово што се Он – беху то Његове прве речи после дугог ћутања – обрећнуо на нас, због наше „сервилне тачности“, наше „предвидљивости“. А онда је искључио светлећи натпис, тако да смо неко време стајали у потпуном мраку на броду. А исто тако је умукла балканска музика која је бар неке од нас, искрено речено, мамила на сплав. Уместо ње смо још жабљи концерт из обалског жбуња на Морави, који је разбијао лубање, и требало је да потраје сву ноћ, и, једини други шум, завијање теретњака на аутопуту код Велике Плане, исто тако непрестано све ноћи: теретни саобрај, не само за Турску и у супротном правцу, него и међуоконтинентални, тутњајо је у међувремену, и то без и једне секунде паузе.

▶ Када смо се привикли на мрак, неки од нас су открили још нешто неочекивано на господару тог стамбеног брода: На чегртање миријада жаба цупкао је Он главом, а тутњање и рику теретњака пратио је певушењем које као да је управо излазило на неку мелодију. Ново то беше, јер нисмо познавали никога осетљивјег на шумове од Њега самог. Зар није, на карају крајева, било довољно већ да ветар нагло захучи, и још тако нејено, па да се Он тргне као на додир непријатеља? И да ли се Он то само шалио, понављајући стално да је писање оставио и због повећане одбојности према шумовима, било каквим? Сваки шум је Он с' временом чуо као буку, као галаму, најнепријатнију. Чак и музику? Да, и њу, управо њу, и ону Клаудија Монтервердија, баш као и Франца Шуберта. А после хучања ветра и шуштања лишћа, та два Њему одавно не само најдражашума, него и увек другачије испуњена „неодређеном љубављу“, постао су онда и у салон или гостинску просторију, као шеф пријемнице. Салон је био загрејан ватром у добром стапом камину, добродошли у априлску ноћ на реци. За чуђење беше таква ватра на броду, али, како рекосмо, нисмо се, не само оне ноћи, него већ одавно, готово ничему више чудили, посебице нечemu што је имало везе са нашим далеким суседом. Та ватра, час буктежи, час само жарећи, представљала је за следеће часове једино осветљење. А било је оно довољно, и сем тога омогућавало је, кроз прозоре свуда уоколо у салону, поглед напоље, на Мораву, на једној страни, и на обалске шуме, на другој страни. Да је много тога у тој просторији остало само да се наслућује, није сметало никоме; па није ометало ни наставак те ноћи – можда на против.

Само мушкарци, ми, били су позвани те ноћи на брод; ти, од којих је Он онда тражио да се изују, а то се, пак, и могло очекивати, јер то се и иначе чинило при укрцавању на океанску јахту. Али и наспрам неке жене: не би Он одуговлачио са таквим захтевом. А тада је говорио посебно тихим гласом, другачије тихим него иначе. Додуше, били смо Му већ дugo повериливи. Па, ипак, нису сви од нас одмах схватали да је Он тиме и нас жељео да зарази исто тако пригушеним говором. Морао је да им то изричito одшапуће: „Тихо! Тихо!“ Јасно је постало тада свакоме да избегавање гласа из пуних груди није у оној ноћи било ни Домаћинов тик, нити манир, него је, пре, долазило од неке опасности. И одмах смо знали све о тој опасности, ако и нисмо имали појма која и каква посебице беше. Осетила се нагло: опасност као „опасност“. И није да смо, ето, као и Он, почели да ша-пућемо: Заћутали смо. Потпуно занемели, у једној се-кунди. У таквој тишини сватисмо и да су прекид музике, претходно, баш као и спуштање мрака те Моравске ноћи, имали неки позадински смисао; оба су означавала опасност. Непомични осталосмо на појасу палубе испред улаза у такозвану „пријемницу“, из ове се, на једној страни, ишло у „гостинску“ просторију или „ресторан“, а, на другој страни, у гостинске или хотелске собе, које су, у стварности, као и, уосталом, и „ресторан“, служиле власнику брода као места за дневни боравак, спавање и осматрање.

То што смо онда осетили, није, дакако, била опасност. Био је то мирис Мораве, како је то она у тој априлској ноћи при отапању снега у планинама њеног порекла на југу и западу, тако смо ми то замишљали, већ хиљадама година мирисала; тај мирис, тако бар, опет, наше замишљање, беше, ако хоћете, нешто што је сво то време овде остало исто – у најбољем случају као да се са њим мешао мирис још нечег другог: заржалог гвожђа дубоко под вodom, од свих оних срушених мостова узводно (дабогме да су одавно били поново саграђени, као што беху поди-

гунти и многи нови, па и они за супер-брзе возове)?, и мирис тела миријада жаба у обалској трсци, која су се непрестано надимала?. Али, ипак, можда: Није ли свако од нас дуготрајно носио у себи онај мирис који је и само једна јединица жаба, ако сам је ухватио, испустула из своје краставе коже на моје шаке?

Неочекивано – али и не – сада грљење нас од стране домаћина брода. Један за другим бејасмо загрљени, без речи, чврсто, устрајно, уз обостране полулице у образ, сваки пут обавезно три пољупца, а како, иначе, другачије. И држао нам је отворена врата у кућицу, као портир, па онда и у салон или гостинску просторију, као шеф пријемнице. Салон је био загрејан ватром у добром стапом камину, добродошли у априлску ноћ на реци. За чуђење беше таква ватра на броду, али, како рекосмо, нисмо се, не само оне ноћи, него већ одавно, готово ничему више чудили, посебице нечemu што је имало везе са нашим далеким суседом. Та ватра, час буктежи, час само жарећи, представљала је за следеће часове једино осветљење. А било је оно довољно, и сем тога омогућавало је, кроз прозоре свуда уоколо у салону, поглед напоље, на Мораву, на једној страни, и на обалске шуме, на другој страни. Да је много тога у тој просторији остало само да се наслућује, није сметало никоме; па није ометало ни наставак те ноћи – можда на против.

У најбољем случају си могао да назреш лице и стас жене која се касније неочекивано придружила групи. Дошућала се са празног дела палубе, пошто су гости, које је домаћин брода оставил само, стајали у салону неодлучни и, пре свега, неугошћени. Столови јесу, додуше, били постављени, али, или је то била нека варка?), сваки само за једну једину особу. Група?, баш она не: Ни трага од нечега као свечано постављене трпезе. Сваки сто за свакога појединачно био је, сем тога, такорећи претерано удаљен од суседног, а беше, у односу на њега, а и на све остале, под углом који је отпочетка не само отежавао, него и спречавао нешто као груписање. Дакако смо ми те столове могли за тили час да спојимо у било каквак облик, у дуж, дијагоналу, лук, полуокруг, слово Л. Међутим, за тако нешто смо исувише добро познавали Домаћина и Његову манију да у својој кући не толерише ни најмање померање нечега: Да је неко од нас неку Његову ствар, књигу, или само парче цигле, померио за макар само „пола педља“ (у таквим мерама се он радо изражавао), или да ју је у најмањој мери окренуо – а ни по чему се није могло знати да је баш то било „њено место“ – уследила би неизбежна казна, речима, а у поређењу са њом би ударање пацки деловало као благо дотицање.

Жена, она је разводила госте брода, сваког понаособ, до појединачних столова, а за њима су они онда седели један према другом окренути леђима или у најмању руку полупрофилом, распоређени као постранце и међусобно раштркано – у почетку су у сваком случају осећали неко подозрење. То осећање је, дакако, било ускоро заборављено у нашој збринутости од стране непознанице и у слућењу лепоте док је, крећући се између столова на слабој светlosti, исписивала своје кругове, спирале и елипсе. Па одавно смо се били одвикли од сваке врсте услужености, не више и вољни да је допустимо себи. Никоме не дозволити да нам се приближи, бринути се сам о себи! Али да нас служи таква лепотица, ма уопште лепо-

тица, е то би и могло да нам се опет допадне. И лепо нам је изгледао, на тој непознатој, пре стидљivoј жени, превасходно њен бок: бар он се виде на махове јасно час на светlosti час у полулицама. И била је та облина у складу са покретима у њеној близи око нас, у њеној предуслетљивости, да, њеној предуслетљивости. Леп нам је био њен бок? На њему нам се указала сва лепота. Та жена у целости, сво то човечије биће, била је тако лепа. А лепота тог бока исцјавала је и доброту. У облини бока су се сажимали лепота и доброта. Бок те непознате жене био је, без посебног замаха, седиште доброте.

Онда питање, неизречено, управо када се Газда брода, после Његовог епизодног нестајања, већ познатог нам са других састанака, очекивано-неочекивано опет појавио и кренуо да жени припомаже између кухиње и салона, и између столова: Он и нека жена, како је то било могуће? Нико, у сваком случају нико од нас, Његових пријатеља, није Га никада, откако се, далеко од своје земље и свог бившег пребивалишта, насељио на том броду на Морави, срео у друштву неке жене. А ако би Га и срео са неком женом, одмах је Он стављао до знања да са њом није имао ама баш ништа. Била је са Њим баш само слушајно, из техничких, економских или већ тако неких разлога, сасвим независно од њеног пола. Бивало је непријатно када би Га неко срео у друштву жене, и тада је посебице доказивао како је „та ту“ била страна и неважна. Била је као и ма ко – управо неко други. Претерано се одмицао од ње, а ако ју је пред нама покаткад ословио, чинио је то онда наглашено пословно; наглашено, такође, на Ви, и то је непрестано понављао. А ако бисмо Га онда оставили самог, подесио би Он то тако да је жена отишla пре нас, или бар у исто време кад и ми.

Неки од нас су сматрали да се плашио да бисмо могли „неšto да помислиmo“; уопште, сматрали смо да се клонио тога да се о Његовој личности нешто мислило, па и о Његовом односу, или томе што и није био однос, према некој жени; да је избегавао да, ако је неко и добио неку слику о Њему – да се та слика о Њему икада нађе у оптицају. Други су сматрали да се уопште плашио жена. „Пагански страх!“, сматрао је неко, а један је чак рекао: „Ужасава их се. Ужасава се, из основе, жена.“ И зар се о страху, ужасавању, или згражавању, није дословце радио у неким Његовим књигама, па и ако је време Његовог ауторства сада већ подоста било прошlost, а осећања из Његових ранијих година, ипак, готово застарела? И није ли, пак, како је нама то по чувењу било познато, Његово кружно путовање, протеклих месеци, Европом било у најмању руку одређено и бегством, а баш уистину и посебице бегством од неке жене, сасвим другачијим бегством од оног које Га је једанпут одвело писању?

Није да су Он и та незнанка сада у салону брода изгледали као двоје. Али било је нечег уиграног међу њима, у најмању руку док су се бринули око гостију, док су их нудили јелима и пићем. Нисмо били само Његови гости, него много више гости њих заједно. То двоје је очигледно доживело нешто што их је спојило. Само, шта? Беше и јасно да то није био само дожвљај тренутка – ништа краткотрајно. А ако је било краткотрајно, ако је то био само тренутак, онда то беше у неком другом облику времена, јер на снази нису били ни краткотрајност ни дуготрајност, него нешто треће. Можда као ортаци показали су се они током оног првог сата ноћи на броду, када

се пре свега јело и пило, а још није разговарало, да и не говоримо о приповедању. Да је та незнана жена, уз сву пријатност у њеним наступима кроз кухињска врата, и у њеним покретима тамо-амо, уздуж и попреко, између столова размештеним на све стране, имала нешто од плесачице: беше то у највећој мери разумљиво. Али да је мушкарац, свеједно да ли испред, поред или иза ње, такође припадао томе, да је био нешто попут плесног партнера – а деловао је Он не само тако – и то баш Тај Мушкарац: томе си онда могао, ипак, да се чудиш. Додуше, били су потпуно различито одевени, Он пре „западњачки“ (ако је та реч уопште још нешто значила), а она, а то се једва назирало, пре „балкански“. И поред тога, видео си их у међусобно усклађеним костимима. Она и Он су се свакако надопуњавали: Нико од нас не би ни помислио да је то код Њега било могуће. А још мање да је могао, како је то сада изгледало, да удоми неку жену. А понеко је и надаље остао сумњичав, током све ноћи.

А шта је нуђено да се једе? Пошто је за ускршње јагње било још прерано: шта ако не сом и штука из Мораве, купус, зачињен кимом, кромпир печен на ћумуру, а претходно пихтије, од рибљег, а и зецијет меса, уз то погаче, свеже печене, потом сир од млека оваца које су на брежуљцима из Породина пасле пут неба, пошкропљен црногорским маслиновим уљем које је, захваљујући Европи, потпуно изгубило свој некадашњи укус ужеглог уља за моторе, тако да је на етикети на боци било оцењено као „toscanissimo“. А за пиће било је вина из долине јужне Мораве, оног из Крушевца, Алексинца, пре свега из Варварина, у међувремену одавно у поседу Бургундије, доње Аустрије и Калифорније, али су та вина, ипак, смела да задрже своја стара имена: „Смарагд“, „Рубин“, „Onyx“, „Auspuff“, „Markthalle“, „Меланхолија“, „Вргес-Кенmost“, а чак се и вино, које се производило сасвим на југу, далеко од Мораве, у некадашњем Косовом Пољу, свуда етикетирано као „bordeauxreif“, још увек звало „Косовско“. Само ракије, некада у највећој мери домаћег оштргог пића, није више било, у сваком случају не под тим именом: Ипак, оштра пића се у оној ноћи и није никако пила.

У једном тренутку се Домаћин придружио нама осталима и, Он, такође, сам за столом, вечераша је са нама. Незнанка, драга лепотица, пак, остале, а то је било преостало од, иначе, готово изгубљених балканских обичаја, у полуумраку бродске кухиње, да би се касније појавила да ћутке склања остатке са столова. Кроз округли прозор на кухињским вратима могао си да назреш, ако си се придигао са свог места; пошто је обавила све послове, седела је на хоклици без наслона тамо позади у ниши поред шпорета, у истој мери нема, непомична, али никако укочена; шаке, мирне, на крилу. Наш Домаћин на броду је, пак, после завршетка обеда, устао и кренуо да хода горедоле салоном. Ометен распоредом столова, једва да је могао да хода право, тако да се кретао вијугаво, најпре неравномерно, касније равномерно, а на крају увек по истој линији, напред-натраг, напред-натраг. Као да никада више није хтео да прекине то своје горе-доле. Сем тога, отворио је претходно сва врата и све прозоре салона, а с временом је нама осталима постало и хладно.

(Књигу Моравска ноћ, Петер Хандке, објавиће ускоро издавачка кућа Clio из Београда.)

Иван Расшеториј

ФРИШКЕ РАНЕ

ЈЕЗИК ОЧИЈУ

Испод шешира,
прогорелих капута,
испод избледелих чаршава,
ћебади, вунених шалова
тињају наши животи
сажети у жижу очију
које жудно истражују.

Пред смрт
свест о већ прошлом
нагло примакне крајеве:
старост и детињство додирну се
погледом.

МОЈ ПУТОКАЗ

Штап
са својим тешким последицама
вија мога брата близанца
планинским врхунцима.

О, како леди вест
да се страшна потера одмара
у вашим дојакошњим постељама!

О, какву спиралу прави
(штап!)

да га задави
у своме гротлу

ФРИШКЕ РАНЕ

Ко буде видео
нож
што га Цигани сакивају
од љутих коша
и чуо кикот ветрова
на свадби своје мајке,
кога потресе врисак ћерма,

нагнутог над судбином,
у кошуљу ће га
драга уткати

Витлаће се, тако
безуман и сладак
у гримасу згрчен
ко хлеб у млеко удробљен

Витласмо се
некуда идосмо
куд се све не песмо
забиберисмо засолисмо
најзад у своје село,
у своје седло
успесмо се

ДА СЕ ИЗБАВИШ...

Да се избавиш
ухвати се
ко чичак за јајце

Време да ти не измигольи,
дан да ти не буде
тежак као камен

Линијом ти иде
кретање доба,
линијом ти иде
прање душе

За годину
слана те убила,
свиле ти се кости
од болести

Гром те уд'рио

Да се избавиш
ухвати се
ко чичак за јајце

РАДИОНИЦА

Чивије, шрафови, резе,
ексер до ексера.
На тезги комади златнога алата.
Иверја ко перја
када укључиш струг.

Започето је нешто:
довратак, мердевине, полица за оставу,
ил сандук,
ал лако може
да не испадне ништа.

Поваздан свраћају комшије
с расклматаним столицама,
са старинским фурнirима
по стилским комодама.
Дан за даном:
доручак, ручак, па вечера,
кћерки хаљиница,
жени сандале,
самоуслуга, седељка, летовање.

О, човече, врати се
обичном длету, секири, сврдулу
и комаду храстовине
од кога изнова можеш издељати себе.

ЛЕТ, ЛЕТ...

Лет-лет, лептирчино
моје собе птичурино
Лет-лет, бубице бубуљичава
буљава
бубице буба-швабице
буба-русице
лет-лет, долазе нам гости

Лет-лет под кревет

Лет-лет, лептирчино
стара хохштаплерчино

Човек се поштапа
својим хох-штап-лером
сокаком гиља
у дипле свира
овце чува

Лет-лет, лептирчино
моје собе птичурино

Твоји су бози
папиролози

МУШКАРЦИ ПОСТАЈУ МЕКАНИ...

Мушкарци постају мекани
попут кунића, попут вате.

Неће им помоћи
градња Вавилона,
гледање у даљину.
Неће им помоћи
мрак пећина
дрхтав од вековног зова,
простор који водом одзывања, сазрева.

Неће им помоћи
челична чашица мака
што крије звезду изабрану
укуса презелог шипка.

ЈЕЗИК

Језик је ружан
као пуж голаћ
што никад себи
не сазда дом

О језику ми много
толковаше, поповаше
наколмоваше увојака,
фризераја божјих
(ђаво да их носи!)

Знам:
да језика нема
завет ћутања
пронео бих без греха

ПРИЗНАЈЕМ

Не кажем да сам песник.
Ја сам агитатор.
Завртим лудо коло,
агитујем
и ствари постају могуће.
Признајем:
чуда су неизоставни део
моје слободе.
Признајем:
још нисам рођен.
Из мноштва рађања
убличиће се
јединствено
рођење.

Вук Крњевић

КАРНЕВАЛ У КОТОРУ

Да играмо коло бразоплето
и с мртвима и са живима
да се меса најдеремо
а винчине напијемо
да пјевамо пјесме удворичке
витким цурама и снашама претилим
далеком сунцу да се умилимо
јер живот је ноћас пустопашан
као живахне пуштенице очуване
које се данас љубекају одреда
да се обезнанимо у нереду
и славимо прпрошно у бунилу
са хитрим крчмарницама вилама
а кад се заморимо поспаћемо
мамури од лудовања винскога
у почаст Трифуна заштитника лозара
све ронећи бијеле сузе светог сина
и да се ождеремо печена месишта
и тешког вина црног и опорог
од свете крви у старој буклији
па да расњени чинимо покору
улазећи у пост ко у тврду вијеру
са живима а и с мртвима
тврду вијеру срџбом призивану
јер послије омаме нема кајања
већ само буђење замрле душе
на онређеном Тргу од оружја
пуцњевима из кубура најава
да ће све опет бити притуљено
као мрки облаци што лијежу на град
када се посве излуче отрови поскоци
из змија које смо зимус злом гајили
у њедрима а киша крене да капима
досаде баца у немилост сјеверца
и гуши у очима излазак зимског сунца
и његову блажену опојност обнове
у жутим бокорима расцвјетане мимозе.

ХЕРАКЛИТОВИ ПРИЗИВИ ИЗ КАКРАЦА

Позива те шир мора које ситним таласима
доноси колебање прољећно
јер Ловћен у даљини исијава бјелило
а јужина га отапа дању
а ноћу смањено поново залеђује
па стежући бјелило снијега
приноси зеленило борова и сивило каме
у видном пољу јер природа воли да се скрива
а сунце дању јача све моћније
док твоја немоћ да у ријечи
унесеш те прескоке времана
само је пораз пјесме.

Ништа у њој нема сем немоћи
док дан и ноћ обављају свакодневне послове.

Море је једини истински свиједок јер је
огледало чуда које твори мијене
а било би још чудесније да немуштим језиком
испише стихове па да пјесма постигне
жигове нужности што се забива.

Призыва те суморење мора да се оканеш трагања
јер само се у једном састоји мудрост
да треба познавати духовну моћ
која управља свemu кроз све.

ПРОЉЕЋНА БОКА

(Тиватско прољеће)

Кад би било да дух живота уђе у пјесме
могло би се и даље свједочити ријечу
али живот измиче стиховима
а пјесме само сведоче о немоћи.

Док гледаш сњежну простијиру на Ловћену
тако далеку а мраз се буди
силазећи у долину и топи се
међ водоскоком мимоза у цвату
у пјесми од свега ништа нема од мириза

Иван В. Громан:
Развалине
Бекиног харема,
1876-1878

само жудња да живот уђе у стихове
јер далеко и близу не можеш у ријечи
утиснути из чула опојне мијене
које прољеће носи и шире.

А онда изнебуха кад сунце зађе за облак
рафали студи поново гуше шум мимоза
од примисли да ће зима претећи
а љето те мами само као надежда.

Кад би било да живот уђе у ријечи
пјесма би била овоземаљска
а не као слутња небеска да се може
посветити у устук живота посве непредвиђен
па зато и јесте пјесма нехaj немоћи.

Само је усмјерење природе стално
а све друго је недостојно па ријечи
које творе пјесму постају само утјеха
у муци да се живот заустави у пјесми.

ЗИМОМОРА У ХЕРЦЕГ НОВОМ

Све бјежећи од мраза са поља ратничког
јер је снијег полегао и долом и по хуму
силазиши у приморје доносећи сјеверац
па љубиш руке мору и чело Мамуле
на прољећном сунцу и бури мрзлој

што се стровалајује у Доњу земљу Херцегову
творећи велике таласе што тјерају воду на пучину
а пољана трга у Новоме посве без људи
као мутно огледало у којем се јавља
предивна слика кола што га играју Гвелфи
около покланих Гибелина па нијемо сјећање
потире радост плаветнила морскога
које се опира вјетру са сјевера јер
бура се као буревјесник помиње ужаса
kad је братац убијао брата светећи се опако.

Тек око поднева кад преузме југо и заошија
у левант звани развигор сунце пробије
пјену на пучини доносећи таласе свијетlostи
нестаје прилике неспокоја из сјећања
па примећујеш дивље траве преобиље
и жукву што с магињама трепери међу стијењем
па сивило трга прошарано по рубу олеандрима
и чемпресима у парку зимзеленом а алоје
васпостављају људску мјеру првићењима
а Твртков град поново постаје прибежиште
челјади из Горње земље Херцегове да главу склоне
а гњате од сјеверца што се увлачи у кости
а осунчани заклон мада зубат постеља је смирења
и небосклон од сјећања и зимоморе па дишеш
солило мора све гледајући на пучину која се помаља
као осоколења надежда да се неће понављати зло
јер се умножавало кад је кама била мјера свега.

Лјудмила Улицка

ВЕЛИКИ УЧИТЕЉ

У време када се Варварка звала улица Разина, а Библиотека Инострane литературе се још није била преселила у нову зграду на Котељници, Генадиј Тучкин почео је озбиљно и самоиницијативно да изучава немачки језик и неколико пута недељно је добијао жељу да иде тамо и да седи до самог затварања. Било би, наравно, боље да је ишао на курсеве, али рад у сменама у фабрици одвијао се по клизном радном времену, а курсеви су имали чврст распоред: понедељак, среда, петак... Било је тешко објаснити зашто се код њега, младог човека из сиромашне породице, механичара у Другој фабрици сатова, одједном јавила чудна жеља да изучава немачки језик. Млади мушкарци, његови вршњаци који су радили заједно с њим, исто су тако понекад осећали порив према нечemu необичном и узвишеном и у таквим случајевима су куповали пиво или вотку и у пивници су се дружили до тренутка кад им је понестајало новца, или времена.

Али Генадиј није волео да пије. Његов отац је умро од пијанства, и мада су још тада говорили да је пијанство наследни порок, Гена, напротив, целом својом природом није подносио пијанство и зато није ни имао пријатеље у фабрици: било му је досадно са мушкарцима. У фабрици је, заправо, било више жена, радиле су на склапању, на монтажној траци, и Гени су изгледале све исте као и сатови „Победа“ који су на крају са тек траке слизали.

Усамљеност се продубила још и тиме што је мајка, после његовог повратка из војске, направила замену и пријавила код себе Генину баку Александру Ивановну, која је занемоћала од старости, а Гену преселила у јену лепу собу у заједничком стану у Оруженој уличици.

У седам соба стана дугачког као вагон, живело је четири велике породице и троје самаца: сам Генадиј, постарија уседелица Полина Ивановна, патолошки опседнута чистоћом са белом школском крагном, и некакав Купелис, старац са великим главом на mrшавом паучинастом телу, који је за себе тврдио да је Летонац док су суседи сумњали да је Јеврејин, међутим, преварили су се јер је он заправо крио своје немачко порекло.

Остали су били: породица милиционера Левченка, човека лукавог и сналажљивог али потајног пијанца, породица Короткових, мајка са две одрасле кћери и популаризовани отац кога нико никада није видео, породица зубног лекара Лапутина, који је кришом лечио код куће и за време посете пацијената пуштао увек једну те исту плочу са бучном музиком да би заглушила

звук бормашине. Четврту собу, најудаљенију од улаза, населили су Кумањкови на челу са безногим обућаром Костом. Никад се није знало колико је тачно Кумањкових на броју, али увек више од седам. Код њих је стално неко умирао, неко се рађао, а неко одлазио да обрађује земљу.

Генадиј, као сведок сваке врсте неморала, беде, примитивизма, док је посматрао комшијска славља која су се завршавала тучом, и туче што су се завршавале напијањем – према свима њима, без изузетка, осећао је одвратност и гађење; према психопати Кумањкову, који гађа своју малолетну децу и луду жену свачим што му падне под руку, према шкртици Полини Ивановној, која краде сапуницу из кухињске судопере, према тихом пајку Купелису са својом цевзом за кафу, који ноћу цуња по кухињи.

Посебно је Генадију дојадио управо Купелис: делио их је зид, пропустљив за звуке, и Генадиј је био принуђен да слуша од јутра до мрака гласне уздахе, кашљање, кркљање, болне звуке док је Купелис себи стављао клизму, и испуштање ваздуха из његових болесних црева. Сусед није користио заједнички клозет, имао је лични ноћни суд и износио га је ноћу, пре него што је кувао себи кафу. И Гена је невољно слушао како овај чанграља лавором иза зида, пере своју шугаву задњицу и пије кафу. Два пута месечино, обично суботом, долазили су му гости, углавном мушкарци, и водили су веома живахне разговоре.

Без обзира на сасвим задовољавајући спољашњи изглед, време после војске и посебне околности у колективу, где је концентрација жена на квадратни метар производа десет пута премашивала концентрацију мушкараца, што је било посебно приметно у трпезарији у време ручка, Гена није нашао себи животну сапутницу, мада су се, од дана када је дошао у фабрику, девојке и тетке лепиле на њега грубо и масовно. То га је и одвикло да гледа у њиховом правцу. Уз то, постојала је и траuma из младости: виђао се са једном девојком још пре војске, она је обећала да ће га чекати, али се после годину дана удала.

Сада је био налик на стару девојку: није да га женски пол уопште узбуђивао, али је страх од женског неверства надвладавао њихову привлачност. Понекад би га нека фабричка девојка чак позивала у биоскоп или на игранку. У почетку се страшно збуњивао, сваки пут би наново измишљао некакав уљудан изговор да избегне, а онда би, за сваки случај, измислио разлог: баш то-

га дана не могу, обећао сам мами да ћу је посетити... Због глупог поштења понекад је чак и посећивао мајку тога дана, али је чешће проводио време у библиотеци.

Ретка познанства са новим људима су се такође до-гађала у библиотеци, и ти људи ни по чему нису били слични онима из школе, из војске, из фабрике. Највредније познанство био је Леонид Сергејевич, не више тако млад човек, пунчак и дугокос, господског изгледа, али прилично пропао. Они су се дуго осматрали, бацали погледе на корице књига које су узимали са пулта, док се Леонид Сергејевич није обратио Гени први, рекавши му да постоје много бољи уџбеници и приручници за немачки језик од тих који су му у рукама, и одмах му показао у каталогској фијочици неколико књига. После тог случаја, они би, кад год би се срели у сали или ходнику, разговарали, у почетку о немачком језику, о којем је нови познаник говорио као о животом и вољеном бићу, истичући његове велике врлине:

– По лексичком богатству је скоро као руски! – уздизао је руке према небу, но не претерано високо, у висини рамена. – Али граматички облици су далеко разноврснији! Изузетно високоорганизовани језик! Омогућава да се исказују веома танане времененске одреднице.

Леонид Сергејевич је изузетно добро владао немачким језиком, али уопште није преводио са немачког већ са многих других језика – са монголског, са језика хинду и урду, са персијског и туркменског, једном речју, са ког хоћеш. Преводио је песме на основу подстрочника, и већ га је то силно разликовало од целокупног осталог човечанства. Али су главно животно дело тог ученог и постаријег господина били преводи са немачког језика и при том једног-јединог аутора. Прошло је много месеци током којих је Гена пратио Леонида Сергејевича кући, разговарао по киши и снегу о разним необичним стварима, пре него што је Гени било поверио име великог учитеља, чије је књиге поново преводио на руски управо Леонид Сергејевич.

– Видите ли, Гено, у човековом животу апсолутно ништа није случајно, чак је и овај наш данашњи разговор био уgraђен у велику замисао Творца од самог стварања света.

И ту Гену прође језа низ леђа, од самог врата до тртичне кости, јер је био испуњен величином тренутка... Чудесан човек Леонид Сергејевич – ма о чему да говори, све је било значајно и тајанствено, и од свега осталог што су говорили други људи које је Гена познавао разликовало се као ананас од роткве.

Гена је имао баку, религиозну старицу, али глупаједностање вере никако није Гену привлачила. Леонид Сергејевич је говорио о Творцу и Творењу, о вољи, познању, тајни и путу, таквим речима да је Гена био спреман не да га прати само од РАЗИНОВЕ улице до СОЉАНСКОГ ћорсокака – што релативно није велика удаљеност – већ и до самог kraja света. Тако су постепено, километар по километар, месец по месец, до те мере сазревали односи између Гене и Леонида Сергејевича, да му је овај најзад открио име великог учитеља: доктор Рудолф Штајнер. Тако је у немачком маниру изговарао Леонид Сергејевич то чаробно име.

Ускоро га је Леонид Сергејевич позвао своју кући, у посебан, не заједнички стан, испуњен полицама са књи-

гама, уметничким сликама, укraшен чак са две скulpture од којих је једна била од чистог мермера. Лепа, чак невероватно лепа, жена Леонида Сергејевича у првом кимону донела им је чај и отишла у другу собу, показавши леђа сва у белим хризантемама по љубичастом пољу. Леонид Сергејевич је свечано повукао платнену ролетницу у дубину секретера и открио пред Геном учитељев лик. Била је то фотографија најлепшег човека, као да је био амерички филмски глумац, са зачешљаном косом уназад и свиленом врпцом-краватом овлаш притиснутом мундиром.

Из фотографије као да је избила ватра. Можда Гена није могао да ухвати прави извор те необјашњиве ватре, можемо претпоставити да је она избила из самог Леонида Сергејевича, али, овако или онако, тренутак је био посебан, такав потрес Гена није доживео никада у животу – само можда кад је у војсци доживео несрећу, кад се камион у којем су возили војнике сурвао у провалију – у Таджикистану где су и провалије и путеви били једнако смртоносни – и док се камион превртао прилични се каменитом дну, он се час молио, час звао баку, и остали су живи само њих двојица, Долган Изетов, који је поломио све кости, и он, Генадиј Тучкин, са великим чврзогом на срцу...

И тога дана Гени је била поверена – са упозорењима, упутствима, саветима – прва књига не самог Учитеља, већ његовог следбеника по презимену Шуре.

– Свако истинско знање носи у себи опасност – каза Леонид Сергејевич на растанку, и та опасност је како духовна – јер што се душа више уздиже на лествици познања, тиме се на њу сваљује већа одговорност – тако и директна: знајте да је Штајнерово учење већ одавно под забраном и за сада треба то сазнање држати у тајности, али ближи се време када ће све то угледати светло дана и променити свет до непрепознатљивости, јер се свет спасава кроз спознају мудрости...

И поново низ Генина леђа пројури узбуђујућа језа и, пошто је умотану опасну драгоценост ставио у торбу, коју је добио на поклон поводом целог тог случаја, пошао је пешке и докопао се куће тек средином ноћи, а у јавни превоз није ни помислио да уђе, јер се плашио да ће растерати то слатко узбуђење што је клизило низ кичму...

Како се само Генадијев живот променио! Онај, претходни свој живот, видео је сада као бильни свет, а садашњи, нови, био је сав мисаон, полетан, узвишен, пун тајних неизрецивих дивота, да је сада са огромном жалошћу посматрао све просте људе који су живели, јели, пили, и ништа, савршено ништа нису разумели. Сада му се откривало тако грандиозно сазнање о свету, о устројству космоса, о великом енергијама, о прекрасној лествици предодређеној за оне чији је ум побуђен ка Доброти и Љубави...

Све се испунило новим смислом. Чак је и технички рад механичара постао свето деловање док је исправљао и најситније грешке грубих машина, и научио је да се диви механичким склоповима од нискоквалитетног метала као Творевинама Господа, јер је видео сада у разложној човековој делатности одблесак Вишег Ума...

Читао је доктора Штајнера, његова бескрајна предавања, и преко њих се упознао са индијском ►

► филозофијом, са Гетеовим схватањима света, са неким кабалистичким идејама, и лик краве, која је лежала на ливади у астралном облаку и жвакала своју жваку, претварајући један вид енергије у други и дарујући божанствени напитак млеко, чак је изменио његове укусе: млеко, које раније није волео, почео је да пије са ужицањем, почео је да једе мед који му се такође показао божанственим. И уопште, цео свет, ако се правилно посматра, од грубог и прљавог претворио се у прекрасан и узвишен. И најусхићенија од свих идеја чинила се Генадију идеја духовне хијерархије, велике лествице, по којој се пење све постојеће, пунећи се смислом и духом, и најдрагоценје зрно било је у томе што су се више хијерархије стално жртвовале нечим у име низих, издављајући их из хаоса непромишљености...

Леонид Сергејевич се поносио даровитим учеником, објашњавао му разне не сасвим разумљиве тананости и молио Гену да не жури у спознаји, зато што сувише бризи узлет може опасно да се одрази на физичко здравље. Видевши Генадијеву дубоку приврженост, упозоравао га је и од сувишног манифестовања, чак му је објаснио како пропадају људи после смрти омиљених домаћих животиња из истог разлога, јер приврженост може бити толико јака да се образује заједничко астрално тело и када животиња умире газда може да осећа јаке болове у пределу желуца, јер се срастање астралних тела до гађа управо на нивоу сунчаног сплета, и треба човек да научи да контролише своју везаност чак и у односу на учитеље...

Неколико пута, као случајно, спомињао је свог непосредног учитеља, великог знацца теозофије и антропозофије, говорио о свом познанству у младим годинама са самим доктором Штајнером, то јест, о директном наслеђивању учења које се преносило, мимо књига, право из руке у руку...

Две године је Гена нарастао у спознаји. Немачки језик, који је почео да учи из чистог каприца, показао се сада просто хлебом насушним. Леонид Сергејевич му је почео да доноси књиге на језику оригинала. Биле су објављене у Риги, двадесетих година, и доста су јадно изгледале, али су се зато на маргинама шарениле белешке, не зна се чијом руком исписане, на немачком и руском језику. Није их било лако читати, али се Гена храбро пробијао кроз метафизичке прашуме, а Леонид Сергејевич му је био консултант. То је било посебно задовољство – Генин одлазак код Леонида Сергејевича у кућу – са чајем, ситним кексима „безе“ из руку женелепотице у вечно љубичастом кимону, у радној соби, усред књига и слика. Понекад, када би завршили са консултацијама, Леонид Сергејевич би му читao своје преводе источњачке поезије: монголски коњаници су скакали кроз степе, индијске лепотице са слоновски гипки покретима предавале су се сладострасним играма са принчевима, а савремени каракалпакски песници, са једнаком источњачком шароликошћу, опевали су социјалистички преображај живота...

Када је протекло извесно време Леонид Сергејевич је проговорио са Геном о строго тајној ствари: испоставило се да се негде у Москви одржавају семинари о докторовој најважнијој књизи која се звала – глас се спустио до самог шапата – „Пето Јеванђеље“. Ту је Гена био принуђен да призна да није читao претходна чети-

Иван В. Громан:
Теразијска
чесма,
1876-1878.

ри. Леонид Андрејевич је раширио руке:

– А знате их!

И одмах скиде са полице невелику црну књижицу. Гена је узе у руке са страхопштовањем и страшно се зачуди:

– Леониде Сергејевичу, моја бака има исту такву! Целог живота је само њу и читала.

После других преговора, одлагања и додатних расправа, Леонид Сергејевич саопшти Гени да ће ускоро почети семинар. Семинар је позвао њега, Леонида Сергејевича, учитеља који је већ деценијама у пракси, али, као изузетак, и Гену, новом ученику је било допуштено да учествује на семинару.

Гена је задрхтао: у то време научио је од Леонида Сергејевича да обожава тог учитеља, његову мудрост, огромна познања у свим областима, укључујући и медицину и фантастично животно искуство.

– Он је један од малог броја живих учесника изградње храма доктора у Дорнаху, који је изгорео почетком тридесетих година – Леонид Сергејевич подиже према небу своје плаве очи, прошаране ситним црвеним жилицама од напорног читања – а међу учесницима у

градњи били су Андреј Бели, и Максимилијан Волошин, и Маргарита Сабашникова... – и снизивши глас до једва чујног, учини последње признање – И мој покојни отац је провео тамо једно лето... Али о томе не треба говорити, никако не треба, – и он захута, дубоко жалећи што је казао сувише...

Најзад је дошао најважнији дан: Леонид Сергејевич је повео Гену код учитеља. Гена, сав чист и испеглан у новим панталонама, саставо се са Леонидом Сергејевићем код споменика Мајаковском, и они крену по ситној јесењој кишици на Гени познату страну: као да иду према његовој кући. Затим су направили мали заоблизни лук и стигли управо до Генине куће, али са друге стране, поред млекаре у плаво-белим керамичким плочицама. И дошли су до улаза. Узбуђени Генадиј је чак заборавио да препозна свој властити улаз и тек је код са-мих врата схватио да стоји пред својим станом.

Леонид Сергејевич је притиснуо звонце са полуизбрисаним словима. Купелис.

За неколико минута зачуло се познато стругање домаћих папуча. Купелис отвори врата. Леонид Сергејевич испусти радостан осмех. Купелис прикаже исти та-

кав. Гени крене нешто да удара у слепоочнице, доби тамноцрвену боју, и оставивши избезумљеног Леонида Сергејевича, одлете до краја ходника, грчевито стежући кључ од своје собе.

Не скidaјући мантил, бацио се ничице на кревет и заплакао. Како! Уместо доктора Штајнера, са његовим прелепим јужним лицем, са свиленом краватом-врпцем овлаш притиснутом мундиром, појавио се тај гнусни главоња са својим ноћним судовима, клизмами и лаворима, са тајном ноћном цезвом, подло стиснутим уснама, најодвратнији од свих суседа, грдобра, паук!

Неко је куцао на његова врати, али он није отварао. Плакао је, задремао, па опет плакао. Онда је устао, скинуо мантил, изуо ципеле. Жамор разговора иза зида давно је престао. Ускоро ће се чути звук клизме, па звекет лавора... Али уместо свега тога у ходнику је зазванио телефон: то је била Генина мати. Кроз плач је казала да је умрла бака и да Гена дође.

Гена узе такси и крене на Хорошевску улицу где је у великој фабричкој згради, у двособном стану, живела његова мајка, мамина сестра са кћеркицом Леном и парализована бака, која је ево сада умрла.

Светло је горело у свим собама, а у мајчиној су, осим великог светла, још гореле и свеће, и једна старија жена у црнини читала је из оне исте црне књижице Јеванђеље, које је Гена до тада већ успео да прочита. Сутрадан су однекуд довезли одећу – црну мантију и капицу – и обукли покојницу. И долазили су у црном неки старци и старице, читали нешто не сасвим познато на црквенословенском, и Гени није било јасно откуда тако важна ужурбаност због смрти његове баке, тихе, готово бесловесне, која је пет година била парализована, лежала и чекала смрт.

Кренули су да је сахране у Хоткову, на бившем манастирском гробљу, али су пре тога одржали опело у Лаври. Лице јој је било покривено белом тканином. Одједном се ту на лицу места јавила некаква узбуђујућа тајна: његова смирена бака показала се као неко важан и значајан, а да он то није ни слутио. Стари свештеник, од овдашњих, испричао је потом Гени да је његова бабушка Александра Ивановна, сестра Ангелина, била последње духовно дете последњег оптинског старца, да се размонашила кад је манастир затворен, да је радила као спремачица, да је усвојила две сиротице, његову мати и другу девојчицу која му је постала тетка, да их је подигла. Да је имала дивну душу, кротка као голуб и мудра као змај... И да је читала целог живота једну-једину књигу – то исто Четверојеванђеље...

Генадиј је на послу узео слободне дане. Требало је да доведе у ред своје мисли и осећања, а такође и мно-га знања која је стекао последњих година. Целу недељу провео је код мајке на Хорошевки. Тамо је био велики парк, много је шетао и само је желео да никада не сазна шта је написано у „Петом Јеванђељу“. Али исто тако никада неће сазнати ни ко је била његова парализована бака. А можда ни ко је био Учителј? Мислио је, мислио, и ни до чега није дошао, једино се заменио са својом сестром од тетке: она се управо спремала за удају и била јој је потребна одвојена соба. А за Купелиса њу уопште није било брига...

Превела с руској Нега Николић Бодић

Херман Хесе

ШУМСКИ ЧОВЕК

На почетку прве ере, још пре но што се младо човечанство проширило на земљи, постојали су шумски људи. Они су живели тесно збијено и плашљиво у полу-мраку прашуме, стално у сваћи са својим рођацима, мајмунима, а над њиховим делима и над њиховим постојањем једино божанство и једини закон била је шума. Шума је била завичај, уточиште, колевка и гроб, а ван шуме није се могао замислити живот. Људи су избегавали да иду до њених рубова, а ко је услед посебне судбине продро тамо током лова или бекства, он је дрхтећи и уплашено причао о белој празници која је постојала напољу, где се могло видети страхотно ништавило на смртоносном сунчевом одјају. Постојао је један стари шумски човек који је пре много деценија, када су га гониле дивље животиње, допрео ван граница шуме и ускоро потом је ослепео. Он је сада био нека врста свештеника и светитеља и звао се мата далам (онај који има унутрашње око); он је написао свету шумску песму која се пева када је велико невреме и њега су слушали шумски људи. Чињеница да је видео сунце својим очима, а да при томе није умро представљала је његову славу и његову тајну.

Шумски људи били су мали и тамни и веома су били длакави, ходали су савијено и имали су бојажљиве, дивље очи. Могли су да ходају и као људи и као мајмуни, а на високим гранама осећали су се сигурно управо као и на тлу. Још увек им нису биле познате куће и колибе, али знали су за неко оружје и оруђе, а такође и за начит. Они су знали да направе лукове, стреле, копље и буздован од твдог дрвета, такође су знали да направе ланчиће од лице украшене осућеним бобицама и лепшицима, такође су своје драгоцености носили око врата или у коси: зубе дивљег вепра, тигрове канце, перје папагаја, речне школјке. У средишту бескрајне шуме текла је велика река, шумски људи су се усушивали да кроче на њену обалу само у тамној ноћи, а многи је никада нису ни видели. Они храбрији су бојажљиво, чекајући повремено током ноћи из tame, посматрали слонове како се купају, гледали су са врхова дрвећа и видели су мрежу сјајних звезда. Сунце нису никада видели и сматрали су да је веома опасно да га погледају током лета.

Том племену шумских људи, којима је на челу био слепи мата далам, припадао је такође младић Кубу, и он је био вођа и представник младих и незадовољних. Наиме, постојали су они незадовољни од када је мата далам остало и постао жељан власти. До тада је то би-

ло његово право да њега, слепог, други људи обезбеђују са храном, такође су га питали за савет и певали су његову шумску песму. Међутим, он је постепено уводио нове и оптерећујуће обичаје, који су му, како је он то говорио, биле откризве од стране божанства у сну. Ипак, неколико младих и сумњивачких тврдили су да је старац преварант и да тражи само сопствену корист.

Најновије што је мата далам увео била је прослава младог месеца, при чему је он седео у средишту круга и ударао у добош. Други шумски људи морали су да пле-

шу толико дugo у кругу и да певају песму голо елах уз то, све док не би били мртви уморни и док не би пали на колена. Потом су морали да прободу лево ухо једним трном, а младе жене морале су да буду одведене до свештеника и он је свакој пробадао ухо једним трном.

Тaj обичај је млади Кубу, заједно са својим вршњацима, одбио и њихова тежња била је да наговоре и младе девојке на супротстављање. Намеравали су једном да победе и да сломе моћ свештеника. Старац је наиме по-

ново одржавао свечаност у част младог месеца и пробадао је женама лево ухо. Међутим, једна снажна млада особа је при томе ужасно јако викала и пружала је отпор и при томе се слепцу догодило да је трном убо у око и око је исцурело. Сада је девојка вришталла тако очајнички да су сви то чули и када су видeli шта се додато били су веома погођени и невољни.

Међутим, када су се младићи тријумфално у то умешали и када се Кубу усудио да ухвати за рамена свештеника, тада је старац устао са свог трона и изговорио је крещтећи подругљивим гласом такву сирову клетву да су се сви запрепашћено повукли, а самом младићу се срце следило од запрепашћења. Стари свештеник је изговорио речи чији смисао нико тачно није разумео, али начин и тон је био дивљи и сиров и то је звучало попут оних светих речи из службе богу. А он је проклео младићеве очи, које је обећао лешинару као храну, и проклео је његову утробу, за коју је прорекао да ће се једног дана на пустом пољу, на сунцу испржити. Свештеник, који је тада, у том тренутку имао већу моћ него што је икада имао, досетио се да још једном позове младу девојку код себе и пробој је и друго око трном и сви су гледали за ужасом и нико се није усудио ни да удахне.

„Ти ћеш умрети напољу“, проклео је старац Кубу, и од тада су младића сматрали за безнадежног. „Напољу“ – то је значило ван завичаја, ван тамне шуме! „Напољу“, то је значило страх, сунчев пламен и жарку, смртоносну празнину.

Ујаснут, Кубу је побегао далеко и када је видео да свако бежи од њега он се скрио у шупље стабло и нестао је. Лежао је данима и ноћима мењајући расположења између смртног страха и пркоса и потпуно је било неизвесно хоће ли људи из његовог племена доћи да га убију или ће сунце пробити шуму и окружити га, шчепати га и убити. Али није се појавила ни стрела, ни копље, ни сунце, а ни муња, није се појавило ништа осим дубоког сна и мучног осећања глади.

Тада је Кубу поново устао и изашао из дрвета, тревзен и скоро са осећањем разочарања.

„Ништа нема од свештениковог проклетства“, мислио је зачућен, и почeo је да тражи храну, а када се најео и када је поново осетио живот у свом телу, тада се у њему јавио понос и mrжњa у његовој души. Сада више није желео да се врати својима. Сада је желео да буде усамљеник и прогнаник, један од оних које човек мрзи и неко коме је свештеник, та слепа звер,

Јакоб Алт:
Поглед на
Београд из
Земуна, 1820.

Љиљана Шој

► изговорила немоћну клетву. Желео је да буде сам и желео је да остане сам, али пре тога је желео да се освети.

Ходао је и смишљао. Размишљао је о свему што му је икада пробудило сумњу и што му је изгледало као превара, а пре свега је размишљао о свештениковом до бошу и његовом слављу, и што је више размишљао и што је дуже био сам тим је више могао уочити: да, то је била превара, све то је била превара и лаж. А пошто је био отишао тако далеко, мислио је и даље и усмерио је своје пробуђено неповерење на све што је важило за истинито и за свето. На пример, како је то са шумским божанствима и са светом шумском песмом? Ох, ни то није било ништа, и то је такође била превара! И пошто је превазишао тај страх тихо је отпевао шумску песму, подсмешљивим и презривим гласом, окренувши све речи и три пута је узвикнуо име шумског божанства, које нико осим свештеника није смео да позове уз претњу смртном казном и све је остало мирно и никаква бура није избила и никаква муња није севнула!

Током неких дана и седмица тај усамљеник је лутао наоколо, са наборима над очима и са оштрим погледом. Ишао је, такође, за време пуног месеца на обалу реке, што се никада пре није усудио. Ту је најпре погледао слику месеца у реци, а потом је погледао и сам пун месец и све звезде својим одважним очима и није му се дододило никакво зло. Током те ноћи пуног месеца седео је на обали, наслаживао се забрањеним опојним светлом и неговао је своје мисли. Многи храбри планови су се ројили у његовој души. Месец је мој пријатељ, мислио је, и звезда је мој пријатељ, али тај стари слепац је мој непријатељ. Дакле, „напољу“ је можда боље него код нас, унутра, а можда је и сва светост шуме само прича! И дошао је, генерацијама пре свих људи, до јасне и бајковите идеје да би човек могао неке гране дрвећа да повеже ликом, да седне на њих и да преплива реку. Његове очи су сијале, а његово срце је дивље лупало. Али ништа није било од тога; река је била пуна крокодила.

Тада дакле није било другог пута у будућност осим да треба отићи ван границе шуме, уколико уопште постоји крај шуме, и потом се препустити ужареној празнини. То огромно сунце морао је да потражи и да превазиђе. Јер – ко зна? – на крају је можда то прастаро учење о страхотама сунца исто тако једна лаж!

Та помисао, последња у низу храбрих, жарких мисли довела је Кубу до дрхтавице. Током свих векова ниједан шумски човек није се усудио да напусти шуму и да се изложи страшном сунцу. И поново је данима ходио са својим мислима. И коначно је сакупио храброст. Дрхтеви, у светло подне, приближио се обали тражећи плашљивим очима слику сунца у води. Сјај је жестоко болно бљештао у заслепљене очи, брзо је морао да их затвори, али после одређеног времена усудио се поново да их отвори и успело му је. То је било могуће, било је подношљиво и он се чак охрабрио и постао је радостан. Кубу је стекао поверење у сунце. Волео га је, чак и уколико оно треба да га убије, и мрзео је стару, тмурну, лењу шуму где свештеник крешти и где је он, млад и храбар, прогнан и озлоглашен.

Сада је сазрела његова одлука и он је посматрао своје дело као сладак плод. Са једним новим чекићем од

дрвeta, коме је додао веома танку и лаку дршку, кренуо је следећег јутра за мата даламом, открио је његов траг, пронашао га је самог, ударио га је чекићем по глави и видео је његову душу како излази из његових непоштенih уста. Положио му је своје оружје на груди да би се знало због кога је старац умро, а на глаткој површини чекића урезао је опис, један круг са више правих зракова: била је то слика сунца.

Храбро је наставио своје лутање ка далекој „спољашњости“ и од јутра до мрака је ишао правим путем, а ноћу је спавао у жбуњу, и рано ујутро је настављао своје лутање, много дана преко потока и црних пањева, те коначно преко узвишица и маховином обраслог камења, које никада до тада није видео и коначно је дошао до планина, кроз кланац, стално кроз вечну шуму, тако је на крају био очајан и тужан, опхрвала га је мисао да је можда ипак шумским створењима неки бог забранио да напусте свој завичај.

И једне вечери, пошто је већ дugo ишао узбрдо у све виши, сувљи и лакши ваздух, коначно је дошао до краја. Шума се завршавала, али са њом и тло, овде је шума падала у празан ваздух као да је на том месту свет сломљен. Ништа се није могло видети осим далеког црвенила, док су горе биле звезде, јер већ је била ноћ.

Кубу је сео на крај шуме и ухватио се чврсто за неку биљку да не био пао. Провео је ноћ у дивљем узбуђењу, чучећи, не затварајући очи и при првом јутарњем сивилу нестручније је скочио на своје ноге и чекао је, савијен над празнином, дан.

Жути зраци лепог светла су се појавили у даљини, а небо је изгледало као да дрхти у ишчекивању, дрхтаво као и Кубу, који још никада није видео настајање дана у широком ваздушном простору. А жути спонови светлости су горели. Изненада је на небу искочило сунце, велико и црвено. Оно је искочило из бескрајног сивила нишега, које је ускоро постало плавоцрно. Било је то море.

И пред дрхтавим шумским човеком била је огољена „спољашњост“. Пред његовим ногама стропаштавала се планина до непрепознатљиве дубине, наспрот тога уздижало се ружично, попут драгуља, степовито брдо, са стране је било удаљено огромно, тамно море, а обала је била бела и пенаста са малим дрвећем. А преко свих техих нових облика било је сунце, сјајна струја светlosti над светом.

Кубу није желео да гледа сунце у лице. Али он је видео његову светlost у обоженим буџицама на брдима и на стенама и на обали и на удаљеном, плавом острву. Поклонио се и приклонио своје лице ка земљи пред божанством тог сјајног света. Ах, ко је био он, Кубу? Он је био једна мала, прљава животиња, која је цео свој живот провела у тмурној мочвари тамне шуме, плашљиво подређена шумском божанству. Али овде је био свет, а његово највише божанство било је сунце, а дуги сан његовог шумског живота био је иза њега и већ сада је у његовој души нестајала слика мртвог свештеника. Уз по-моћ руку и ногу, Кубу се спуштао низ стрми понор, у сусрет светlosti и у сусрет мору, а његова дрхтава душа била је у стању опојне среће слуге светлу земљу којом влада сунце, где живе светла, слободна бића, која никоме нису подређена, осим сунцу.

Превела с немацкој Јасмине Буројевић

ПИСЦИ И САМОУБИСТВО

„Најбоља од свега је добровољна смрт. Живот зависи од воље других, смрт, пак, зависи само од нас.“
Монтењ

Свака вест о смрти узнемири живе, растужи их, уплаши. Заправо, подсети их на властиту смртност о којој ретко размишљају, тако да и о најискренијој жалости можемо говорити као о егоизму. Да огугламо на вест о смрти научили су нас медији који нас свакодневно извештавају о стотинама, хиљадама смрти, лапидарно и објективно. Безброј смрти стане у један кајрон који прошета екраном и већ за који сат или један дан престане да буде вест. Региструјемо их краичком ока и делићем свести, свикили на ратове, тероризам, цунамије и урагане, поплаве и пожаре, несрће у рудницима, пале авиона и потопљене бродове, смрскане аутомобиле, земљотресе и клизишта, епидемије и пандемије...

Човечанство је научило да се носи са смрћу, појединачном и масовном. Природна смрт је нужност, а масовна несрћа или злочин, и тачка. Онај коме смрт ипак није прихватљива утеху тражи углавном у вери, у религијама које обећавају ускрснуће, вечни живот, реинкарнацију...

Само се око једног облика смрти столећима не налази консензус нити прави одговор о њеној природи и људском праву на њу. Реч је о самоубиству. Религије га, из размљивих разлога не дозвољавају, осуђују, анатемишу, јер они и иначе имају неразрешивих проблема са људским слободама, а слобода одлучивања о престанку властитог живота је слобода *par excellence*. Ако се слобода уопште да степеновати, онда је избор самоубиства њен највиши облик и простор њене свеколике афирмације. Све су друге људске слободе и права у сфери живота, само му ова измиче и стога и јесте камен спотицања, неразумевања, оштрих подела, а најчешће перфидног прећуткивања и табуизације. Њутање о било чему знак је слабости. Макар и конфузно, контроверзно, несигурно говорење добар је почетак. Одговори се не могу наћи ако се барем не поставе питања. (Албер Ками је, рецимо, тему самоубиства сматрао *најважнијом за човека*.)

Књижевност је супротност ћутању. Стога је она природно, уз философију и науку, најдаље отишла у постavljanju питања. Питање људског живота и смрти, њиховог смисла и бесмисла, средишње је а на неки начин и једино питање ове уметности. Зато је књижевност од самих својих почетака отворена, заправо најотворенија за тему самоубиства. Дабоме да свест о тој чињеници вековима постоји, али некако расута и подразумевајућа. Изгледа да

је коначно дошло време да се понешто од ових чињеница систематизује, опише, документује, сакупи на једном или неколико видљивих места, е да би зазвучало као релевантно питање које чека на гласан и јасан, макар и погрешан одговор.

Мотив за овај текст нашла сам у временски подударном објављивању књиге Григорија Чхартишвилија (писца светски познатог под псевдонимом Борис Акуњин) „Писац и самоубиство“ и вишетомног пројекта „Граматика смрти“ Душана Стојковића. Судећи по податку који износи Чхартишвили, да се „у каталогу светске суицидолошке литературе налази више од пет хиљада наслова“, рекло би се да човечанство о теми суицида нипошто није ћутало, али тек од 1897. године када је Емил Диркем пионирски покренуо лавину каснијих студија о теми самоубиства. Међутим, ако човечанство није ћутало, делови човечанства свакако јесу, па је Акуњинова књига (2001), рецимо, прва књига о овој теми у Русији, а Стојковићева „Граматика смрти“, колико ја знам, прва таква књига у Србији.

Чхартишвилијева студијска књига је добар оквир за размишљање о теми суицида, као и за њено даље проучавање у различитим срединама, методична је и систематична. Бави се подробно историјом проблема, потом односом основних религија према самоубиству који је различит и контроверзан у времену, сектама „новог доба“ које су практиковале масовна самоубиства, потом филозофским учењима у распону од негирања до прихватања права на својевољно окончање живота, научним теоријама о разлозима и праксом извршавања одлуке, географијом (самоубиство на руски, немачки, енглески и јапански начин), и коначно, писцима који спадају у најразличнију категорију због специфичности своје професије, али су и најзанимљивији аутору књиге јер је и сам писац.

Ма колико да је тема мучна и тешка, аутор успева да јој приступи као и свакој другој, повесно, теоријски и практично, те да својеврсном антологијом релевантних цитата – од античких до савремених филозофа, стваралаца, уметника, концепција на једном месту, у распону од *за до пройтив*, али и читавом спектру дилема, несигурности и мењања ставова, колебљивости и одлучности појединца без обзира да ли су на крају савладали или нису суицидни порив – учини књигу мудром, драматичном, полемичном, на мање чак и црнохуморном и самим, прилично неочекивено, релаксирајућом упркос њеном морбидном садржају.

Природно је да аутор најбоље познаје ситуацију у односу на тему у руској средини и књижевности, мада

► му је као јапанологу и специфичност суицида у Јапану блиска и разумљива до детаља перфекције, па и естетике самоубиства у „Земљи сунчевог корена“ („Земља излазећег сунца“ је тек општеприхваћени енглески превод) која традиционално држи до лепоте и ритуалног савршенства, чак и када је о самоубиству реч. Многе статистике, коефицијенти и кривуље самоубиства у свету, у различитим временима и поднебљима су занимљиве, узбудљиве, аргументовано или привидно јасне и разумљиве, али једна од најчуднијих припада јапанском менталитету и култури. Наиме, коефицијент самоубиства у Јапану данас је исти као 1882. године, када је тамо први пут у историји извршено истраживање узрока смртности. Док је Запад у свему лелујао, мање или више (не)предвидљиво, Исток се постојано држао макар и неухватљивих нити свима другачије традиције. „Мене поражава то што смрт код Европљана изазива такав ужас. Једина њихова жеља јесте – да живе. Они се плаше не само да говоре, већ и да мисле о смрти. Због тога је целокупна европска култура несиметрична, нагнута на једну страну – ка животу“, каже Ентај Томомацу, сажето дефинишући различит приступ смрти. Љубитељи симетрије приметиће ефикасност ове слике о нагнутости и доживети је и као визуелни а не само духовни губитак равнотеже. И доиста, слављење рођења уз непремостив страх према другом полу живота, велика прича о почетку с узалудним покушајем да се ћути о крају, носи у себи неуравнотеженост коју тек ретки покушавају да превазиђу. Књига Цулијана Барнса „Није то ништа страшно“ изузетан је пример.

Незахвално место првака у самоубиствима припада, како аутор воли рећи, онима који говоре руски. Већ самом том статистичком чињеницом анализа суицида у Русији изазива већу пажњу: стиче се, наиме, утисак да би успешно истраживање „самоубиства на руски начин“ и било какав релевантан одговор на то питање допринели бољем разумевању проблема суицида уопште. Премда, проучавање суицида по нацијама, вековима, начинима, ипак не доноси могућност власпостављања икаквих поузданијих правила, баш као ни проучавање појединачних случајева. Тема се напрото опире свакој систематизацији; али тим више ауторов покушај систематизовања безобалне грађе импонује. Теза о двовековој подели на две руске „нације“, народ и не-народ илити интелигенцију, с тим што је народ живео по своме и није тражио да се интелигенција за њега жртвује, а интелигенција је лубав према народу и жртвовање за њега видела као нужни смисао свог постојања, одиста је примамљива, а Чхартишвилијево излагање убедљиво. И друга теза, о слабом антисуицидном деловању руског православља, као и о неискорењивом паганству Руса, који веру прихватају формално иако воле мит о себи као о „народу-богоносцу“ („Да то није била фикција, совјетској атеистичкој пропаганди не би пошло за руком да тако брзо и тако ефикасно управо у ‘народу’ униши хришћанску етику и, уопште, побожне навике.“), такође делује здраворазумски. Изузев старовераца који су хрлили у масовна самоубиства више због свог конзервативизма и љуте мржње према свему државном (стихијски анархизам), него због привржености хришћанској догми, у историји Русије више нема примера мањните религиозности „народа“, упркос фами о изузетној побожности.

Посебну пажњу на овај део приче скрећем стога што би било занимљиво, уз све специфичности руској случаја,

видети како ствари стоје код нас, јер извесне сличности (словенство, православље, друштвене турбуленције) свакако постоје. За српско издање Чхартишилијеве књиге Јован Пејчић је написао тринаест одредница о српским писцима-самоубицама, који су прикључени у регистар имена обухваћених „Енциклопедијом литературицида“ (Рембоов неологизам), али на основу њих је веома тешко, заправо немогуће дефинисати неке закључке о самоубиству на српски начин. Ако прихватимо три типа самоубиства по Емилу Диркему (егоистичко, алtruистичко и аномијско), сва је прилика да код нас преовладава аномијски тип, барем што се писаца тиче, али ћемо на озбиљну студију о овој теми сигурно још дugo чекати. Засад су једино црне хронике у новинама сведочанство о неким разлозима самоубиства код нас, а осећај да број самоубица (због болести, беде, незапослености, бесперспективности) расте у нама на основу новинских вести, а не јавних статистика или професионалног проучавања феномена. Друштво, политичари, институције, Српска православна црква углавном ћуте, а породице и пријатељи самоубица се носе са проблемом сами, како знају и умеју. Табуизирање ове и не само ове теме показује неспособност друштва да се суочи са по њега неугодним питањима, да се изјасни и делује, али и конзервативност друштва коју видимо на сваком кораку, поводом опредељивања о мноштву питања према којима се развијени свет недвосмислено определио, барем у сфери права, закона, слобода ако не у свакој појединачној глави.

„Уметност је најсиловитији бунт човека против судбина“, рекао је Малро, а ако је основ судбине да се родимо и да умремо, и ако се против првог чина не можемо побунићи, онда против другог свакако можемо. Писац је најрањивији од свих уметника, тврди аутор, јер други уметници очигледно знају нешто што не знају сви (компоновати, сликати, вајати), само се писац служи речима и зна слова, што знају или верују да знају сви. Сумња о пишчевом „шарлатанству“ не долази само од армије писмених људи који мисле да „Злочин и казну“ нису написали само зато што нису пробали, већ су се у животу бавили неким другим стварима, већ и од самих писаца који никада нису сасвим начисто са вредношћу властитог дела, верујући да су могли боље, више, другачије... Стваралац себе свесно осуђује на усамљеност, на супротстављање другим људима, на јеретичке мисли и закључке, што је само по себи класична сиуцидна ситуација. „И заиста, не треба се дружити с писцима – они су генији књижевности а не пријатељства. Њих треба читати.“ Како се барем не насмешити на овакву констатацију, тим пре што долази од добrog писца, ако вам је посао дружење с писцима? Не једном сам помислила колико би тај посао био ефикаснији и угоднији када критичар не би познавао писца, нити знао било шта о његовом личном, породичном, пословном животу и друштвеној каријери, политичким и моралним ставовима. Међутим, презир према биографском методу значи да одбијате бити војер, а не да вам овај метод не може помоћи у разумевању дела. Управо зато нам посезање за елементима овог метода изгледа етичније што је писац из даље прошлости, а најмање пристојно ако је писац наш савременик. Наравно да увиђам да је овде реч о дуплим стандардима које иначе не одобравам, а у овом специфичном случају сматрам легитимним, али ето још једног доказа да писцима није лако, као ни другима с њима.

Књижевности је дато да ствара један други, паралел свет, као реплику постојећег или и као утопију, сан или неумольиву критику постојећег. Терет творачке слободе, што је она већа и оригиналнија, теже се подноси. Писац се може изгубити у свом делу, уплашити, поистоветити са својим јунацима и када зна да они нису он, залутати у сопственом имагинаријуму, а може и трајно бити нездовољан нескладом између својих идеја и њихове реализације. Пред сваким следећим делом следе исте или неке нове муке, а оне у садејству са уобичајеним проблемима свакодневице (љубав, немаштина, болест, старење, смрт близких особа, притисак власти итд.) чине да и живот и стварање постaju све тежи изазов. С обзиром на изразиту индивидуалност уметника, многи ће од њих барем повремено помислiti на апсолутно право и слободу да изаберу тренутак одустајања од свега, посебно када су у стваралачкој кризи, и када се она, додатно или пресудно, уједи-ни са баналним тешкоћама живота. Нема примера учешћа писца у колективним самоубиствима, јер њихова наглашена индивидуалност не би поднела утапање личних у масовне разлоге, а врло је мало и алtruистичких самоубистава међу припадницима овог егоистичког заната и умећа. Али зато има много примера да су, нарочито у младости, писци превазишли идеју и порив да се убију пишући о самоубиству (аутор „Јада младог Вертера“ је то јавно признао, а ја бих рекла да су и чувене самоубице у делима Достојевског имале терапијско дејство на аутора), чиме су без своје кривице гурнули у суицид неког од својих лабилних читалаца којима је то била последња кап у препуној чаши и релевантан окидач. Занимљиво је, такође, да су се многи писци (особито јапански) јавно изјаснили против самоубиства својих колега, да би за извесно време учинили исто. „Пишем романе да не бих убијао“, изјавио је Јукио Мишима, да би потом извршио харакири, који је „играо посебну улогу у сложеној садомазохистичкој естетици овог нарцисоидног писца“, сматра Чхартишвили. Међу писцима је немало и оних који су самоубиство покушавали два или више пута док се нису убили, оних који су одабрали класичне и најчешће начине (тровање, метак, плин, дављење, вешање, скок са висине, одбијање хране, бодеж, бацање под воз или аутомобил), али и оних који су помно режирали и врло оригинално извели тај последњи чин у животу. Так нешто више од десет одсто самоубистава припада списатељицама, што не бих објаснила њиховом већом издржљивошћу и вољом за животом, него чињеницом да их у историји књижевности има неупоредиво мање од мушкираца. Групишући писце по језичкој припадности а не по држављанству, Чхартишвili је утврдио да су више од половине „Енциклопедије литературицида“ заузели аутори четири макрокњижевности (англојезична, германојезична, франкојезична и рускојезична), а међу узроцима који су јунаке ове књиге подстакли на самоубиство на првом је mestу политика (!), потом психичке болести и склоност депресији, као и друге тешке болести.

Непостојање других статистика широм света о броју самоубица, разлозима и начинима суицида, оставља нас ипак, у крајњој консеквенци, без одговора да ли су, и колико, и како, писци-самоубице другачији од других? Да ли су њихове опроштајне поруке, изузев што су стилски писменије, битно другачије од других? Не бих рекла. Чин самоубиства, ма шта о њему ко мислио, у тој је мери свепотирући и самопотирући, да, чини ми се, потире и

разлике између генија и обичног човека. Само у животу се можемо разликовати. У смрти, мада то на помпезним и скромним сахранама, или посматрањем велелепних и обичних гробница не бисмо закључили, сви јесу исти. А истост самоубица другачијег је кова: твори је њихова слобода у доношењу одлуке о праву на бити или не бити.

Мада је задатак који је себи дао Душан Стојковић у творби његових „Граматика смрти“ лакши од оног у који се упустио Григориј Чхартишвили, јер се ради „само“ о читању дела писца-самоубица и некој врсти антологијског избора песама и прозних одломака који говоре о самоубиству и мотивима за тај чин, ипак Стојковићев рад, као и однос према теми суицида, сматрам веома значајним, посебно у земљи нехата и незаинтересованости према „теми најважнијој за человека“. Делим и Стојковићево задовољство неологистичком сложеницом *ироза-Ига*, у оквиру које се наглашава психоаналитички, Фрјдов термин Ид, тај „котао пун узврелих импулса“, то нешто у човеку „што је туђе нашем ја“. Термин је аутору важан јер је њиме наговештено „како је, могуће, проза оних писаца који су касније дигли руку на себе могла бити вођена несвесним које је витлало и, посебно, освајало комад по комад психичке територије унутар њихових твораца“. И Стојковић је, као и Чхартишвили, дошао до закључка да су песници много чешће наслућивали шта ће им се касније дододити од прозних писаца, носећи у себи клице Танатоса које као да су само чекале свој тренутак. Занимљиво је и запажање да су се многи писци окретали хумору као опробаном леку против смрти, али да ни бриљантан хумор у делима многих није постао брана ономе што ће се дододити (од времена Петронијевог „Сатирикона“ па све до нашег Бранка Ђопића или Алека Марјана).

Ишчитавајући дела писаца-самоубица, Душан Стојковић је извесно дошао до разноврсних сазнања која би се могла систематизовати, упркос отпору овог „материјала“ према икаквим поузданим закључцима. И када смо читали та дела, нисмо имали никакву другу намеру изузев да их за себе прочитамо или јавно вреднујемо (а често и свест да се писац убио није била примарна, па ни важна у том читању). Рецимо, моје читање пре и после сазнања о ауторовом самоубиству (ретко је, али догађа се) ништа не мења у односу према прочитаној књизи, можда и зато што одбјам да та снажна аура трагичности, коју више разумевам као слободу него као трагику, делује на однос према тексту (писци чије је самоубиство егоистичког типа, и не само они, поздравили би, чини ми се, овакав однос према њиховом делу).

Стојковић се, што је по мени знак његове озбиљности према одабраној теми, а не традиционалног или каквог другачијег пијетета, зауставља пред било каквим закључцима. Уместо тога, у минималистичком предговору закључује исто што и аутор опсежне студије „Писац и самоубиство“: да одговора нема, да смо сами и пред смрћу и пред самоубиством. Али даје један путоказ који ћу запамитити, цитирајући Томаса Саса: „Тако смо фобични према теми самоубиства да се плашимо чак и да читамо о томе.“ А онда нам нуди, у једном тому „Граматике смрти“, шестстотинапедесет страница „о томе“. Заиста импресивно, посебно за наше прилике и оквире.

И да се вратим на почетак. Смрт не делим на природну, неприродну, и ону трећу. Ави?

Енес Халиловић

ЖАР

Држим ли га – тад пржи ме.
Испустим ли га – испржен ја сам.

Данима ево,
годинама,
деценијама већ

(од првог корака,
чак од вриска првог)

жар један
гори на мом длану,

а злоусти,
а злопрсти
вазда дувају

и ружа ветрова
тако је подешена
да га распирује вазда.

Данима ево,
годинама,
деценијама већ

жар један
на мом длану гори

и куд год идем
прати ме мириш пальевине.

Да га испустим (а могу то
сваког часа)

да га испустим лако је:

лакше бих јео,
радио
и писао,

лакше бих миловао
жену и сина.

Сви што ми у жар дувају
донели би мелеме разне
да га испустим једном само.

Кунем се
(док жар на длану носим)

никад мирно не једем,
никад мирно не спрем

(жар пржи, никад не спре).

Ал за трен само да испустим га,
Тад испуштено је све.

ЛЕКТИРА

И тако сам оставио острво 19. децембра, према бродском рачуну,
године 1686. пошто сам на острву првео двадесет и осам година,
два месеца и деветнаест дана.

Данијел Дефо

Данас,
а морало се и то десити једног дана,

баш данас, прелиставам ту књигу на тавану

и паучини
свечано признајем:

нисам ишчитао Робинсона Крусоа
(а мало је фалило).

Кад је са острва испловио
бацах га,
очајан

и зарекох се:

никад му нећу опростити.

ГРАДОВИ, ИМПРИЈЕ И ОСТАЛО

Зачете у идејама,
набубреше велике идеологије
и атрофираше у паролама.

Гробовима се војске прославише
у гробља да се врате.

И силни се народи из малих излегоше,
па остало тек лутајућа племена или сећања на
њих.

Из градова узлетеше империје,
потом слетеше у прах и пепео, у мемљив уџбеник
историје.

И преко лешева живи пређоше, лешеви да буду.

Све то видевши, сетих се песме
што роди се у тишини
где и сконча.

ТОПЛА ВОДА

...да штедиш побеђене и да савлађујеш охоле.
Бергилије

Након много и много година,
учени људи у Риму открише
где се вучица браћи смиловала.

И рекоше,
заиста,
дојила је Ромула и Рема у пећини.
И ту пећину открише испод палате Августове.

Чудна ми чуда.
Па где би друго и могла бити?

Мит положен у темељ империје,
на милост сила дозидана.

ВОЋКЕ

Сваког пролећа
отац узима калемарске маказе.

Уз стабла се пење,
скакуће по гранама,
звиждуће –

воћке у башти орезује.

Сваког пролећа
гледам га и чудим се

како успева
да никад не одсече грану на којој стоји

иако сваког дана
чита новине
и гледа дневник.

КРАСТА

У кафани бејасмо
(а где би друго – млади и мрзовљни)
гледасмо спарушену руку келнерице
и красту коју није скривала,
насталу насиљним гашењем цигарете.

И питасмо се, ми песници,
да имамо какаву справу, да увеличамо
ону красту,

можда би прекрасне облике видели,
изглаче кристале
или расцветале корале,
можда успаван венац планина
или пупољак.

Или је сваки део те красте ружан као целина,
јер, рече неко међу нама, јад
пађа само јад.

Па ипак,
желели смо да верујемо:

негде иза очаја порађа се лепота.

Меша Селимовић (1910-1982)

ПРОМАШЕНА ЉУБАВ, ПРОМАШЕН ЈЕ ЖИВОТ

Xтио сам да напишем роман о љубави, роман о трагедији човјека који је толико индоктриниран да догма којој служи постане суштина његова живота, говорио је Меша Селимовић.

Шта је смисао човекове борбе у животу и свету; сме ли човек да пристаје на све, само зато што зна да му је живот непоновљив и кратак? – суштинско је питање које је, према мишљењу Мирослава Егерића, поставио Меша Селимовић (1910–1982) у свом највећем књижевном делу „Дервиш и смрт“.

И у овим данима, када се навршава 100 година од рођења Меше Селимовића, као што ће то бити и у будућности, његове мисли понављају се као јека, а питања из његових књига наликују на она у којима се од искони зачињала филозофија. До великих истина које је изрекао у свом роману „Дервиш и смрт“ Меша Селимовић дошао је преко свог претешког искуства, сукоба са неистомишљеницима, као и услед сазнања да је трпљење једини начин опстанка.

„Хтио сам да напишем роман о љубави, роман о трагедији човјека који је толико индоктриниран да догма којој служи постане суштина његова живота: промашио је љубав, промашиће и живот... „Дервиш и смрт“ је књига о љубави и мржњи, догми и животу, личном и неличном, издвојеном и општем“, рекао је Селимовић у једном разговору са новинарима, према којима је био необично предусретљив.

Меша Селимовић рођен је у Тузли, у мањали међу рударима и ситним занатлијама. Почекео је да пише у младости, али је прву књигу приповедака објавио тек у четрдесетој години живота. Уследио је роман „Тишине“, затим збирка приповедака „Туђа земља“ и кратки поетски роман „Магла и месечина“. Ове књиге критика није претерано ценила све док се није појавио роман „Дервиш и смрт“ 1966. године. Уследиле су награде АВНОЈ-а, НИН-ова, награда „Иван Горан Ковачић“, Шестоаприлска... затим и нове књиге „Есеји и огледи“, „За и против Вука“, „Дјевојка црвене косе“, „Тврђава“, „Писци, мишљења, разговори“, „Тишине“, „Острво“, сабрана дела, „Сјећања“. „Дервиш“ је доживео на десетине нових издања и превода на све светске језике.

– Све што сам написао прије „Дервиша“ јест само припрема, увод, и увертира. Знао сам да ће доћи, послије толико исписаних страница, прави роман. „Дервиш и смрт“ био је условљен мојим животом. Био сам нездовољан, претјерано самокритичан

према свему што сам написао прије „Дервиша“. Критика је такође писала негативно... Писао сам с пола снаге, говорио у пола гласа, бојећи се експлозије свога темперамента, за чији сам интензитет само ја знаю, док су критичари писали о мојој рационалности, о недовољној емоционалности, о недостатку темперамента. Нико није слутио шта се у мени дешава. „Дервиш“ је двадесет година сазијевао у мени. Била је то дуга и напорна припрема – говорио је велики писац.

Меша Селимовић је сматрао да књижевност треба да се опира злу, упркос томе што се они који су на власти никада неће променити, али је веровао да ће човек очувати свој морални интегритет и равнотежу ако се у борби против насиља не послужи нељудским средствима.

Догађај који је читавог живота прогонио Мешу Селимовића дододго се 1944. године у Тузли. Тада је партијском одлуком стрељан његов брат, члан познате партизанске породице, и Меша је његову смрт доживео као велику неправду; није спавао, није јео, само је плакао.

„А сутрадан, један једини дан како сам чуо за братовљеву погибију, требало је да одржим некакво предавање. Нисам га отказао. И ето, баш то покушавам да заборавим, да сам хтио да говорим, да сам могао... да се нисам као човјек, као брат, побунио против те неправде“, Мешине су речи.

Због брака са Дарком, кћерком Живорада Божића, ќенерала Војске Краљевине Југославије, избачен је из партије 1947. године, иако је до тада био по-

моћник савезног министра за културу. Ипак, у својој последњој опоруци Меша је написао: „Чудо се десило да сам нашао најбољег човјека на свијету, моју жену Дарославу, и тако смо се удвоје држали свог практичног моралног кодекса, који нас је испуњавао огромним задовољством.“

Из Београда Меша прелази у Сарајево, поново је примљен у партију, ради као помоћник директора издавачке куће „Светлост“. Међутим, партија му не дозвољава да добије место професора Филозофског факултета. Још гора шиканирања почела су када је изјавио да је Србин, рођен у мусиманској породици. Говорио је да припада српској литератури, док књижевно стваралаштво у БиХ, којем такође припада, сматра само завичајним књижевним центром. Супруга Дарка говорила је да се Босна одрицала од Меше и није схватала због чега је био толико неподобан.

„Да ли због тога што је био свој, што се није дао

савити?“, питала се.

У Босни нико није хтео да објави његову књигу „Острво“, као ни „Сјећања“, дело које се усудила да објави београдска мала издавачка кућа „Слобода“. Прећутквани су успеси „Дервиша“ у свету, књиге која се поред „Тврђаве“ и данас објављује у Француској, Турској, Кореји... Књига „Сјећања“ је оштра, полемична и нападачка у којој је Меша описао околности и именовао актере своје несрће.

Никола Милошевић је уочио да поруке „Дервиша“ нису затворене „у уске оквире једног источњачког света, већ да својим значењем зраче далекоизнад сваког локалног видокруга“, носећи нешто општељудско. Због тога што је и сам зрачио хуманошћу и снагом, треба да се одужимо Меши Селимовићу са више обележја о његовом животу и раду у Београду.

Марина Вулићевић (са сајта БКГ) ▲

ТВРЂАВА

Избрани цитати

Не могу да причам шта је било у Хочину, у далекој земљи руској. Не зато што не памтим, већ што нећу. Не вриједи причати о страшном убијању, о људском страху, о звијерствима и једних и других, не би требало памтити, ни жалити, ни славити. Најбоље је заборавити, да умре људско сјећање на све што је ружно, и да дјеца не пјевају пјесме о освети.

Оно што није записано, и не постоји; било па умрло.

... какав бесмисао. Шта смо ми добили, а шта су они изгубили? И нас и њих окружавао је један побједник, потпуни мир прастаре земље, равнодушне према људском јаду... Не знам како сам те ноћи успио да преживим страву, у мени и око мене, и најдубљу тугу пораза, послije побједе, нејасан сâм себи. У мраку, у магли, у крицима и звијдуцима, у очајању којем нисам налазио разлог, у тој дугој ноћи несна, у црном страху који није од непријатеља, већ од нечега од мене, родио сам се овакав какав сам, несигуран у све своје и у све људско.

... освајало је нешто што им није било потребно, и борило се за царевину, не мислећи да се не тиче ни њих царевина ни они царевине, што су сазнала њихова дјеца, за којом нико ни главу није окренуо, послије. Дуго ме мучила некорисна мисао, како је глупо и неправедно што су изгинули толики добри људи, за неку маштарију којој ни имена не знаш.

Па и да су одржали тај несретни Хочин, да су освојили туђу земљу, шта би се промјенило? Да ли би било више правде а мање глади, па ако би и било, зар људима не би застјајао залогај у грлу ако је отет од туђе муке? И да ли би срећније живели? Не би, нимало.

То нам је судбина. Кад не би било ратова, поклали бисмо се међу собом. Зато свака паметна царевина потражи неки Хочин, да пусти злу крв народу и да нагомилана незадовољства одврати од себе. Друге користи нема, ни штете, ни од пораза ни од побједе. Јер, ко је икада остао паметан послије побједе? А ко је извикао искуство из пораза? Нико. Људи су зла дјеца, зла по чину, дјеца по памети. И никад неће бити друкчији.

... тајна се дуже памти него јасна истина.

... оно што се не може објаснити самоме себи, треба

говорити другоме. Себе можеш обманути неким дијелом слике који се наметне, тешко изрецивим осјећањем, јер се скрива пред муком сазнавања и бежи у омаглицу, у опијеност која не тражи смисао. Другоме је неопходна тачна ријеч, зато је и тражиш, осјећаш да је негде у теби, и ловиш је, њу или њену сјенку, препознајеш је на туђем лицу, у туђем погледу, кад почне да схвата.

Човјек се навикне на сваки смрад.

Ја увек кажем: нека није горе.

Двије лубенице под једно пазухо не можес ставити, два добра тешко можеш саставити.

Знаш ли шта је најљепше у животу? Жеља, пријатељу.

Највећа мудрост у животу је да човјек пронађе праву лудост.

Усамљеност рађа мисао, мисао рађа незадовољство, незадовољство побуну.

Најмање се говори кад те се највише тиче.

Сузе ми теку од смијеха. Ако престанем да се смијем, остаће само сузе.

Ништа им не замерам, па ни то што ми нису успјели оставити чак ни успомене.

Све више сам с њом, и кад сам сâм.

Ни хаљину не ваља крпiti, а камоли љубав.

Ако бисмо отпатили свачију несрету, шта би било од нас?

Све чемер, сиротиња, глад, несрет... А зашто је тако? Не знам. Можда зато што смо по природи зли, што нас је бог обиљежио. Или што нас несрете непрестано прате, па се бојимо гласног смијеха, бојимо се да ћemo најутити зле силе које стално обилазе око нас. Зар је онда чуда што се увијамо, кријемо, лажемо, мислимо само на данашњи дан и само на себе, своју срећу видимо у туђој несрети. Немамо поноса, немамо храбrosti. Бију нас, а ми смо и на томе захвални.

Не треба све гледати црно.

Али понекад, не тако често, кад ми се згади лаж, онда говорим истину. Црно је, у тешком времену живимо, а живимо јадно и срамотно. Утјеха је само што ће они који буду после нас живјели, претурити преко главе још тежа времена, и помињати наше дане као срећне.

— Зар смо сви зли?

— Сви. Неко мање, неко више. Али сви.

— Зар лукавство може замијенити знање?

— Искусан човјек би упитао: зар знање може замијенити лукавство?

— Лукавство је непоштено.

— Није увек ни непоштено. Зато што је неопходно. Неко то зове мудрошћу.

— Шта би ти савјетовао човјеку коме желиш добро?

— Да се својим мишљењем не издваја међу људима с којима живи. Зато што ће се онемогућити прије него што ишта учини.

— Други мој савјет човјеку коме желим добро био би: не говори увијек оно што мислиш.

... вријеме упорно глође човјеку мисао, и од ње остаје костур, блиједа успомена без правог садржаја.

... ожени се! Рађај дјецу! И то смирује незадовољство, јер намеће обавезе...

Хиљаду нечијих срећних часака биће као овај, али овај никада више. Хиљаду туђих љубави биће као ова, али ова никад више.

Нико никоме не може натоварити толико муке на врат колико може човјек сам себи.

Никад човјек не може тако упропастити живот као кад жели да га поправи, а не зна ни зашто ни како да га поправи, нити зна је ли то поправљање или кварење, по готову ако изгуби свој мир.

Бој се овна, бој се говна, а кад ћу живјети?

... као грбава дјевојка којој говоре лијепе ријечи. Али, ај, ничему нека се не нада грбава дјевојка!

Изгледа да је увијек смијешно кад се прича о правом животу.

Њега није требало ни ломити, он се савија прије додира. Сличан је води, нема свога облика, прилагођава се суду у који га наспу. Ништа му није гадно ако му је корисно...

... увек је сумњиво кад неко мисли за себе да је паметан.

... свако има своју истину и то је баш добро, само не знам зашто се зове истином, јер би истина морала бити једна, па бисмо помрли од досаде, а најбоље је кад је ту-

ђа истина неистина, забавније се живи.

... није тешко кад бију, тешко је кад чекаш. Гледаш и чекаш, па боли унапријед. Боли и после, али је то лакше.

... нећемо бити богати у новцу, али ћемо бити најбогатији у љубави...

Ја, прв, ситан и неважан, шта сам могао учинити њима, слоновима? Какву сам им штету могао нанијети?

Ја сам песница која је ударила у зид.

Ја сам ударац који боли онога који удара.

Ја сам мали човјек који је заборавио да је мали. Увриједио сам их што се усуђујем да мислим.

Ја, луди врабац, пошао сам јастребу у походе. Једва сам извикао живу главу.

Сан је оно што се жели, а живот је буђење.

Све ће проћи. Али, каква је то утјеха? Проћи ће и раст, проћи ће и љубав, проћи ће и живот. Зар је нада у томе да све прође?

Могу да мислим шта год хоћу, учинити не могу ништа. У данашњем свijetu остају нам само двије могућности, прилагођавање или властита жртва. Борити се не можеш, кад би и хтио, онемогућиће те на првом кораку, пријвој ријечи, и то је самоубиство, без дејства, без смисла, без имена и успомена. Немаш могућности да кажеш оно што ти је на срцу, па да послије и страдаш! Премлатиће те да не проговориш, да иза тебе остане срамота или ћутање.

— Опости.

Била је то најљепша ријеч коју је могло пронаћи његово кукавичко поштење. Тако ме срећно скинуо са савјети и пријатељски испратио у прошlost.

Смијешно и страшно могу бити род.

Свијетом би требало да владају људи који знају да уживaju, у свemu. Свима би било добро.

Није право да поштени људи остају под сумњом зато што су други рђави.

Претворио сам се у човјека који моли, а то је посљедње биће на земљи. Испод тога нема ништа.

Како су ме то убили? Нисам рањен, нисам заклан, нисам mrтav, али ме нема. Забога, људи, зар ме не видите? — кажем. Зар ме не чујете? — кажем... Ја сам жив, ја ходам, ја знам шта тражим, не пристајем да ме нема. Могли су ме претући, могли су ме затворити, могли су ме убити, зар су мало људи убили без разлога? Али зашто су направили авет од мене, зашто ми одузимају могућност да се борим?

Хоћу да будем човјек, борите се са мном људски.

Шта све неће ударити на човјека!

Драгослав Дедовић

СВЕ ЛУЂА КЊИГА

БАСМА

Књига си. Лађа. Све луђа књига смрћу грађена. Све луђа лађа
 Од папира. Па прићем међи. Са међе ринем све луђу лађу у гротло вира.
 Па бајам: туђинко! уђи у жилне мрзлине, не зови обале да свједоче
 О сувом плачу, о ињој сањи која главиња пољима иња, јер хоћу
 Да ме умију љепосне капи, нека ми очи опчине лопочи, јер друмом
 Од неума, ево их, кипе знамења зрења, и нисам месо, и већ сам
 Гола здјела пепела.
 Истом затужи фрула Цинцара кроз врбаке, честа јужњаком кужним олистама:
 Одвећ сам сјенка, одвећ си големо чедо успења. И спустим шаке
 У тмасто мастило, у злоћу прољећа, у благост вира. Ој, броди
 Низ суноврате очињег тијела у мртвој води све луђа лађа, ти житна,
 Ти жењо од папира, мудруј, говори да нас упамте, о кћерко крви:
 – Добродоша грози води сада си први

СВЈЕТОВАЊА

Мари и Љиљани

(прво)

Видиш ли татску очеву руку гђе сребри од соли
 Како у невољном добу ногти блистaju као ножи
 И кљасти дрхтуре никотински прсти – стисни је до боли
 Лицу дигни очи чим се рука пружи окушај ту кожу
 Сол нек посвједочи да злочинац плаче

Упрати и мајчину бдијењем распучену шаку
 Како се стрмекнула у крило и тамо рије рије
 По чипки по плетиву по хеклању отми је хихотању
 Дигни је из крила и пронађи било памти откуцаје
 То старачка се жила смије смије умирању

(друго)

Спазиш ли дјетиње руке како се заигране блате
 Од иловаче чистоти зидају оплате безличје претачу у сање
 Те су мистрије спопале земљу те немоћнице најтање
 Не би ли прерушене у каљаче чедном игром искупиле
 Крв са руку човјека који плаче

Залуду бивша дјевојчице давнашњи дјечаче
 Рођено те чедо у глиб претаче из недање сање
 О невољниче пород ти чудно спрема окајање
 Ручице нејачи већ личе на твоје могу ли заборавне
 Да заборављенима удостоје срамотно умирање

(крајње)

Родитељко, свијет је, зар, шикара? Чиме ћу копати сјеновиту кућу?
 Тек што надланица огрезне у прућу – воштаница љуљушне на длану.
 Иштем ли склоништа језиком у саћу, ко ће мастилом од крви избавити
 Прсте злочинца који плаче, ко ће ножу отети толику Каинову браћу?

Пјесмовање, сине, служи посрнућу, бивање је чудо оцвало у рану.
 Чуј, из опште здјеле, из празничног Ништа, из кошнице битка
 Зује мртве пчеле: заједно се роје твоје добре ријечи и наша злодјела.

СЛОВО О ДИЗДАРУ

1.

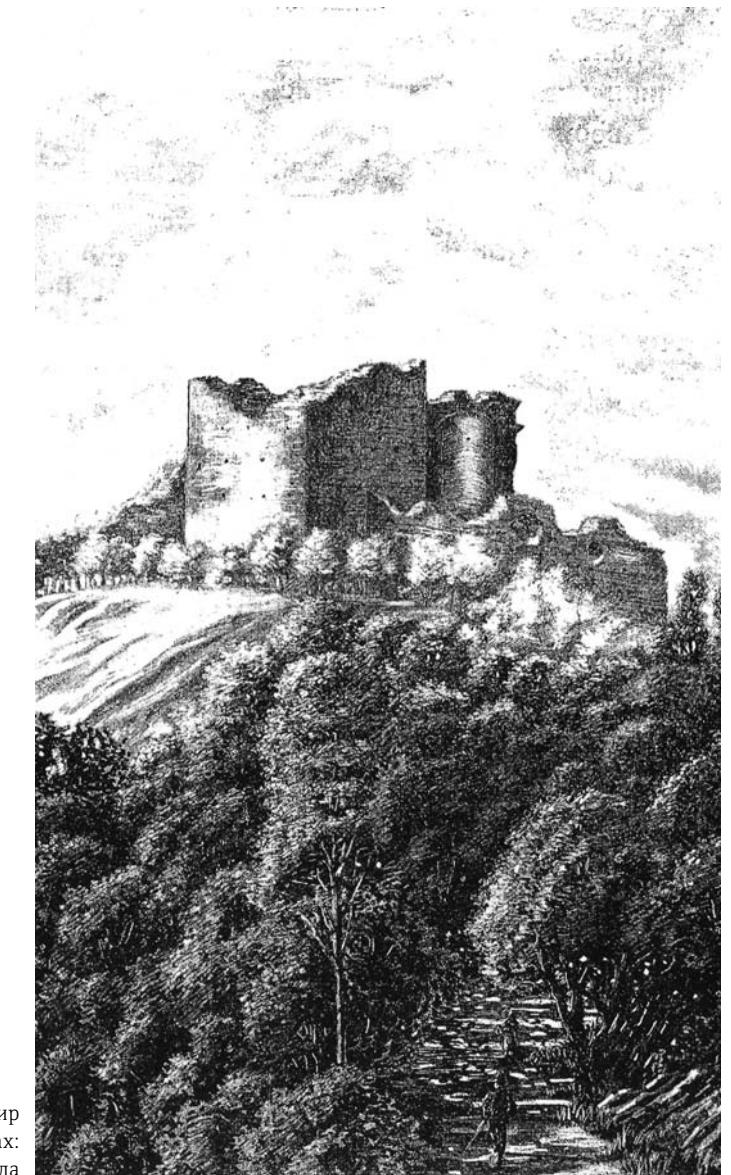
(о почивалиштима која си ходочастио)

То грбље робља још ору зоре звуком јаука
 А драча хоће да надјача тропрсту крстачу
 Што слијепа пупи на уста спавача
 Сјећај се вапаја нарикача!
 Та су распела двосјекла клетва
 Та су писмена неупамћена муком унука

2.

(о тумачима јереси)

Кречњак ти хоће љубити кичму
 Хоће те կրашка обљуба биља
 Док ти на плећке товаре стећке
 Црни писари
 Коријење да те се ратосиља
 Глиби те глина груша те тмуша
 А душом тмушином гамијуж гриже
 Ноћ као свила богумилска
 Пристиже ближе
 Скоро ће ломаче шизме опијела
 У оку читача жетва пепела
 Скоро ће туча латинична

Владимир
Тетелбах:
Авала

Изток Осојник

ГОСПОДИН ДАНАС

ЕВРОПСКО СЕЛО

Просечни Европејац шаље у два ноћу
звездама изнад свог села љубавна писма.
Наглавце окренут стари јарац жали
што не зна да буде још екстравагантнији.
Експериментишем са собом, помислио је господин Данас.
Црна врана испод белине голе сијалице.
Око главе ми лете рибе без крила, седам хиљада
Сведенборгових риба из највиших небеса изнад Нотрањске.
О томе ће једном неко написати есеј.
У даљини преко старог аустроугарског
моста код Пристранке тутњи воз.
Како је то далеко од супермаркета у Америци.
Жута светлост јутра у плавој гитари мог рачунара,
стаклена река цин што са небом изнад села
клизи кроз моју душу,
али ништа ми не смета, чак и кад буде још три пута тако велика
и буде појела небо и ноћ
и моју малу срећу која понекад није већа од неколико редова песме
због које сам онда сасвим у реду.

ДЕЧИЈА

Овај камен у високој жутој трави моје је детињство.
Детињство лавића у циркусском кавезу. Нешто су ме дресирали,
али нисам се могао предати
и постати кротки дивљи лав.
И још ме напиње. Но, таква метафизика!
И онај Чарли Мингус. Тада бих морао једноставно да узмем
компакт диск. Данас бих га имао у цепу и
осећао бих се пријатно.
По прозорској стрехи ударале би кишне капи,
слушао бих ноћно мрморење музике
и у срцу би ме слатко стегло. Толико компакт дискова имам
па буљим у телевизор и чекам да буде један ноћу.
И ја бих на погнутој глави волео да осетим
ноћну руку ветра.
Али то није то.
То једноставно није то.

КОМПАРАТИВНА

Господин Данас пажљиво чита књижевно-научни есеј
(прошле недеље су му више пута запретили
да ће га избацити с посла) – но, ствар добија
епске димензије.
Шта је сада с тим читаоцем?
Ватра и дух
и ефекат истоветности
због кога певање птичице
рано ујутро неког јесењег дана
може да буде и добра октобарска поезија.

ХЕЛДЕРЛИНОВИ ОРЛОВИ

Дивим се песнику, који је затворен на врху стуба
изнад Некара,
зове персијске птице смрти и вечног живота
да шумовима крила измере тежину времена.
Река ћутећи пузи између обала црвеног гранита,
и господина Данас посматра сочну белину паперја
на коленима.
Језици су се помешали,
али речи хране неуништиви пламен духа.
Жалост је нешто плаво
а тескоба нешто сиво,
али данас влада зелена боја
ведрог сањарења
и у чучнutoј души ћути црни космички стуб.

ПТИЦА

Господин Данас на путовању посматра облаке.
Док литературу једу мрави,
он се покреће ка небу
јер је у њему оживело нешто људско.
На костима му птичије виси
одерана кожа.
Између ребара се ковитла промаја
и из левог уха му пропути кајсијasti лиљан.
Чудна птица тркачица, неко би рекао.
Био би потпуно у праву.
Господин Данас је чудна птица.

Превео са словеначкој Милан Ђорђевић

ИЗТОК ОСОЈНИК (рођен 1951. у Љубљани), компаративиста, филозоф, песник, сликар, писац, есејиста, преводилац, алпиниста, путник. Зачетник низа уметничких покрета и фестивала. Дипломирао из Упоредне књижевности на Универзитету у Љубљани (1977). Постдипломске студије у Осаки, тренутно завршава докторат из историјске антропологије на ФХШ у Копру. До сада је објавио 26 ауторских књига поезије, последњу *Избрисан igrag* (Aleph 2010), 4 романа и 2 збирке есеја и студија. Његово дело је објављено на више од 20 језика. За њега је добио низ домаћих и страних награда. Живи и ради у Љубљани.

Ивана Стефановић

КЛАВИРИ

Музеј Долмабахче, Истанбул

Палата Долмабахче у Истанбулу је нешто огромно и дивно, пуно злата, кристала, текиха, свиле и броката, резбареног дрвета, застора, високих плафона, вредности свих врста, простора, барока, лажног барока... Огромна палата, зидана половином 19. века, из које су владала три последња турска султана, испала је успешна мешавина свих могућих европских стилова тог времена измешаних с једва осетном аромом Азије и уз кокетно присуство по којег оријенталног детаља. Повелика је, има 285 соба. Све сам раскош и сјај. На прво виђење ово здање се ипак чини мање раскошно или бар мање кич-раскошно од сестринских краљевских палата у близини Беча и Париза.

Али ове белешке нису намењене туристима. За њих су написани боли бедекери, а писали су их стручњаци за тачне информације. Подаци који се овде налазе просејани су кроз сасвим лично сито па ће се тако ускоро испоставити – уз озбиљан ризик да многи у то уопште не могу да поверију – да су најважније личности у тој палати биле жене, а најважнији предмети – клавири.

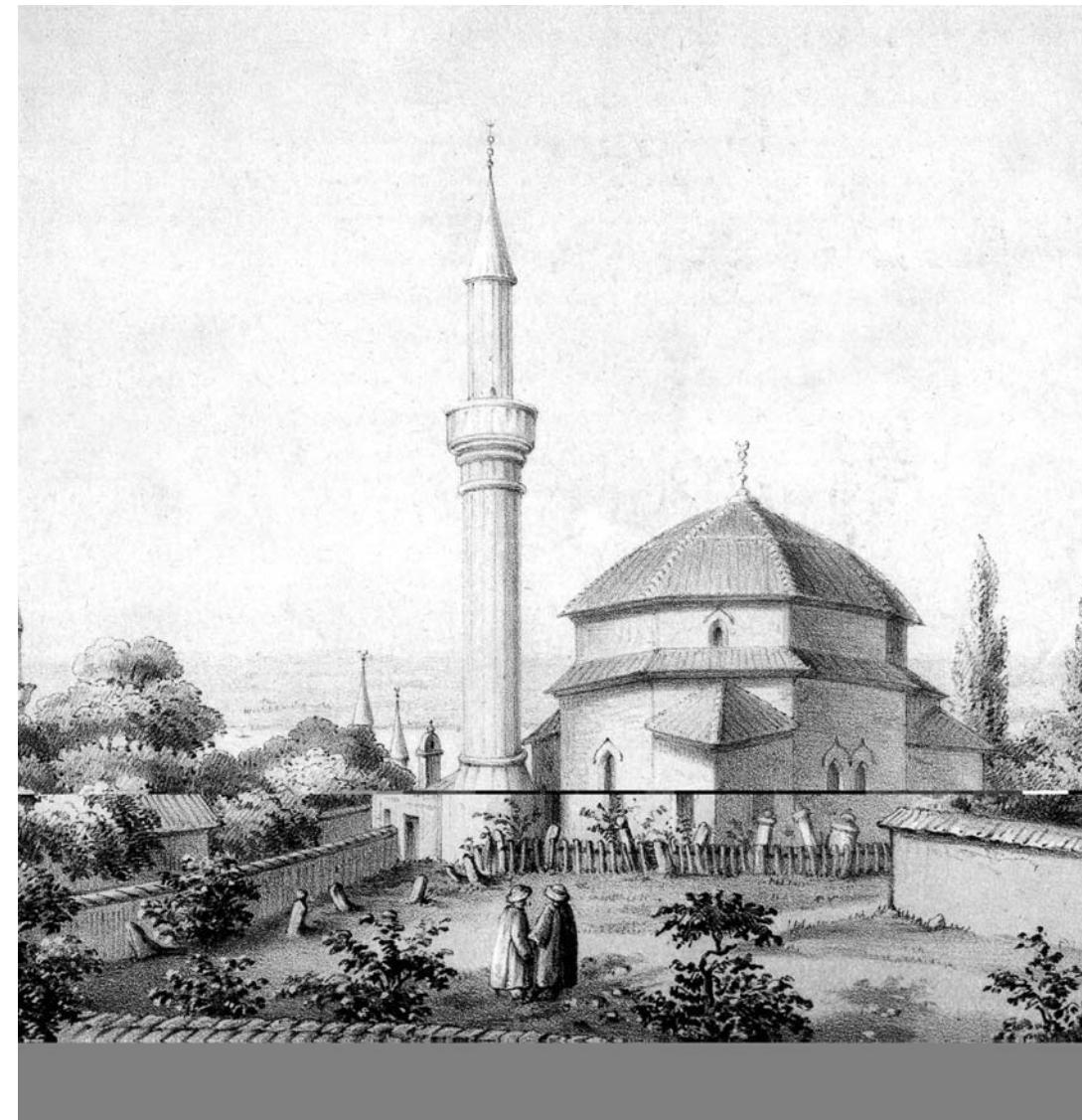
Проматрачу и пролазнику кроз километарске ходнике палате Долмабахче учиниле су се посебним жене, у ствари, присуство духовна многоbroјних жена неколицине последњих султана које су живеле у овом раскошном дому. Испада да је тако и сада. Чувари са моторолама пажљиво чувају и контролишу невидљиве или присутне музејске духове, гледају да се они/оне случајно не отму контроли и не прикажу посетиоцима, или бар не више него што је туристичким програмом предвиђено. А није предвиђено никако. Из два разлога. Прво, јер духови не постоје. Друго, палата је музеј и за њу се узимају скупе улазнице. Чувари чувају музеј, налажу туристима да преко ципела обуку мале назувице од складно искројених најлонских кеса, затим их групишу по језичким групама (а и како би лакше контролисали обилазак зграде пуне драгоцености), а свој научени текст на турском/енглеском/француском (у зависности од тога за који се језик сваки посетилац определио) изговарају брзо и отуђено, гутајући речи, и не хајући што их онај с обода групе не чује и не разуме. Палата је добро одржавана, строго надгледана и негована, палата је место које посећују велике групе што важних што неважних посетилаца, а у ствари је и ова палата – као и ма која друга кућа, стан, боравиште у којем су ма кад живели живи људи, од пећине до раскошног дворца – пуна ра-

сутих остатака, искиданих фрагмената живота, бледих, треперавих душа тих становника. За купљену карту на благајни сада се може видети само остатак – окlop, празна љуштура, очишћена кућица јежа, наизглед равнодушна и ничија, чинија из које се управо јело. А у ствари, ово је стан људи, пун мириса, хране, зачина, људског воња, загоретина из кухиње, шуме гласова, ритма неусклађених корака, блата са ципела, суза по собама, шуштања брокатних хаљина...

Било их је осам, жена, султанија. У исто време, уз истог султана. Можда их је било и више али у палати Долмабахче постоји осам станови у којима су оне боравиле. Ако би били описани данашњим речником – ти станови су отприлике двособни, можда мањи трособни. Сваки у понечему различит и особит, али основне карактеристике комфора предвиђеног за сваку од султанових жена су мање-више правилно распоређене, свакој је додељено подједнако. Или бар данашња музејска поставка тако тврди. Балдахин, кристална огледала, порцелански тоалетни прибор, модеран намештај тек стигао из Беча, чајници и самовари, тешке драперије од сомота и сатена, лаке драперије од маркизета, завесе од лебдеће танке свиле на прозорима који ионако гледају у воду или зид, воду Босфора или други зид палате, шољице за кафу, ситни намештај по укусу, стилски сатови што откуцавају а сад већ одавно стоје.

Између станови су огромни салони – сада празни, а некад сигурно пуни људи, послуге, гостију, доносилаца добрих и лоших вести... и ко зна кога и чега све не. Апокрифи које преносе водичи кажу да се у том простору султанове жене нису много сретале. Свака је живела у свом стану и, сви су изгледи, биле су подједнако отуђене међу собом колико су то и станари некаквог данашњег солитера. Била је то кохабитација. Живот без љубави, али сигурно са много страсти. Извесније је да је реч о страсној мржњи но о страсној љубави.

Оно што уједињује свих осам станови султанових жена из друге половине 19. века па све до краја империје 1924. године, то су клавири. Поред кревета, малених сточића за пушчење и пијење кафе, огледала, европског стилског намештаја, у сваком стану се налази по један клавир. Њих има више од осам у делу палате Долмабахче која се назива Харем. Постоји и музичка соба а у њој опет клавир и виолончело. Значи ли то да је ту свиран Вивалди и Моцарт? Нигде ништа

Куно фон
Квицов:
Цамија код
Стамбол
капије, 1857.

оријентално, ни једног кеманчета, ни зурли, ни тапана. Очигледно, змија турске жудње за Европом почела је да се увлачи у недра Истоку знатно пре садашње, модерне, прагматичне, рационалне и ко зна колико искрено потребе за сањаним чланством у Европској заједници. Већ тада су гледали у Јевропу!

Харем. Пут до њега води кејом уз читаву зграду, поплоченом широком стазом уз море више стотина метара, између моћних и укращених зидова здана и сивкастог, узнемиреног и некако одбојног мора. Капије беле ограде око парка Долмабахчеа отворене су према води а степенице које зарањају у воду сведоче да су ту некад пристајали бродови и чамци. У тим уредно разјапљеним вратима сада стоје кипови у униформама. Напета, укочена, жива стража. Стоје свечано и савршено непомично, потпуно сами, погледа прикованог за Босфор. Никога није било, баш никога, у часу док сам им прилазила с леђа. Нису могли знати да имају публику, али су свој војнички задатак обављали беспрекорно. Војници су, не питајући, испуњавали наредбу којом се чувају мртви Ататурк и његова Република, спасена част Турске али и империја оли-

чена у богатству и покућству последњих султана, међу којим су и клавири. Исто или више него модерне европске хаљине и одела, више него аутомобили, више него странац сликар Фаусто Зонаро, више него осавремењено оружје, клавири показују сталну потребу Турске, и пре него што је постала Ататуркова Република, да се приближи и чак допадне Европи, да јој буде партнери, да прати и присваја оно што је на Западу ново, да преузима и усваја бар неке симболе из репертоара западне цивилизације.

За цену карте коју је платио, посетилац, док клизи ходницима Харема Долмабахче палате с пластичним назувцима на ногама, може себи да допусти мало маштања. Тада осети како се креће ваздух од проласка невидљивих жена, слушкиња и евнуха, како га посматрају скривене очи многих невидљивих станарки овог здана, како миришу зачини из кухиње и како се однекуд чује пребирање по диркама од босфорске влаге раштимованих клавира бечке механике.

(Из књиге есеја Иване Стефановић *Музика од ма чеја* која ускоро излази у издању „Архипелаг“)

Пејтар Мајловић

ХЕРМЕНЕУТИКА БРИТВЕ

НА ОШТРИЦИ БРИЈАЧА

Ове године липе касне у цветању,
Ана се опет неће вратити из Грчке,
а собу сам окречио у жуто: смирује.

Свако јутро будим се уморан и знојав,
време до паљења прве цигарете је
мисао о стиху, ритму и шибици.

Немам целину. Моја утроба је корморан
с марамом под вратом. Док лутам,
сам себи нисам Одисеј, а ни Ахасфер.

Сваки пут обећавам, кад пред бријање палцем
испитујем оштрицу жилета, да ћу, чим будем
задовољан собом, написати песму.

Друго сам се изговарао да приступим изради текста који ће имати било какву аутопоетичку интенцију. Са једне стране била је то последица страха и сујеверја о коначности (има и нечег застрашујућег у давању финалног облика, завршености), а са друге, то је последица властите лењости која може бити плодотворна у изузетним изговорима. Тако сам после тврђе једног теолога како пророци после Христа и немају никакву функцију, у средњошколској острашћености говорио да су аутоинтерпетације после коментара на *Лирику Ишаке* потпуно бесмислене¹. Али, не могу рећи да ме негде из прикрајка идеја о таквом типу текста није привлачила. Помало иронично, вероватно баш на тај начин скривајући заинтересованост, повлачио сам паралелу са нпр. самокритикама² искрених комуниста на партијским састанцима, или пак са ранохришћанским подвижницима, који су били у стању да се јавно, пред руљом, исповедају. Наравно, чак и овлашни прелет ока посматрача преко ових редова би одмах повезао осећање кривице и писање, али намера ми је пре свега да се препозна храброст ка експлицитном отварању према другима ради себе, дакле и ради освешћивања властитих поступака макар то било, да парафразирам, и у једној таквој бесмислици као што је писање поезије. Школско је већ место да почетно место у збирци, цијлусу и песми има изразито семантичко оптерећење, бар због структурално повлашћеног места. Тад став из-

нело је и неколико критичара за песму која отвара монту књигу поезије *Кофери Џима Џармуша* уз тврђу да она носи и аутопетички моменат. Желим да верујем да би било интересантно сагледати је и из искрствених околности које су довеле до њене реализације, као и из аутохermenеутичких позиција. Није лако вратити се у назад. Временом дистанца је неминовна, бар из разлога избледелих емоција минулих догађаја. Песма је настала крајем студенских дана ипак у изузетним околностима. Већ неко време самоиницијативно сам се био удаљио од факултета, од пријатеља, од очекиваног тока живљена: имао сам собу као невољни егзил. Пра-

зину сам осећао, помињао сам Раствор месец и топлу супу детињства жудећи да се тим речима, које сам као мантру понављао, у мене врати, не без патетике, топлина и радост... Готово опсесивно довлачио бих у собу хрупу поезије не штедећи новац и не мислећи на остале животне потребе. Углавном, брзо сам доспео у стање самопрезира: гледао бих у гомилу књига и нисам знао шта бих с њима. *А како да живим?*, имао сам утисак да сам то заборавио, да не умем... Хронично уморан, преплашен... У бесу сам помиљао на то да плаћам велики цех острашћености поезијом... Пролеће је некако каснило и дровреди липа били су још увек онако голи –

хладни! Сећао сам се завијајних *стабломира* који су имали посебну љупкост... Било је у њима неке нежности и топлине, што сам интензивно желео. Тако растројен једне пролећне вечери у једној београдској пивници, у типичном никотински загушљивом полумраку, слушао сам једну Ану³, студенткињу грчког... Говорила је како има неку *шему за шљаку у једном хошчу на једном трочком осирву, кинча добра и можемо да идемо за једно...* Каква понуда! Ко је не би прихватио?! У оваквом следу догађаја, оваквој причи, опште је место да је била као анђео, у сваком смислу. Опште место би било и да сам се смртно заљубио и тако се извukaо из личне драме. Не! Наравно да није било тако – ма колико да сам то желео – у трену схватио сам да сам толико увучен у себе, толико затворен да нисам у стању ништа да осећам. Поражен, ишао сам Француском улицом, схватајући да одлазећи у стан силазим! *Идем низбрдо!* Није могло без симболике.⁴ Седео бих на ивици кревета, удуబљен у празнину, мислећи како је она већ у Грчкој, да је спасење везано за њу... Били су то дани алкохола и тихе, подмукле депресије. Наравно, никад је више нисам срео, причу сам чак максимално исконструкција општим местима и патетиком: уобразиља ми је била безобразно размажена! Будио сам се уморнији него што сам легао, презнојен пижаму сам могао да исцедим. Мисли су експлодирале као вулкан, свашта би се ту уплело – како да пишем, зашто да пишем, до када се мучити у овој обесмишљеној Сербији, како то да јампски једанаестерац има нечег говорног у себи⁵, кад ће да се демонтира Злобичин систем, зашто једанаестерац са дактилским свршетком звучи бајколико... А шаком сам по поду тражио цигарете, пикслу, шибице... Одмах бих запалио, седећи на ивици кревета... Убеђен сам да је дим имао ритуално-магијску функцију, као шаман бих напустио тело и блудео ништавилом собе... Тек после 2–3 цигарете одлазио бих у тоалет, кухињу... Чак и три паклице могле су да *плану* за један такав дан! Све те мисли биле су неповезане, без целине, код себе сам препознавао само појединости, фрагменте. Све се ту плело. Читао сам о томе како риболовци на Скадарском језеру младим корморанима које тренирају за излов рибе везују мараме под вратом да не би прогутали плен који би напослетку донели у чамац и испуњули пред рибаром. Чуо сам и причу човека који је због параноје да ће се отровати храном прекину гутање. Ма колико жвакао храну и покушавао свесно да је прогута, ништа није успевало да склизне низ грло,

Едуард
Брауман:
Панорама
Дорћола,
1846.

Злајко Панћарић

О ТУМАЧЕЊУ НАОПШТИЈЕ

► а лучење плувачке је претило да га угуши. Захваљујући уобразили, схватио сам колике су то муке – гутање, оно што је везано за несвесно, инститивно, фобијом било је парализано. *Какав ужас! Какав пакао!* Добар део савремених песничких збирки које су у то време стизале до мене, а у складу са доминантим струјањима, алудирао је често на антику и Библију. Ако то осећање припадности није могло да се реализује у савремености, да ли је могуће бар духовно утешавање пронаћи у историји, миту – *дијахронијском* идентификацијом оформити виртуелно племе сабратника? Ни то није ишло... Од свега тога очигледно ме је одважао и осећање инертности и схватање да су они били уклети, а ја нисам. Ето, нисам осећао везу ни са оним што за ово поднебље представља темељ културе. Ма колико улога степског вука *некад* одговарала у неком адолесцентском миљеу, тако више није могло. Све чешће су ми падале на ум речи Т. С. Елиота да се писац постаје после 25, јер се до тада човек бави собом, а после... Апсолутно је немогуће писати иоле прихватљиво из позиције у којој сам био – у крајњој учаурености, издвојености. А немир, унутрашње драме најбоље је да одлеже и онда их са дистанце обилато искористити. Стварати по стварности сећања. Али тек кад се заживи у миру са самим собом. Писати из снаге, никако из слабости! Не бих рекао да су у мом унутрашњем конфликту биле изражене класичне опозиције (типа антонимских парова добро–зло, црно–бело), већ дирекције мишљења. Управо у томе, у приступу мишљења огледа се та фамозна оштрица која прелази преко грла и образа⁶. Вероватно би најпластичнији опис те *различитости* био у данас толико актуелном политичком/ идеолошком контексту. Оштрица представља прелаз у *друго*, она је место са кога се стиче уверење о неопходности промене ракурса. У првој и последњој строфи истакнуто је нешто за чим се жуди⁷, а то је објавило констатацију ствари. У том времену, говорећи по непоузданом сећању, иритирале су ме песничке збирке које су претеривале у наративном дискурсу, готово да су реченице разговорног стила само бивале преломљене на стихове и ништа друго, без икаквог умећа бар стилског поигравања. Узнемиравала ме је та празнина. Како нарацију и колоквијалност поетизовати? Не претерује ли се са инсистирањем *само на језику?* Шта је иза тога? Како иритирати језик да твори емоције? Свака реч има своју емоционалну обоненост, сваки говорни исказ, требало би га само поставити у такве односе у којима ће показати своју пуноћу. Шетајући једне ноћи са девојком, рекла је: *Провали месец!* Употреба овог глагола у оваквом значењу (које носи јак емоционални набој) ретко се чује ван жаргона, а у сусрету са *символички бремеништим* небеским телом овај исказ је био итекако захванац да због њега настане цела песма. Слично је било и са стихом *Перверзија од сунца* у песми Писмо. Песма је била већ заокружена, али недостајала је једна строфа. Ленчарећи на тераси, чуо сам узвик неке разгаламљене дечурлије, *Перверзија колико је добро!* Ко зна на шта се односило, али је то једноставно пресрело моју мисао томе како је *сунце некако мило*. Врло брзо се овај израз трансформисао у колоквијалну јесничку слику која није била бар без латентне ироније, а одатле је већ било лако исконструисати читаву строфу. Другом при-

ликом прелиставао сам странице дуго неотваране књиге поезије Чеслава Милоша, осећао сам прашину свуда – у ноздрвама, очи су починају да ме сврбе, грло је постаяло суво... *Шта све човек исхрани ој је поезије!* Имати алергију на гриње које ти зауставе да негде на попла, осећати бол у плућима због немогућности да се разшире онолико колико им је инститтивно дато. Астматични напад се ту природно веза за поезију – дефинитивно, *поезија је ужасна болест*⁸. Схватио сам тада да имам поенут, али ми је звучало прејако и патетично за крај песме. *Поента наравно не мора доћи на крај јесме*, рекла ми је једном приликом Марија Кнежевић, и увид у то непримећено, а у основи лако решење битно је одредило настајање најпре песме *Оисхрекције* а потом и неких других. *Кофери Цима Цармуша* у великој мери одрекли су се хомогенизованости циклуса, што је у основи модернистичко достигнуће. Док се лирски субјект налази у процесу сазревања, пролажењу кроз унутрашња преиспитивања, ломове, немоћан да сагледа целину, сам себи делујући као непотпуни мозаик, слагалица, фрагментисан – не може бити никакве речи о хармонији ни на структуралном плану збирке; осликова *десентирираној лирској субјекти*. Средиште више не постоји, давно је устврдио Јејтс, а самим тим ни периферија. Све је подједнако важно, делује као идентична острва у архипелагу. Лако се одавде препознаје намера да се оствари *билдунгс књига поезије*. Не остајући веран непосредној мотивској сличности, нити формалној међу самим песмама, оне су се ипак поуздано груписале по нешто другачијој законитости иако имају много већу аутономију у односу на циклусе него што је уобичајено (самим тим и циклуси у односу на целину). Не постоји ни *кључна јесма*, ни *централни циклус*. Овако обликована збирка је делимично *фрајментисана*, она је, не без ироније, помало гротескна *ујдурма крхотина...* Речено без мистификација и теоријских уопштавања, можда је темпо живота највише и наметнуо овакву структуру књиге јер се пише онда кад се нађе слободно време, ствара се у различитим периодима дана, недеље, месеца са краћим и дужим паузама, све се обликује из *прекига* и самим тим *поштено је* да остави видљиве последице. Неколико година након свих тих тутњих и лични драма, дежурајући у једној галерији, а имајући дакле луксуз *доколице, најравио сам, да искористим уверљиво објашњење Црњанског, од света штојаједну јесму.*⁹

¹ У духу постимодернистичком² Какво невероватно пошталашарно оруђе!³ Наравно да се није звала Ана, али се значење овог имена изузетно уклапало у њену функцију⁴ Поред песничких књига, у то време *јућао сам* и разне речнике симбола, синонима, чак сам однекуд ископао и Етимологијски речник П. Скока у неким ванредно лошим копијама, чија ме је и минимална функционалност радовала.⁵ По Ј. Христићу⁶ Гласа и етике (*sic!*)⁷ Наравно да нисам окречио собу у жуто, нити сам планирао, али је ова боја извршила функцију.⁸ Уопште немам астму, овде се *йоловично* уплела прича познаника.⁹ Убеђен сам да је аутор ипак позиција која се заузима у тексту, а мој уобразље је битна колико и сам језик. Првом лицу често је неопходан *исповедни, интимистички дискурс*. Можда се у оваквим детаљима и сликама све ово и није одиграло, али оно што остаје иза, можда и јесте.. ;)

1) Прво је оно што постоји или јест: ствар/предмет (биће), процес или стање (ниво физике)

вљену столицу.

Неколико објашњења:

Горе презентовани поредак (онога што постоји) јесте теоријски резултат. Дакле, и оно што је прво изражавамо речима, па би требало речи да је појмовни ниво оно што је прво и у физичком/онтолошком смислу (то се и чинило у историји филозофије). Ипак у поретку онога што постоји, и што је једно другим условљено/посредовано – тај „резултат“ је тек на четвртом месту, тј. заиста је резултат.

Оно што речима морамо „представити“ и ставити на почетак, заправо не зна за речи и нема никакве везе са речима. Историјски и онтогенетски развој се мисаоно реконструише из једне своје потоње етапе. Човек тек када постане свестан (каже се: од када зна за себе, и у личном и у историјском смислу) у стању је реконструисати и сложити догађаје и знања из свог детињства, тј. може рећи да је рођен тог и тог датума, итд. Са две године он не зна ништа о себи, иако је постојао и постоји цело време. Дакле, „теорија“ је резултат етапе у развоју онога што постоји, и није основа тог развоја, тј. није оно што постоји као и ствари/предмети, процеси и стања, није почетак.

Тек у тачци 4) се укључује човек, тј. тек се ту налази/утемељује разлика између човека и осталог живог света.

Човеков циљ је репликовати/копирати оно што постоји (мимезис): природне процесе, хемијске и физичке предмете, процесе и стања (природни Ц витамин је идентификован, истражен, а затим је створен вештачки/синтетизовани Ц витамин). Коначни циљ је по свему судећи одгонетање тајне живота и вештачки живот, као и вештачка свест. У том послу стварају се, наравно, и вештачке ствари/процеси који немају свог еквивалента у природи (елементи, једињења и материјали нпр.).

Тек из тачке 4) може да се роди имагинација, тј. у појмовној сфери можемо нпр. измислити/направити сточицу која пре није виђена. Из те имагинације, нпр. појма човека, можемо сада у тачци 5) достићи више од башталне макете (играчка у облику човека), можемо створити нпр. скulpturu човека или кућу, ►

► зграду, или неку имагинарну форму, итд. Коначно, вероватно ће развој тећи до стварање вештачког човека – и даље.

Почиње се од онога што постоји, од онога што јест. Наравно, можемо рећи и да нпр. звук „столица“ постоји – али у тумачењу морамо рећи да та реч не би постојала да не постоји и стварни предмет „столица“. Можемо рећи да „Пегаз“ постоји – али у тумачењу морамо рећи да је то мисаона прерада/конструкција онога што иначе постоји (птица и коњ).

У појму су присутни многи аспекти ствари, ослобођени од конкретних ствари (нпр. обло, оштро, квадратно, велико, људско, итд.), и због тога се могу преносити/тражити/комбиновати, преносити на друге ствари, тражити у другим стварима/појмовима, итд. То је рад имагинације.

Људска мисао (или ниво појма) „пуни“ се дакле перцепцијом и бављењем/радом/прерадом оног што јест, али и радом имагинације. То што су у појму они поравнани као мисао или појам не сме да заведе у смислу да заборавимо да је нпр. „Пегаз“ митско/имагинарно биће, па да почнемо говорити о више светова, о свету маште, итд. Можемо рећи да „Пегаз“ постоји – у том условном смислу – али нисмо у стању да у тумачењу доспемо до физике, до оног што јест.

Интересантно је приметити да „почетак“ у језичком смислу јесу именице.

Много тога што говоримо, или пресудна већина – јер не говоримо да би само именовали ствари/предмете/процесе или стања – јесу описи ситуација и стратегија (у језичком смислу то је реченица).

Ако кажемо „довољно“ о стварима/предметима, процесима или стањима тада се нпр. из неке песме могу искључити именице. Песма ће задржати више-мање смисао јер су са осталим речима презентоване реалне и познате ситуације/контексти. То називам Десанкин стил. У типу поезије који је остварио нпр. Васко Попа (Попин стил) песме без именица губе смисао. Зато је он измишљао „црно сунце“, „пеноно сунце“, итд., тј. тим синтагмама је измишљао ствари, предмете, бића, стања или процесе (Види мој есеј „Десанкин и Попин стил“, Књижевни магазин, бр. 75/2007, стр. 38–39.). На тај начин је остао у оквирима поезије. Једни песници измишљају нове/интересантне ситуације/контексте док други измишљају интересантна бића/предмете или стања и процесе. Наравно, најчешћи је мешани тип. Многи певају нпр. о пријатељству и љубави – али би, следећи Попин стил/идеју, требало сада измислiti нешто треће, па и четврто, а не само описивати/измишљати љубавне заплете и расплете, као и вредности пријатељства. Може ли се измислiti нека трећа врста људских односа која би била заиста нова а не нека комбинација постојећих односа (тзв. коректни/пословни тип односа никада није доследан, тј. временом се претвара у љубав или пријатељство или се однос празни од сваког садржаја)? У многим

„правцима“ духа, или имагинације, готово да нисмо одмакли од појавног. Највише је „нападана“ и обрађивања „смрт“ и „други светови“.

Поређењем разних области знања могуће је поставити једну мета-релацију идентитета – и то даје први мета-ступањ знања: ступањ Знака (То да „А стоји на разне начине уместо Б“ важи и за сигнале, индиције, али и за речи, реченице, покрет/мимику, или нанос боје на неку површину.).

Други мета-ступањ јесте синтеза „разлика“ наведе-

Иван В. Громан:
„Српска круна“,
1876-1878

них исказа/знања/акција. Смисао такве неједнакости изражава теорија знакова својим појмом Синонима (Различита знања о истом предмету = знања из математике тичу се и физици и хемије, а сво то знање тиче се рецимо и биологије и медицине, а у једној болници, релевантна су и знања из психологије и етике.).

Парадигма трећег мета-ступња јесте синтагма и реченица. (Када кажемо да је $5 \neq 3$ и Марко \neq Јанко тада у следећем „нивоу“ знања са простог разликовања, где и није потребан језик, треба прећи на комбинаторику и спецификацију. Можемо „спојити“ те две

несамерљиве ствари (људе и бројеве), можемо рећи: „Два Јанка“, или „Два Марка против три Јанка“, итд.

Конечно, долазимо до оцене или уверења да је језик својеврни мета-ступањ људског знања или знања уопште. Када се анализира само то „знање“, закључујемо да му језик и није потребан, да га поседује и један мрав савршено јасно. То знање вероватно „пребива“ делом у облику моторних-акционих шема, делом у облику представа и препрезентација или као њихово искуство, делом у облику слепих, неприметних утицаја/ограничења самих природних сила. Када биљка нпр. произведе семенку која је опремљена „крилцем“ потпуно аеродинамичког облика (липа, неке врсте јасена или маслачак) тада она поседује знање, које смо сврстали под називом „физика“, у сасвим другачијем виду него ми људи. Оно што је битно јесте да је то једно те исто знање јер омогућава исту праксу и даје исте резултате.

Из свега реченог произлази зашто наш језик може да се организује око закона логике („Универзална граматика“), може сасвим прецизно да изражава „знање“ или исто тако и „нелогичности“, фантазије. Као једна мета-форма или мета-ступањ људског знања он је слободан од садржаја, тј. отворен је за све садржаје.

Узмимо само појам врсте речи. Преглед тог пописа одмах нам каже да језик садржи или изражава све што постоји на овом свету – али одмах увиђамо, из властите језичке праксе, и да га превазилази јер може „знање“ да комбинује без бојазни да ће изумрети као једна биљка која би „произвела“ фантастично тежак полен нпр., или лишће под земљом. Ипак, чак је и у људској цивилизацији опасно сувише маштати.

Можемо рећи и да „ситуација“ постоји, да постоји нпр. ситуација: „Марко чита књигу“, али је јасно да је то један комплексан и условљен „производ“, производ у смислу да је ситуација исказана/репрезентована речима/језиком. Његово тумачење/схватљење захтева од нас комплетан ангажман, тј. ангажовање на идентификацији свих пет аспекта онога што постоји. Дакле, када смо чули ту реченицу ми смо одмах спремни са стотину питања: где, како, када, шта, итд., итд. – јер се ситуације на тај начин доживљавају и развијају/мењају, тј. прелазе у друге ситуације.

Када је у питању прича или роман тумачење иде у два правца који се морају срести. Ако у неком роману прочитамо реченицу „Марко чита књигу“ схватамо да је речено нешто што постоји – али ако/пошто је „Марко“ измишљен лик, његову егзистенцију ипак непрестано процењујемо на основу неког реалног „Марка“ или човека уопште. Измишљеног „Марка“ склапамо од црта/аспеката/карактеристика реалних људи. У имагинацији немамо „еквивалент“ јер је сама имагинација еквивалент. Имагинација се уздиже над реалним светом као његов прекомбиновани одраз. На идентичан начин глумац на сцени доноси тражење улоге/ликове кроз/помоћу себе.

Ненад Даковић

МОЈ ПОСТФИЛОЗОФСКИ ПУТ

Да ли песници лажу? (II)

Могао сам да сmisлим и неки други наслов, али нијам вероватно зато што сам, пошто је први есеј са овим насловом објављен, схватио да му недостаје битна дисоцијација, о којој ћу говорити у овом есеју или овога пута свеједно. Иначе реч „дисоцијација“ може се пронаћи у роману Владимира Набокова „Очајање“ који говори о опсесији, а и сам патим од опсесија, ако је то права реч, које нисам пронашао и које се вероватно тамо не налазе, мислим на табеле о такозваним „границним поремећајима личности“, које сам овог јутра прелиставао, згрожен њиховом глупошћу. Односно, амбицијом тзв. „психијатара“ да класификују „личност“ ма шта да је она, а ко зна шта је „личност“, „болесна“ или „здрава“ свеједно.

Али, ја сам се распричала а хтео сам да кажем да песници наравно, лажу, као и филозофи, иако ова дисоцијација између „истине“ и „лажи“ није наравно поуздана. То можда није овако изричito речено у првом запису. И друго, колико се сећам, закључио сам да је филозофија данас *ancilla* (са два ла не са једним као што је погрешно оштампано у првом есеју), слушкиња науке, а не мора да буде, што желим да објасним овога пута.

А сада морам да прекинем и да се суочим на улици са сличним бићима које сам умислио, баш као и Набоков у свом роману. Филозофија није наука и зато не мора да јој служи. Уосталом, не знам зашто ми је и била потребно ово поређење које се већ излизало од претеране употребе. Као постфилозофија, филозофија има право на ову дисоцијацију, јер док је наука описивање вечних кругова, или кружница које су неумољиве и вечне као само постојање и сама машинерија космоса. (ако то већ није фраза) – постфилозофија која не мора да буде филозофија науке или њена „краљица“, што је глупост која долази из њене историје – постфилозофија је бесконачна права и слободна игра означитеља, који су оно материјално, рецимо лист који лети, или глас који допира иза неког угла. Звук који који долази споља испод ног балкона (врата су отворена а звук јак), звук за који мислим као да видим, иако сам у соби, да „значи“ да је неко залупио врата својих кола итд. Означитељи су дакле чулни утиси који опседају нашу имагинацију и сам имагинарни ум.

„Велики закон имагинације гласи“, написао је Сартр, „да нема имагинарног света“. „Нема ничег у нашем уму чега предходно није било у чулима“ (*Nihil est in intellectu...*), као што је то рекао Лок, борећи се против теорије урођених идеја и лондонских платоничара, „осим самог ума“, узвратили су идеалисти. Али, и ум је имагинаран и празан, јер нема ни (имагинарног) ума. Лишће које пада

је све што постоји, а оно није имагинарно, баш као ни означитељи који, међутим, не означавају ништа унапред, као што то ради болесна, амбициозна наука. Или сам болесни ум. То је разлика између филозофије и постфилозофије, како ја мислим. Постфилозофија није слушкиња науке.

Наставићу када се вратим, мислим на овај демант првог записа о лагању песника и филозофа. „Лагао сам као што славуј пева“, пише Набоков у овој прози или овом приликом, „лагоа сам са заносом до самозaborava, насладујући се новом животном хармонијом коју сам стварао“. То је та разлика, ова илузија самостварања и хармоније која не постоји у науци. Шта постоји у науци? Једино кругови и кружнице из којих нема излаза. Али, да ли уопште постоји излаз? Да ли је ова лажна хармонија излаз? И где то уопште улазимо?

Јер, управо су направљена синтетичка бића, која убацивањем у геном производе нови, или синтетички живот. Тако је ова разлика између филозофије и науке постала још јаснија. Наука заправо више нема јасну идеју шта је живот, или оно живо. Јер, ако је и живот оно синтетично, односно вештачко, онда и питање филозофске или уметничке спонтаности није мање проблематично. Односно, оно постаје једна бајата филозофија креативности, као што и слободни пад неког листа постаје мит. Зато је потребно одбранити семиологију од ове пошасти сциентистичке херменеутике чији је основни, језиви постулат да нека значења или смисао увек предходе, или увек постоје, без обзира на њихов онтолошки статус. „Чак и кад нема никаквог смисла нека истина увек постоји“ то је основно гесло ове сулуде политичке означавања, која, међутим, доводи до самореферентности у уметности, која се онда мора прихватити као једино од могућих тумачења уметничког позива.

Као да постоје два смисла ове „самореферентности“: једно синтетичко у науци и она дисоцијација, или двосмисленост, коју још увек производи уметност и филозофија, која се још увек држи на умишљеној дистанци од науке. Јер, нема сумње, да су и постфилозофи телесна бића, и да је „тело“ машина чији се делови могу мењати као и делови било које машине. Ипак, још увек постоје неки делови „тела“ који се не могу заменити. Ови, да кажем, „несинтетички делови“ су територија на којој постфилозофија још увек поставља своје савремене дигиталне заставице, док постфилозоф, који размишља о пореклу симулације још увек замишља неку „нормалну заクリвљеност“, која се не може заменити, односно, симули-

рати. Зато би се могло рећи да је у односу на науку, филозофија још увек једна врста немогуће, или продуктивне симулације. Једна неизвесна политика означавања.

Јер је ум можда само „ирационално сећање чула“, као је забележио Владимир Набоков, чији је роман „Очајање“ (да лепот ли наслова), како би се рекло, или могло написати, само недовољно јасна позадина овога што у свој соби пишем, бранећи означитеље, који су – као што сам рекао – на известан начин, као и лишће које пада или снег – слободни од било које „хармоније“, оне научне, али и оне филозофске. „Очајање“ због неизвесности да ли се неко савршенство у уметности уопште може досегнути.

У том смислу, постфилозофија је подручје (земља) дисоцијације а не хармоније, разлике, а не идентитета, ако тако нешто уопште постоји. Јер у науци имамо синтетичке идентитетете, а у филозофији самореферентност чије је порекло непознато. Као да су филозофија и наука „две особе сличне као две капи крви“ И као да је то злочин. Мислим на сличност или двојство, удвајање и same двојнике, о којима Набоков пише у „Очајању“. Мислим да се ови ликови, односно, двојници овде зову Херман (Херман Карлович) и Феликс (Феликс Волфарт), ако је то од неке важности, а није. Занимљиво је да у решавању овог проблема (мени је бар било!) Набоков зазире од филозофије за коју пише да је „изум богатих“ и да је „mrzi!“ Ако се добро сећам.

Ипак, јасно је да никаквог двојства и двојника, осим синтетичких, нема у науци. Двојство које налазимо у филозофији и уметности (књижевности) је, наспрот томе, живо: оно је овде жива патња и страдање.

Дакле, разлика између постфилозофије и науке је разлика између вештачког и мртвог и ланца још увек живих означитеља, чија је путања непредвидљива и неизвесна. Бар ја који ово пишем мислим да тако јесте: као и путање лишћа или снега. Хоћу да кажем, да ме плаши ова већа „у предстојећу истоветност свих нас и притисак безброжних стаклених (можда и металних) атмосфера“, како се изразио Набоков. Као да све има неко значење, тако да књижевност и филозофија нису друго него једна априорна херменеутика или вештина тумачења. Као што то већују књижевни критичари и филозофи старог кова.

Али, шта је са моћима ирационалног, или моћима ужаса, о којима пишем од „Огледа о сабласном“, иако ни данас не знам поуздано шта би могле да буду утваре или сабласти, које понекад срећем на улици. Насупрот томе, наука ће открити Хиксову („божију честицу“). Ако је открије? Непотребно је, међутим, претицати догађаје. (У погледу ове наративне максиме или правила немам шта да замерим Владимиру Набокову.) Поготову што је данас петак после подне, почетак викенда, и ја очекујем да ћу мирно наставити да пишем ову прозу. Уосталом, датуми су непходни да би се одржала илузија, на коју не рачуна наука а можда ни сама постфилозофија.

„У то време“, пише Набоков, „ја сам био у добрим односима са огледалима“. И овде наводим сјајну метафору неколико странца даље, која по мом мишљењу говори о томе да је Набоков познавао страх од лудила, што је, међу тема „Очајања“. „Ветар је преминуо у лудници“, написао је он неколико страница даље. Никада у свом читалачком искуству нисам срео успешнију метафору која говори о томе да не постоји граница дакле, не само неја-

сна граница, него никаква граница између људи, или страха од лудила и остатка света, или ветра. (Између постфилозофије и науке.)

Хтео сам, као и Набоков, да напишем нешто добре прозе. Али, „данас Италија не може да помогне лошем сликару“, па ни Набоков мени. Набоков који је био уверен у „моћ свога пера“, како се тада писало, као када бих ја рекао да сам уверен у моћ свога екрана на коме производим своје реченице.

„Сасвим осредња ствар, знам и сам. Док сам писао, имао сам утисак да стварам нешто умно и духовито; по времену се слична ствар догађа у сновима: сањаје да држите велелепан говор, али када се пробудите и сетите га се, звучи сасвим бесмислено...“

Шта можете, свака разлика захтева велики напор. Ваљда ме неће преплавити лудило Истог.

Јутрос сам се пробудио прилично одморан, што је за мене који лоше спавам прилични добитак на некој лутрији судбине. Наравно, да постоје означитељи који долазе до нас из спољашњег света, али постоје и они који долазе из нашег ума, који их производи на неком свом месту „унутра“ што значи да ја имам проблем са „умом“ а не ви. То је мој „ум“ а не ваш. Схватио сам јутрос да „проблем“ о коме пишем није напољу него у мом „уму“ и да немам где да побегнем као што то може Херман Карлович. Хоћу да кажем, да није тако једноставно одбацити или испразнити наш „ум“ и његове болесне лажи, или сам имагинарни свет. Ако ум постоји и ако је уз то болестан (све болести долазе од ума!), у том случају наука поново добија на предности. Осим, ако човек није религиозан.

Песници лажу, као и филозофи када говоре о моћима оних што пишу.

Ево шта Набоков пише о религиозности, а ја се слажем с њим. (Мислим да се тако пише.): „Ако нисам господар свога живота, султан свога бића, онда ме ниција логика и ницији екстазички напади не могу приморати да својемогуће глуп положај сматрам мање глупим: положај божијег роба; не, чак ни његовог роба, већ само палидрвца које је бесцјелно упалило и потом угасило неко љубопитљиво дете, страх и трепет својих играчака. Нема, међутим, основа за стрепњу: бог не постоји, као што не постоји ни потоњи живот, оно друго аветијско биће, које се може подједнако лако одбацити као и прво. Стварно, замислите да сте управо умрли – и изненада се сасвим будни нађете у рају, где вас, окићени осмесима, поздрављају ваши драги покојници. Реците ми, молим вас, који гарантује да су ти вољени духови прави, да је то стварно ваша драга покојна мајка, а не неки демончић – мистификатор који је маскиран као ваша мајка...“

Да ли вам ово изгледа убедљиво? Неки „умови“ немају проблем са веровањем, као изгледа ни са самом лудију. Јер ми не знам ни шта је драги ум а још мање шта је лудост, све док нам не смета да живимо. Зато јој неки пишу и похвале.

Као да „луди ум“, није контрадикција по себи. Иако „ум“ изгледа, доиста постоји једино у болести а не здрављу. Да ли научник признаје ову дисоцијацију од које филозофија добија своје животне сокове. И шта постфилозоф мисли о томе?

Али, ја још нисам завршио читање Набокова и зато ћу наставити када се вратим. Ја, „ветар који је умро у лудници“, јер изгледа да Набоков пише о „злочину“. ►

Милећа Аћимовић Ивков

ВЕЛИКИ ПРИНОС

о прошлогодишњој научној и есејистичко-критичкој продукцији

▶ Проверићу. И где су то моји „слаби пријатељи“ (Ј. Зивлак), који ће ме ослободити од „тешких ланаца“ (Ј. Зивлак) моје лудости без лица. Сада тек видим да је „лудост“ сабласт над сабластима. Сабласт која ме паралише и привлачи истовремено. Баш као и имагинарни ум који се мења као и само постојање, од данас до сутра... Једино се болест не мења: чак се и камен мења док моја болест стоји као гвожђе у глави. Зар „ум“ није дисоцијација? Све што је умно није стварно и све што је стварно није умно.

Можда ћу једнога дана написати нешто обимније о Набокову који то свакако заслужује. За сада завршавам са две напомене. Роман „Очајање“, ако је то важно а јесте, у ствари је пародија или алегорија, по мишљењу самог Набокова, одређеног књижевног жанра, који би се могао назвати „метанаративни трилер“, који пре Набокова није постојао – при чему је „савршено убиство“ или „савршени злочин“ које је традиционални предмет овог жанра – код Набокова, у ствари, расправа о „ремек делу“ и моћима књижевности:

„О, не, никада се нисам плашио мртвача, као што ме ни сломљене, распарчане играчке не плаше. Оно чега сам се бојао, сасвим сам у варљивом свету одраза – било је да ћу се сломити уместо да издржим до неког изузетног, лудачки срећног сверешавајућег тренутка који сам морао

да постигнем, тренутка уметниковог тријумфа, поноса, ослобађања, блаженства: да ли је моја слика била сензионални успех или жалосни промашај?“ Отуда очајање.

Ова „моћ књижевности“ је зато оно што истржује наш аутор. Та „моћ“ је толика да је овај тривијални жанровски заплет око „злочина“ и „жртве“ на самом kraју само подлога за свемоћног наратора који се на kraју упушта и у артистичку игру са идентитетима, игру са онтолошким последицама, као да једино нарација има ову онтолошку моћ. Јер, за разлику од науке, једино у уметности постоји „шанса да се све још не заврши“. Зато је када је реч о филозофији и постфилозофији „немогуће рећи где се прелази граници после које софиста запада у невољу“.

Постфилозоф нема ништа против софиста и не запада у ову невољу. Што се може судбине тиче „у овом варљивом свету одраза“ излазио сам и враћао се у „ја“, или себи, али је после сваког изласка и поврата „моје ја“ било све слабије. Тренутак тријумфа или слома? То је био мој постфилозофски пут.

Да ли је то довољно јасно? То, да се мета истанца (метафизика) која не постоји мора измислити. То је „доказ“ да филозофи и песници лажу.

Наука не лаже, али не мисли, како је говорио Хайдегер. Ако је веровати Хайдегеру који је наравно у овој ствари пристрасан.

Огласи. „Новине српске“, 1874.

Годинама уназад наша се култура интензивно богоѓати врсним научним и есејистичко-критичким књигама. То је неупитна чињеница. До тога није дошло ни случајно, нити одједном. Ниво креативне остварености сваке традиционалне културе, а српска је баш таква, мери се и интензитетом и каквоћом оних остварења који је примерно интелектуално проблематизују и репрезентују. Због тога и може да се каже како је појава опсежног корпуза таквих књига у савременом домаћем издаваштву поуздана доказ интензивног хватања корака са најразвијенијим светским културама. А то је, признаћемо, развојни процес од највећег значаја за одржање нашег савременог културно-стваралачког континуитета, престижа и идентитета.

Будући да је наша романеска проза поодавно почела да бива вредносно бледуљава, а поезија, као повлашћени, есенцијални говор о битном, постала можда и најдинамичнији део живе књижевности, али сасвим мало читан и вреднован, тзв. метајорозије тако остављен велики културни простор. И она је ту новостворену позицију веома опсежно и уверљиво освојила. Чак у тој мери да поједини домаћи издавачи, попут новосадско-зрењанинске „Агоре“, краљевачке „Повеље“, или београдског „Службеног гласника“, имају засебне едиције за такву врсту литературе. А тако је, сетимо се, бивало само у златном добу издаваштва у некадајој великој држави.

Шта је онда то тако занимљиво, откривалачко, подстицајно, вредно и значајно објављено у минулој години?

Најпре, врсна Енциклопедија руске филозофије („Логос“, „Укронија“) потом, одавно у науци потребни Лексикон проповедишељства („Службени гласник“) Мирјане Стефановић. А потом вредна Антологија немачкој есеја, коју је приредио Драган Стојановић, а објавио исти издавач. И потом, редом: књиге студија, огледа, есеја, монографије... Заиста дуг и импресиван низ. Навикнут последњих година да на овом месту обелодањује властити избор овај ће критича то учинити тако што ће, без задршке и шире декламације, у неутралном низу навести нека од (одабраних) занимљивих, подстицајних, вредних, и изузетно вредних дела.

Обзнањивање овог широког избора нека, онда, започне навођењем и препоруком оних одличних књига које осветљавају и реафирмишу нашу култур-

ну баштину. У том случају неизоставно ваља поменuti књигу Николе Мирковића *Изабране криптике и студије*, коју је приредио Предраг Палавестра а објавила „Српска књижевна задруга“. Потом књигу Николе Милошевића *Букшиће*, коју чине његови у оквирима засебне књиге до сада необјављивани студијски и есејистички текстови, коју је приредио Милоје Ломпар, а објавили „Задужбина Милоша Црњански“ и новосадски „Орфеј“. Потом импресивну студију Гојка Тешића *Српска књижевна авангарда* („Институт за књижевност и уметност/Чигоја штампа“) – најбољу књигу од најбољег зналца историје и поетике српског надреализма, те корисна студија Слободанке Пековић *Исидорини ослонци* („Академска књига“, Нови Сад) и завршни том велике културолошке синтезе Миодрага Б. Протића чињене у делу под називом *Најева барка* („СКЗ“) којим би се, без сумње, свака култура дичила. Том низу ваља приододати и толико потребну (и вредну) студију о женском монаштву у историји српске православне цркве *Подвигнице Христове љубави*, коју су заједнички сачинили Митрополит Амфилохије (Радовић) и монахиња Амфилохија (Драгојевић), а публиковала „Светигора“. Као и изразито занимљиву, корисну, лепо писану и вредну студију Ђорђа Бубала *Писана реч у српском средњем веку* („Стубови културе“). Те Сећање и рат – разложно писану студију о српској мемоарској и дневничкој прози Милисава Савића, изашлу код Сл. гласника. У том низу посебно ваља изврдити и вредну поетичко-проблемску књигу Адријане Марчетић *Историја и љира*, објављену код „Завода за уџбенике“, те проширено издање незамењиве, прегледне и илустративне, историјске монографије Петра Мрјановића *Почеци српској прафесионалној националној позоришћа* коју је (похвално) публиковао Позоришни музеј Војводине.

Књиге есеја и огледа о српској поезији, вредних помена и похвале, објавили су њени доказани тумачи: Месић која волимо Гојко Божовић код „Завода за уџбенике“, а књигу *Песма од йочејка* Драган Хамовић у „Агори“. Код истог издавача индикативни књигу *Крајка историја* преобиља има и Тихомир Брајовић, а она се бави карактером и учинком наше нове песничке и прозне уметности. Врсну студију о делу Николе Милошевића *Нејде на граници између филозофије и књижевности* приложио је његов следбеник Милоје Ломпар, а објавио „Службени

► гласник“. Док су у „Архипелагу“ изашле две веома занимљиве књиге. Једна је *Рађање кенштаура* – књига есеја о филму и о књижевности, а друга *Сланкамен Михајла Пантића*. Овде је по среди једна типично „пантићевска“ објава и одбрана властитих поетичких и иних интелектуалних и стваралачких назора. Ана Гвозденовић има код „Повеље“ лепу премијеру у студији на захтевну тему: о лирским елементима у путописно-мемоарској прози М. Џрњанског, а Владислава Гордић-Петковић код Гласника књигу краћих, прегнантно писаних есеја на актуелне књижевне и медијске теме, под називом *Форматирање*. Као издавач нетом живнула „Матица српска“, објавила је, међу другима, и вредне књиге принос. А сада ваља да се наведене књиге са пажњом читају и другима препоручију. Јер читање је лепши начин постојања. Тако чинећи, знамо да сигурно јесмо! ▲

Сава Бабић РАЗАГАЂЕНЕ ОБАЛЕ ВЛАДЕТЕ ЈЕРОТИЋА

1.

Ко је заправо наш савременик Владете Јеротић? Теколог? Неуропсихијатар? То питање не интересује онај велики број људи који хрле на његова предавања или читају његове књиге, али теме којима се он бави увек се налазе између науке и теологије, зато би то питање добро било решити. Данас је тако огромна удаљеност између теологије и науке да често изгледа да су оне неспориве, да теолог и научник не могу заједно ни да расправљају о истим темама. Истина теолога су свете књиге за које не треба изводити доказе; истина научника заснива се на доказима који су важећи све док се не открију нови докази. И како онда спојити та два приступа? Никако, или треба бити Владете Јеротић. Зато би се за њега могло рећи да је хришћанин који се подједнако бави и теологојом (религијом) и психологијом (науком). Благи спој без противречности и драматике.

2.

У Есејима, најновијој књизи Владете Јеротића (Матица српска, 2009), препознајемо и аутора и његове теме које га не остављају на миру. У поднаслову стоји „Психолошке и религиозне теме“, али аутор заиста пише есеје, покушаје, опите, и не закључује разматрања, можда ће им се једном опет вратити. Јеротићеви есеји не припадају оним питким, поетичним текстовима у којима се налазе блистави парадокси и

теме Ђорђије Вуковић приложио је сувише наративизовану краћу студију *Историјски роман* („Издавачка књижарница Зорана Стојановића“), а Зорица Ђерговић-Јоксимовић, код „Геопоетике“ изашлу, теријјски и методолошки чврсто утемељену актуелну студију на једну мало на тај начин разматран феномен, а то је, како у наслову и пише: *Утапија*. Док је Владислав Тасић у књизи *Ударање телевизора* („Адреса“, Нови Сад) наставио да се инвентивно и критички бави различитим феноменима актуелних културних образаца.

Без крупних речи образлагања треба једноставно, сумирајуће, рећи: Велики је и добар овогодишњи принос. А сада ваља да се наведене књиге са пажњом читају и другима препоручију. Јер читање је лепши начин постојања. Тако чинећи, знамо да

њу и непостојању Бога, управо зато што је истовремео и научник који доказује и теолог који се не служи доказима науке. Јеротићев став је и овде недвосмислен, не упуща се у преливања из шупљег у празно, али најави и данас веома актуелну мисао Ансельма Кентерберијског „Верујем, да бих разумео“, што би могао бити мото целокупног дела Владете Јеротића.

Аутор се уопште не либи да се позове на многе, веома пробране ауторе како би изоштрио мисао и показао значајну сагласност с великанима који су имали исти „васионски немир“. За разлику од наших теолога који се устежу да посегну за другим религијама, како би ваљда остали правоверни, Јеротић, иако каже за себе како мисли да је хришћанин (провири каткада у овим есејима и директно личност аутора!), меша се хиндусистичке религије, на пример, како би што пластичније указао на пут и разине пута који стоје пред човеком, без обзира којој вероисповести припада.

4.

Прецизна и јасна мисао Владете Јеротића не трпи прекрасе, нема („уметничке“, „књижевне“) поенте, ни на крају поједињих пасуса где је врхунска тачка есеја, нити на самом kraju текста. Ако би се у есејима овога мислиоца желело наћи понеко сажето поентирање које би вредело забележити, као крилатицу која сажима мисао аутора, испоставило би се како их је премало у односу на нашу навику да у делу великог аутора налазимо и сентенце које се памте. Наиме, нису важне само поједине мисли, него цео текст, вођење кроз есеј.

На овом елементу, на недостатку уметничког поентирања, заснива се лепа истоветност: Јеротић је исти када пише и када говори. Знакови питања и упитна интонација су његов препознатљиви стил. Ретка сагласност коју ваља запазити као изузетну вредност.

Иако говори о крупним темама, тешко решивим сазнањима, Јеротић је увек смирен, разложен, уравнотежен. Уместо да грми клетвама, да приговара човечанству куда то срља, он тражи разлоге, налази танана оправдања, али и нуди путеве изласка из ћороскака. Драма постоји, али је он не затеже до прскања: и следећих векова човечанство ће трагати и налазити путеве обожења. Нема бољег ни другог решења.

Стил Владете Јеротића тачно одсликава његов карактер: спремност да саслуша саговорника, отвореност да га други мислиоци ослове и позову. Смиреност и скромност у овом нашем данашњем бучном свету.

5.

Мисао је већ одавно налазимо у власти изразите флотске уле да је човек настао од мајмуна, то се понавља од поласка детета у школу па све до краја живота, позива се на Дарвина иако тако нешто тај велики ум никада није рекао. Чак и људи од интегритета и знања напомињу да је човекова пријатна илузија како га је створио Бог. Дарвин је запазио ланац појава у еволуцији, али, сведоци смо, многе карике недостају, никада се неће ни наћи. Менделејевљев „Периодични систем елемената“ се вероватно неће моћи поменити, али Дарвинове тезе, колико год биле значајна за теорију еволуције, хоће; чак, можда, толико да ће те тезе моћи сасвим глатко да се уклопе у приче сачуване у светим књигама.

Зато је веома значајно када Јеротић цитира једну Дарвинову мисао коју би требало често наводити управо због уврежене заблуде, па је и преписујем: „Претпоставка да је око настало еволуцијом, као што сам отворено признао, изгледа ми у високом степену апсурдна. Када размишљам о оку, ја задрхим... Никада нисам негирао Божју егзистенцију. Верујем да је теорија развоја апсолутно помирљива с веома у Бога.“

Као да би требало успоставити корелацију: велики и изузетни су само они духови који су успели да по-миреле у себи религију и науку.

6.

Не само да су теме књиге разноврсне, него су такви и приступи. Оно што у пуној мери обједињује Есеје јесте личност аутора. Без обзира на тему, из једог есеја у други се прелази с лакоћом, Јеротић наставља јединствено фиксирање оних мисли које му се намешају, као што ће то радити и у следећим књигама.

Европејац у нама не да нам да не васпостављамо хијерархију вредности, мада зnamо да је то у овом случају сувишно. Од свих есеја као да се у ономе под насловом „Ако нема Идеја, све ће бити идеја“ до краја кристализовала и изразом заокружила мисао Владете Јеротића. То није више појединачна тема која нас интересује, већ општи преглед стања човечанства данас и блага препорука како би требало даље у развој индивидуације и обожења, с посебном пажњом посвећеној новорођеним генерацијама. Указивање на човекову прошлост или на веома актуелну и горећу садашњост. Треба цитирати став до којега је дошао аутор, јер то је мисао која је окрепљујућа и животна, али и лична: „Вероватно сам субјективан, али се ипак стављам на страну теиста, јер јака вера у човеку временом произведе доживљај присуства Бога, скривеног у сопственим дубинама човековог бића; када овај доживљај у којем учествују интуиција, осећање и умна мисао истовремено буде аутентичан, престаје свако даље трагање за Богом или тражење доказа за Његово постојање.“ Мудро, доживљено, окрепљујуће. Овај есеј би било препоручљиво прочитавати, поново бар сваких шест месеци.

7.

Владете Јеротић широким и мирним током плови између двеју обала, између материјалног и духовног: ниједна обала га не омета, он захвата с обе стране, циљ слути, ток га носи, ми га примећујемо и дивимо се његовој пловидби.

Оргера и Гасет записује: „Малебранш каже: ако сазнамо нешто истинито, то је због тога што ствари видимо у Богу, с његовог гледишта. За мене је вероватније супротно: Бог види ствари кроз човека, људи су очи Бога.“ Изгледа да је сасвим извесно да је Бог веома задовољан што наш свет види очима Владете Јеротића.

Мирјана Сћефановић

И БИ ПОНОВО ПЕСМА

Песници ја чију смо се славу овде окупили стварала је целога свога живота, од најраније младости, све до дана када нас је напустила.

Живела је скоро читав век, а до краја остала млада, у знаку пророчанских стихова из прве песме своје прве збирке објављене 1924. године:

О младости, младости,
да брзо одлазиш, људи кажу.
Али ја те нећу никад пустити.
Око срца свога поставићу стражу (...)
једне љубави што мене волеће;
у врту своме засадићу пролеће;
све мирисе слатке заробићу
што брегом њихају лети;
сва сунца, све звезде задобићу
на небу нашем да румене;
па нећеш ни моћи ни хтети
никад отићи од мене.

Господарица „слатких мириза пролећа“, отворена за све што је окружује – птице, лепоту, историју, људе пуне врлина и препуне мана, љубав, завичај, музiku звезда и музiku маслачка, као да је из саме те своје младости која је, иако под „стражом“, ипак добровољно остала уз њу целог дугог живота, прпила снагу да испева својих преко две хиљаде песама, што значи на десетине хиљада стихова.

А то је већ само по себи чудо.

При томе је имала срећу да је читаоци, и то многи, воле, разумеју, поштују, уважавају, радују се њеним стиховима. Што јој је давало снагу да пише све више. Читаоци и Десанка били су у дослуху и узајамно размењивали енергије. Мислим да је била наш најомиљенији песник прошлог столећа, поп-икона такође, те да и данас њено дело оличава снажну везу између онога који поезију ствара и оних којима је упућује, који је дочекују... А живимо у времену када се веза између песника и оних којима су песме намењене све више тањи.

Посредовање најтанијих лирских слика једноставним и спонтаним, назовимо га тихим језиком, чини ми се да највеће је достигнуће Десанке Максимовић, разлог са којег су је читали и читале је, колико најумнији и најобразованiji, толико и они што иначе много не читају, а зовемо их обичним људима. Као што и данас још волимо и са раздожу читамо Бранка Радичевића.

О њеном је делуписано много, а одавде, и за мене увек тајнствене, готово митске Бранковине, из ове, како би Десанка рекла, „птичије звонаре“, о њој су, примајући награду у славу поезије, а која носи њено име, говорили многи значајни српски песници. Са захвалношћу што се сада, ево, и сама налазим у том лепом кругу рекла бих нешто о само једној Десанкиној песми, о „Лирском родослову“ из књиге *Ничија земља* коју песники је објављује 1979, дакле у осамдесет првој години живота.

„Родослов“ је сав од најузбудљивијих увида у саму природу људског бивствовања, у чудо које је сваки људски живот, од рођења до часа када „смрт започе и мојим животом да се бави“. Поред тога што је, у првом плану, то лирска аутобиографија самога ствараоца. Од тренутака у којем „јавише се као жива бића / смехом и криком/ први, неочекивани, слик за сликом“, преко времана у којем се песме јављају „као што се јаве преплашена птичја јата/ на глас људског створа“ до часа просветљења када „заустави ме неко ватреним мачем/ и нареди (...) да реч зачнем. / И створих свет ни на небу ни на земљи“ – онај свет који живи у њеној поезији, свет који је поезија сама. И на њега „сумњом се каткад као каменом у руци/ на свет свој баџах“. Сумња је то у своје дело коју спознао је многи стваралац, али мало их је на овако узбудљив начин стигло до крајњих питања:

И опазих
да је смрт човеку прва суседа.
Куд год се окренем домови њени,
њезин прозор у мој гледа.

И када помисли да је време „да руке скрсти“, да само „слуша шта срцем одјекује“, долази позив „у свет немира и несна“ који је свет стварања, а који је њен цео живот, или бар онај његов суштаствени, онај најбитнији део. И, сасвим изненада, готово суррова, за Десанку прејака реч „демони“. Песникини демони зову је, нагоне, да се из смиреног и достојанственог предавања смрти врати у свет „немира и несна“, који је стваралаштво, да се врати поезији, својој најбољој другарици, својој сестри близнакињи: „И би поново песма“, гласи завршни стих.

Ово потресно сведочанство о снази креативног импулса који из близине смрти отима ствараоца и удахњује му живот – ево, пишем, дакле постојим, дакле живим – има и свој други план: *Лирски родослов* је истовремено и песма о животу човековом, о животу свакога човека од рођења до смрти.

Владимир Тителбах:
Жена и девојка из
околине Београда

Видели смо како сугестивно песњикиња пева о умирању... Но мени су стихови о детињству, о младости и о љубави још значајнији.

Детињство своје у предвербалној прожетости бића и света, у немуштом атаном поимању окружења које се самим својим постојањем непрестано обраћа детету засијајући га све новим и новим сензацијама:

„као врачи
и јуродиви
поимах свет живи и неживи,
поимах сваки шум шта значи;
разликовах гневно зујање пчела
од свадбене њихове химне,
и лавеже лисица од лавежа паса,
разликовах глас вранин
од гавранова гласа,
и ћутање рибе од ћутања рака“

Свако је од нас у детињству умео да, свежа и невина придошлица, смели и истовремено опрезни истраживач, устрептали авантуриста разазна и тако префињене разлике каква је она између ћутања рибе и ћутања рака, али ми се тих својих моћи више не сећамо.

Песникиња их се, ево, призвана оном младошћу коју је заробила још у првој песми своје прве збирке, сећа. У ос-

мој деценији живота.
Као што памти и час када ју је запљуснула младост:

И букну младост,
неочекивано
као шума од јулске жеге.
Проломи се дозив живота
као дозив грома.

Од ових стихова лепше о младости не знам. Или бар у овом тренутку не могу да се сетим да је неко у толико мало речи сажео есенцију саму: како младости постајемо свесни изненада, како је врела и како ватрена, и како само у младости живот уме да грми, да нам се огласи гласом горома.

Још бих се, ево, све наводећи вас да ову песму прочитајте поново, обратила свима који су доживели љубав, или је, среће њине, управо доживљавају, изненадну, велику, моћну, ону од које се ништа у нама смирити не да, ону која вас чуди и сада кад је се сетите, овим стиховима из *Лирског родослову*:

„И би љубав.
До деветог вала срца се попе,
сав свет у мени беше на ноге усто.“

Реч на додели највеће „Десанка Максимовић“

ПРВИ ДАН ПРОЛЕЋА

За Макија

Кад посекоше два, од сто, платана,
на Булевару по имениу краља, убијеног
са драгом (бачени низ дворске олуке),
радници комуналног предузећа

кренуше око подне на Трг слободе
где су, по реду, грађанима на руке
дељени стручкови младих борова
– скромни дар фирмe којa, у кризи,

не брине само о плuћима града –
мала пажња у еколошкој бризи;
ангажована је милиција и коњица,
парада да буде боље упамћена.

На спрату, у Културном центру,
писци су развлачили поетско клубе.
У сали Кнез Михаилове синдикат
издавачке куће обављајо је штрајк

против новог власника Гецине књижаре.
Прави је дан: пролеће уз сунчево кубе.
Зна то иксунски градоначелник,
док тапше коње у миришу балеге,

не обазирући се на стампедо људи,
вољних да добију цабе (сви то воле),
дрво које ће ширину и висину досећи
kad већина њих не буде у животу.

Овим прилогом, песмом, у рубрици „Точак“ коју сам испуњавао у сваком броју магазина, од његовог излажења до овог броја, престајем да вршим функцију главног и одговорног уредника „Књижевног магазина“. Захваљујем се свим пријатељима, сарадницима, прошлим и садашњим члановима редакције и свим људима који су показали добру вољу да „Књижевни магазин“ сваке године, сваког месеца, новим бројем, буде успешнији и болji. Не мала заслуга за то припада и штампарiji „Чигоја“. Основан 2001. године, магазин Српског књижевног друштва славиће следеће године десе-

тогодишњицу излажења. Године у којим смо радили и одржали магазин биле су тешке али значајне у остварењу мисије због које је часопис основан. Као један од иницијатора и оснивача Српског књижевног друштва желим будућем уредништву да „Књижевни магазин“ истраје и буде у врху периодике заједно са оним нашим часописима који указују на вредности српске књижевности и културе које нас не одвајају већ држе у корак са светом.

Слободан Зубановић